YENİ TÜRKİYE ARDINDA

(Denemeler)

Vedat Günyol

Çan Yayınları

ÇAN YAYINLARI

41

YENİ TÜRKİYE ARDINDA

(Denemeler)

Vedat Günyol

YENİ TÜRKİYE ARDINDA

(Denemeler)

VEDAT GÜNYOL

ÇAN YAYINLARI

Dostluğu benim için
katıksız bir mutluluk olan
Sabahattin Eyuboğlu'*na*

ATEŞ YAKMAK

Prometheus, ateşi tanrılara karşı bir silâh olarak kullansınlar diye armağan etmiş insanlara. İnsanlar bu tanrısal gücü, Prometheus'un öcünü almada, yani insanı köle durumuna düşüren bağlardan kurtarmada, aklın ışığıyla tabiatı yenmede, yeniyi, sonsuz yeniyi aramada kullandılar, kullanıyorlar da. Her yaratıcı insan bir ateş yakıcıdır bu anlamda. Konfuçyus, İsa, Solon, Muhammed, Copernicus, Newton, Gandhi, Darwin, Einstein, Freud, Marx birer ateş yakıcıdır örneğin.

Her ateş yakıcı kendinden sonraki yaratıcı atılımlar için bir atlama tahtası olmuştur. İsa Platon'dan, Muhammed Musa'dan, Rönesans düşünürleri Eski Yunan ve Roma'dan ateş almışlardır. Uygarlık, dünya yuvarlağının şurasında burasında, zaman zaman yakılan ateşlerin, her türlü sınırlar ötesinde, birbirine eklenen alevleriyle beslenip gelişmiş ve gelişmededir.

Hiç bir ateş başlı başına yüzyılların sınavına dayanamamış, er geç sönüp geçmiştir. Göçüp giden nice uygarlıklar, nice dinler bunun tanığıdır. Her sönen ate-

şin ilerisinde başka ateşler yanıp insanlığa yeni gelişme olanakları, yeni mutluluk yolları getirmeseydi, dünyamız, birbirine sadece içgüdülerini, biyolojik özelliklerini geçiren hayvanlardan farksız güdük bir insan soyunun korkunç kalabalığıyla dolup taşardı çoktan.

Ne var ki, insanlar birbirlerine biyolojik özelliklerinden başka şeyler geçirirler. Bunların başında kültür gelir. Kültür insan aklının, deneylerinin durmadan gelişen, yenilenen bir ürünü, durmadan ateş alan, başka ateşleri yakan atılımlarıdır.

Yakılan her ateş günün birinde ister istemez gücünü yitirecek, ister istemez sönecektir. Bu değişmez bir gerçektir. Ateşi diri tutmanın yolu onu durmadan tazelemektir. Yoksa, küllerin içine gömülüp kalır insan.

Jaurès, bir gün geçmişe bağlı, gelenekci burjuvalara şöyle demiş: «Biz de geçmişe saygı duyuyoruz; insan soyunun sıcaklığını boşuna duymuş değiliz. Daha uzağa giden, bir ülkü uğrunda savaşanlardır ki, ata ocağının mirasçılarıdır. Biz ateş aldık; siz tutumcularsa, sadece külleri koruyorsunuz.» (1)

o

Türkiye'mizin kaderi, çoğu Doğu ülkeleri gibi, zaman zaman yakılan ateşleri tazelemeye yanaşmayıp, sadece o ateşlerin külleri üzerine kıskançsa kapanıp kalmak olmuştur. Bir düşüncenin ilerilerine atılacak yerde, çeşitli çıkar örgütlerinin, yerleşmiş düzen çıkar-

---

(1) Bu söz Henri de Mann'ın Sosyalist Düşünce *adlı eserinde geçmektedir.*

cılarının etkisiyle, o düşüncelerin gölgesinde direnip durmuşuz. Tâ yedinci yüzyıllarda Muhammed'in yaktığı ateşi tazeleyip, bu büyük din kurucusunun düşüncesini yeni çağların koşulları içinde yeniden değerlendirip ele almış, onu ileri götürmüş bir tek Doğu ülkesi gösterebilir miyiz?

Türkiye'de son on onbeş yıldan bu yana bir Mevlâna tutkunluğu baş göstermiştir. Evlerde, küçük büyük toplantılar halinde, tekke müziği çalıp, Mesnevi'den parçalar okuyanlar, acaba Mevlâna'nın yaktığı ateşi tazeliyebiliyorlar mı?

Mevlâna, Tanrı'ya müzikle, insan sevgisiyle yaklaşma yolunu açmış bir ateş yakıcıdır. Yüreğinin tâ derinlerinde insan soyunun sıcaklığını duymuştur. Bu büyük adam bugün yaşamış olsaydı, bu sıcaklık duygusunu tekkelerin dar çevreleri dışına taşırır, toplum sorunlarına yöneltirdi muhakkak. Oysa, atom çağının mevlânacıları, Mevlâna'yı toplum sorunlarından kaçma, ruhlarını kurtarma yolunda kullanıyor, onun yaktığı ateşin külleri üstünde oyalanıp duruyorlar.

Atatürkçülük de böylesine ters bir talihle karşı karşıyadır bugün. Atatürk'ü belli günlerde anmanın, gazetelerde, dergilerde resimlerini basmanın, adına heykeller dikmek için paralar toplamanın Atatürkçülükle hiç bir ilişiği yok bence. Bütün bunlar, olsa olsa, Atatürk ateşinin küllerini korumaya çalışmaktır sadece. Oysa Atatürkçülük ateşini diri tutmanın tek yolu, devrim ilkelerinin ilerisinde, onların ruhuna uygun yeni ateşler yakmaktır.

o

Türkiye bugün, Atatürk ateşini taze tutmak istiyenlerle, onu söndürmeye çalışanlar arasında gizli-açık bir çatışma içindedir denebilir. Kendilerine «gelenekçi» diyen bu ikinciler, devrimci Atatürk ilkelerinin karşısma, kurulu düzen, gelenek ve töre savunucusu olarak çıkıyorlar. Bunlar, toplum sorunlarımızı, yüzyıllar öncesinin kuşaklarınca konulmuş törelerle çözümlemek çabasındadırlar. Bir iki yıl önce, gelenekçi bir gazetede çıkan bir yazı bu bakımdan çok öğreticidir. Bu yazının «mukaddesatçı» Türk gençlerine sunduğu en yüce ülkü şuydu: Anadolu köylerinde «kardeşlerimiz» dediği Mehmetcikler Ayşeciklerle bir sini etrafında oturup, yumruğuyla kırdığı soğanı, eliyle kopardığı ekmeğe katık ederek yemek. Evet, Türk köylüsünün geleneğinde soğanı yumruğuyla kırıp yemek vardır. Buna diyecek yok. Ama, Türk gençliğini bu ve buna benzer gelenekleri sürdürmeye çağırmak, yirminci yüzyılda ondördüncü yüzyılı yaşatmaya çalışmak, dolayısıyla gülünç duruma düşmek değil mi? Türk gençliğinde köylüsüyle birlikte tabaklı çatallı bıçaklı bir sofrada, uygar dünya insanına yaraşır bir sofrada yemek yiyebilme özlemini uyandırmak Türklüğe ihanet mi olur, sorarım size.

Gelenekçi geçinenlerin böylesi düşüncelerinde, kendileri için uygarca yaşamanın, özgürce düşünmenin gururunu bir hak olarak isteyip «halk'a göre» inançlardan, geleneklerden söz edenlerin ikiyüzlülüğü yok mu? Disraeli'ye «Tutumcu bir yönetim örgütlü bir ikiyüzlülüktür» dedirten bu tutum olsa gerek. Disraeli'nin İngiliz tutumcu partisinin başbakanlarından biri oldu-

ğu düşünülürse, bu sözde ne derin bir gerçek payı olduğu görülür.

Gelenekleri, töreleri, tıpkı kültür gibi, durmadan yenilenmesi gereken değerler gibi alırsak, onlara devrimci bir güç kazandırmış oluruz ancak. Yoksa, donmuş kültür gibi, eskimiş gelenek ve töreler de, yeni atılımları önleyici, geriletici birer köstek olmaktan başka işe yaramazlar. F. Denoyer'in dediği gibi «Bazı ölüler vardır ki, onları yeniden öldürmek gerek.» Evet, ateş yakabilmek için başkaca yol yok sanıyorum.

Mart 1965

DONAN VE DONMAYAN DÜŞÜNCE

Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş

Mevlâna

Cenap Şahabettin bir yerde şöyle der: «Çok kere *iyi adam* ona derler ki hiç bir şey yapmaz; *ölü adam* dense daha doğru olurdu.» Yeme içme kaygısı dışında her türlü çabanın, özellikle kafa çabasının gereksizliğini öğütliyen bir felsefeyle yetişmiş insanların bundan daha yerinde bir tanımlanması yapılabilir mi bilmem.

Çalışmadan, kafa yormadan, bırakın çevresine, kendine bile insanca bir şeyler eklemeden yaşayıp gitme özlemi Doğulu insana özgü bir niteliktir. Hoş, Batıda da böylesi bir özlem yok değil, var. Fransızca *travail* (çalışma) sözcüğünün kökünde *işkence* anlamının bulunması bir rastlantı değil elbet. Ne var ki, çalışma sözünü işkence sözünden üreten Batı onu bir sevinç, bir mutluluk da yapabilmiş. «Memnun bir domuz olmak-

tansa, tedirgin bir insan olmak daha iyi» diyen Stuart Mill, kaygısız, çabasız yaşama özlemini bir kalemde silip atıyor.

o

Roma imparatorlarından Marcus Aurelius (İ.S.-121 190) *Kendim İçin Düşünceler* adlı eserinde (Kitap V, I), yatağından kalkmaya üşenen «ben» ine şöyle sesleniyor: «Gün ağarırken uyanmak güç gelirse sana, şu sözü aklından çıkarma hiç: İnsan gibi davranmak için uyanman gerek.» Evet, insan gibi davranmak. İşte, Batı dünyasının parolası. Peki, nedir insan gibi davranmak?

Bunu da yine Batılı ağzından dinliyelim. Schiller'in ölümünde, Goethe şöyle demiş: «Tam bir insandı, düşünce savaşçısıydı yani.» Demek, Batı anlamında insan bir düşünce savaşçısıdır, yani düşünce kalıplarım zorlıyan, dünyayı değiştirmeye çalışan kimsedir. Dünyayı değiştirmek içinse, insanın kendini değiştirmesi, kafasını yenilemesi, kendini aşması gerekir her şeyden önce (F. Flora). Avrupa kafası, her şeyi öğrenme çabası içinde, her şeyi, dini, ahlâkı, mantığı, fizik yasalarını tartışma konusu yapan kafadır. Bu tartışma ona, düşüncelerle davranışlar arasında bilinçli bir denge kurma ve sorumluluk yüklenme olanağı vermiştir. Ancak böyle bir dengeye, sorumluluk duygusuna varan kafa, para ve kaba güc adına insanlara zorla kabul ettirilen zorbalıkların ne denli bir cinayet olduğunu anlıyabilir.

Yeryüzünün bütün zorba yönetimleri, yönettik-

leri insanların birer «memnun domuz», birer «ölü-adam» olmasına çalışmışlardır ve çalışmaktadırlar. Zorbalığını yarı bir din devleti olmaktan alan Osmanlı yönetimi bile, uyruklarını birer «ölü adam» kıvamında tutmayı, ayakta durabilmenin adetâ kaçınılmaz bir koşulu bilmiştir. Onun için, Meşrutiyetten bu yana, Batıya açılma yolundaki çabalara, bir bakıma, Türk insanını «ölü adam» lıktan kurtarma çabaları gözüyle bakmak pek de yanlış olmaz sanıyorum. Bu çabalara her zaman bilinçli denemez, şüphesiz. Nitekim «muasırlaşma» yolunda Ziya Gökalp bile, çağının ağır basan eğiliminden kendini kurtaramamış, «islâmlaşma» yerine akıl ve «içtihat» düzenine bel bağlıyan Abdullah Cevdet'in katıksız bilincine varamamıştır. Ancak Atatürk, «Hayatta en gerçek yol gösterici bilimdir» parolasıyla Türk insanına Batı anlamında İnsan olmanın, yani düşünce savaşçılığının yolunu göstermiştir.

Atatürk'ten bu yana, Batı kafası bakımından oldukça acıklı bir durumdayız. Bugün Türkiye düşünce savaşçısı yetiştirmeye elverişli bir ortamdan henüz çok uzak bulunuyor. En küçüğünden en büyüğüne kadar bütün eğitim kurumları yasaklı bir öğrenim havası içinde kısırlaşmakta. Düşüncelerin akıllıca yenilenmesine kulaklarını tıkıyan, hattâ buna engel olan çıkarcı politik güçler, halkın bilgisiz, aydınların kalıplaşmış bir takım bilgilerde donup kalması yolunda para güçleriyle elbirliği etmekte ve bunda oldukça başarı da sağlamaktadırlar. Sonuç şudur ki, bugün Türkiye bir donmuş kafalar ülkesi olmaya yüz tutmuştur. Halk dinsel inançlarda, lise ve üniversite eğitiminden geçmiş, aydın

dediğimiz kimseler de çağını yaşamış bir takım basma kalıp düşüncelerde donmuş kalmıştır.

Bugün ülkemizin en büyük sorunu, Falih Rıfkı'nın bir yazısında dediği gibi, halkı cahillikten, aydınları da kültürsüzlükten, yani donmuşluktan kurtarmaktır.

c

Kültürsüz insan çevresinde, okulda öğrendiklerine, bellediklerine yeni bir şey katmıyan, katmak gereğini duymıyan kimseye diyorum. Kültürlü insana gelince, her şeyi bilen değil, her şeyi anlama yetisine ulaşan insandır. Her şeyi anlama yetisi ise bilgiyi korunması gereken, değişmez bir milkiyet değil, yenilenmesi, durmadan tazelenmesi, gerçekleştirilmesi gereken bir şey olarak benimsemekle edinilir. Batı kafası, kültüre tamamlanmamış bir eser gözüyle baktığı, düşünceyi somut deneylerle verimli kılmaya çalıştığı içindir ki donup kalmıyor ve durmadan yeni değerler üretebiliyor.

Bizler, babalarımızdan kalma bilgileri dokunulmaz şeyler sayıp onları oldukları gibi çocuklarımıza aktarmaya çalıştıkça, ileri toplumlardan gelen kültür özelliklerini, toplum ya da ahlâk değerlerini benimsemeyi hor gördükçe, düşünce kalıplarını kırmaya çalışanları vatan haini diye suçladıkça donup kalmaktan, kısırlaşmaktan kurtaramayız kendimizi. Donup kaldıkça da, kafa tenbelliği ve ahlâk iki yüzlülüğü ile kutsallaştırılan bir takım sahte değerlerin kölesi kalmak

değişmez kaderimiz olacaktır. Batının durmadan düşünce kalıplarını zorladığı bir çağda, Türk toplumu için tek kurtuluş yolu, dünyaya açılmak, yani durmadan yenileşen düşünceden yana olmaktır. İdealist, maddeci, mistik, ne olursak olalım, ya kalıp değiştiren «donmadan, bulanmadan» akan düşüncenin bilincine varacağız, ya da dünyanın sadece on geri ülkesinden biri değil, tek geri ülkesi durumuna düşeceğiz.

Kasım 1964

İLERİ YAŞAMAK, GERİ DÜŞÜNMEK VE ÖTESİ

«Yaşayışımız ileriden, düşüncemiz geriden yanadır» demiş Kierkegaard. Bu gerçeği türlü düşünürler, çeşitli yönlerden ele alıp işlemişlerdir. Alexsis Carrel'in bir zamanlar yeni bir buluş gibi ele alıp kitaplar dolusu lafla anlatmak istediği buydu: Fizik bilimlerinin, teknolojinin son yüzyıl içindeki ilerlemelerine karşın, insan bilimleri büyük bir gelişme göstermemişlerdir. İnsanlığın bütün dramı da bundan geliyordur. Fizik ve kimya alanındaki büyük devrimlerin sağladığı ileri yaşama olanakları ortasında, insanlar hâlâ ortaçağdan kalma düşünüşlerin, kör inançların kölesi olmaktan kurtulamamıştır. Bilim ve bilinç bakımından bir çağda, kafa ve ruh bakımından bir başka çağda yaşıyor insanlar.

Bu açıdan bakınca, aşağı yukarı bütün insanlık - derece farklarıyla - az çok geri kafalı durumdadır. Tekniğin en son buluşlarını benimseyip yaşayışını yirminci yüzyıla yaraşır bir düzeye sokabilen insanların, ata-

larından kalma, gününü doldurmuş inanışlarda direnmelerinin bir başka yorumu olabilir mi? Yaşayış ve düşünüş bakımından insanı şaşırtan bu ikilik, özellikle, kültürce geri kalmış ülkelerde daha bir açık seçik görünüyor. Bizim toplum hayatımızda bu ikiliğin örneklerini bol bol bulabiliriz. Kılık kıyafetini, yaşayışını çağın havasına, gereğine uyduran sürülerle köylü kentli insanımız, deneysel bilimlerin henüz bulunmadığı, tarih alanında eleştirel bilincin henüz gelişmediği günlerden kalma ahlâk değerlerine göre davranışlarına yön veriyorlar. Nice okumuş, eğitimden geçmiş modaya uyup, saçlarını alabildiğine kabartan, dudaklarını, tırnaklarını kırmızılara bulayan, ayak ayak üstüne atıp oturdular mı, en olmıyacak yerleri görülebilen nice hanımlar tanıyorum, otuz gün ramazanda, sektirmeden oruç tutuyorlar, ve bunu sağlık kurallarına uymak için değil, sırf cehennem korkusunun beslediği dinsel bir görev diye yapıyorlar.

Avrupa uygarlığının bütün buluşlarından bol bol faydalanan, saraylarında çal oyna yaşıyan bir komşu memleketin kıral adını taşıyan yöneticilerinin sınırları içine gâvur işidir diye keman, heykel sokmadıklarına tanıklık edeli çok olmuyor. Yalnız burada geri kafalılığın ötesinde bir etken çıkıyor karşımıza: Domuzuna bir çıkar sorunu, dinsel sakıncalarla perdenelen domuzuna bir çıkar.

Kendi mutluluklarını başkalarının mutsuzluğu üzerine kuranlar, geri kafalılığı, artık hiç bir toplumsal adalet ülküsü veremez duruma gelmiş dinin yasaklarıyla olduğu kadar, son elli altmış yılın «gâvur» uma-

cısı yerine koyduğu bir başka umacıyla, «komünist» umacısiyle besler olmuşlardır. *Godot'yu Beklerken* adlı oyunu yıllarca önce, alttan alta komünistlik aşılıyor diye bir sahneden kaldırtan bir kimsenin, geçen yıl-sabah akşam yemeklerin ve içkilerin en âlâsıyla nefsini körletmekten geri durmadığı halde - radyodan bütün yurda ulaşan sesiyle «Keşke yılın on iki ayı ramazan olsaydı da on iki ay oruç tutsaydık» diye halka «nefs terbiyesi»nin erdemleri üstüne vaaz vermesi, bizde her iki yönden de ne denli gerilik aşılanabildiğini göstermesi bakımandan ilginç değil mi? Kendi çıkarları adına, geri kafalılığı aşılıyan, geri kafalılığın sürüp gitmesini istiyen bu adamlar için, «Ben çoluğumun çocuğumun mutluluğunu herkesin mutluluğu ile birarada düşünüyorum, onları mutluluğa kavuşturmanın tek yolu budur» diyen bir kimse şüpheli bir kimsedir. Bu söze komünist propagandası diyemezlerse de, Türk okuyucusunun kültür seviyesini yükseltici nitelik taşımıyor diye, bilinmez hangi yüksek (!) seviyeleri adına bayağılıkla suçlarlar onu. Oysa bu söz, kendilerinin karşı olduğu, ama Anayasa'nın kaçınılmaz bir ilke olarak kabul ettiği sosyal adalet'in en güzel ve en seviyeli bir tanımlamasıdır. İnsan soyunun sıcaklığını duyan her namuslu adamın bu sözdeki erişilmez seviyeyi kabul etmesi gerekmez mi?

o

Geri düşünmek her zaman gericilik midir? Büyük çoğunluğu geri yaşayıp geri düşünmek durumunda olan Türk toplumu için bu sorunun önemi büyüktür sanıyorum. Geri düşünmek, gününü doldurmuş, zararı

faydasından çok olduğu su götürmezcesine ortaya çıkmış bir takım inanışlara, gelenek göreneklere ölesiye bağlı kalmak ve bu uğurda, insanların mutluluğunu arttıracak her yeni atılışı baltalamak anlamına alınırsa, bir gericiliktir elbet.. Adına bağnazlık dediğimiz böylesi bir tutum, alışılagelen kurulu düzenin her ne pahasına olursa olsun yaşamasını ister; insanların para güçlerine göle edilmesine, sömürülmesine - kendi kısır mantığı içinde - rahatça göz yumdurabilir insana. Gerici, bir korkunun adamıdır, elindekini (iyi kötü ne olursa olsun) yitirmenin korkusu sarmıştır içini. Korkuysa ezenlerle köle ruhlu insanlara özgü bir niteliktir. Oysa korkuyu yenmek, bir ilericiliktir, eskimiş uygarlıkların zincirlerini kırabilmek, insan soyunun sıcaklığını duyabilmek, insanın insanlarca sömürülmesini önlemek ve bu uğurda başkalarının girişmeği göze alamadıkları yeniliklere atılmaktır. Guido Calgero'nun dediği gibi «Her insan uygarlığı korkular üzerinde sürekli ve gitgide artan, genişliyen bir zafer gerektirir. Uygarlığın gelişmesi, cesaretin genişlemesi, artmasıyla olmuştur.»

Her türlü korkunun kaynağında güvenli ve değişmez, alışılagelmiş bir durumu yitirme kaygusu yatar. Alışılagelen durum ne denli kötü olursa olsun, her yeni, yeni olduğu kadar da iyi olan durumdan yeğ tutulur. Vergi koyma işinde öteden beri bilinen bir gerçek bu sözü doğrulamaktadır: Kötü bir verginin yerini alan her yeni vergi, bir öncekinden ne denli iyi ve haklı olursa olsun, halkça iyi karşılanmaz. Bu demek değildir ki, her yeni iyi, her eski kötüdür. Eskinin kötüsü olduğu gibi, yeninin de kötüsü vardır elbet. Ne var ki,

eskisinin kötüsü denenmiş, yenininkiyse denenmemiştir. Denenmiş bir kötülükte direnmek, gericiliğe götüren bir yol olabilir kolayca. Thomas Jefferson diyor ki: «Bir insandan, çocukluğunda giydiği elbiseyi giymesini istemek, bir toplumdan barbar atalarının düzeninde sittinsene kalmasını istemek gibi bir şeydir.»

Fransız Devriminden bu yana, endüstrinin büyük çapta gelişmesiyle uygar dünyada, eski çağların tanımadığı yep yeni bir toplum yapısı çıkmıştır ortaya. Bu yeni yapı, yeni bir toplum düzeni ve yeni bir toplumsal adaleti gerekli kılmıştır. İşte, bu zorunluğa karşı çıkmak, toplumun kabuk değiştirmesini önlemek, gericiliktir.

Bugün, geri yaşayıp geri düşünen diye üzülerek nitelediğimiz çoğunluğu köylü olan Türk halkı gerici değildir. Geri yaşaması, geri düşünmesi onun kabahati midir? Kabahat, kendi mutluluklarını halkın mutsuzluğu üzerine kurmuş toprak ağalarında, para babalarında, bunlara yardakçılık eden bir takım çıkarcı gazetecilerde ve, çok acı olmakla birlikte söyliyelim, bir takım üniversite hocalarıyla onların yetiştirmesi kara aydınlardadır.

Türk halkı, Türk köylüsü gerici değildir. Geri düşünmesi, hiç bir yeniliğe, hele anlatılır, açıklanırsa, hiç bir ileri görüşe engel olmaz. Kurtuluş Savaşında hakkın, Mustafa Kemal'le yerini bulacağını, doğrunun onunla gerçekleşeceğini anlamakta gecikmediğini bir çırpıda göstermişti Türk köylüsü. Atatürk Devrimlerini bugün baltalıyan Türk halkı, Türk köylüsü değil, yukarıda saydığımız kara ruhlu kimselerdir.

Ocak 1965

HALKA GÜVENSİZLİĞİN NEDENLERİ ÜSTÜNE

Çocukluk anılarım içinde, 1900'larda Paris'te çekilmiş bir fotoğraf büyük bir yer tutar. Luxembourg bahçesinin bir köşesinde, bir sıra üstünde genç bir adam oturmuş, boyuna gülümsiyor. Başında, o günlerin modası bir melon şapka var. Adam bu şapkayla övünür gibidir. Bu adam, Abdülhamit'in zorba yönetiminden kaçan, sonra yurda dönünce bir doğu iline sürgün edilen babamdı. Bir bohça içinde özenle saklanan aile fotografları arasında kardeşlerimle benim en çok ilgimizi bu fotoğraf çekerdi. Başında gâvur icadı şapkayla babam bize, özlem duyduğumuz bir dünyanın adamı, fese sarığa rest çeken bir kahraman gibi görünürdü. Kendisi de en çok bu resmini beğenirdi. Gel zaman git zaman, Şapka Kanunu çıktı. Yıl 1925. Biz o günlerde, babamın kaymakam olduğu bir doğu kasabasından daha yeni gelmiştik İstanbul'a. Atatürk Kastamonu'da halkın önüne ilk kez o günlerde çıkmıştı şapkayla. Biz kardeşler sevinç içindeydik. Yirmi beş yıl önce, baba-

mızın, törelerimize kafa tutarcasına başına geçirdiği şapkayı biz de giyebilecektik. Ama bir düşüncedir almıştı babamı. Gerçi, herkes gibi o da, hemen çarşıya gidip bir şapka edinmişti kendine. Ama bir türlü kafasına geçirip çıkamıyordu dışarıya. Kaç kez sokağa çıkmak için giyindiğini, sonra kapıdan geri döndüğünü hatırlarım. Neydi babamı böylesine çekingen yapan? Avrupa'da rahat rahat kafasına geçirdiği şapkayı kendi yurdunda giymek rahatsız mı ediyordu onu? Yoksa, yirmibeş yılın geniş düşünceli adamı - şapka giymektense yurdunu bırakıp göç etmeyi göze alan Mehmet Âkif gibi yersiz bir bağnazlığa mı kaptırmıştı kendini? Olamazdı böyle bir şey. Çünkü bağnaz değildi babam. Neydi öyleyse, onun o ilk günlerdeki çekingenliğinin gerçek nedeni? Yoksa, Avrupa'dayken sevip benimsediği şapka gerçeğiyle kendi yurdunda karşılaşmak mı şaşırtmıştı onu? Evet, şaşırtmıştı, hem öylesine şaırtmıştı ki, aynanın karşısında şapkasını defalarca denemiş, yakıştıramamış, çıkarıp atmıştı. Oysa şapka, yirmibeş yıl önce beğenerek başına geçirdiği şapkanın aynıydı. Babamın o günkü ruhsal durumu, bugün bile ulusça kurtulamadığımız bir aşağılık duygusundan geliyordu, kendimize güvensizlikten, «Avrupa'da olur, bizde olmaz» yollu sakat bir düşünceden geliyordu.

Geçenlerde bir Viyana'lı dostumun anlattığı bir olay bana bu kanımda yanılmadığımı ispatlar gibi oldu. Olay şu: Viyana'da çalışan Türk işçileri, Pazar günleri, kentin güney garında toplanıyorlarmış. Tanınmış bir gazeteci aralarına karışıp bir soruşturma yapmış ve onlara Viyana'daki yaşayış düzeni, kamu görevle-

ri, toplum sorunları üstünde ne düşündüklerini, böyle bir düzenin Türkiye'de uygulanmasını isteyip istemediklerini, sormuş. İşçilerimizin çoğunluğu: «Bunlar yalnız burada olur, Türkiye'de olmaz» diye cevap vermişler.

Uygar bir ülkede insan gibi çalışıp insan gibi eğlenen, günlük yaşayışlarında kamu görevlerinin her çeşidinden bol bol yararlanan, hastalanınca bin bir özenle bakılan, çocuğu olunca devletten bir Viyanalı gibi çömertçe yardım gören, hayatı her bakımdan güvenlik içinde olan işçi yurttaşlarımızın, Türkiye'de bütün bu nimetlerden her zaman yoksun kalacaklarına, şunu bunu kayırmadan işleyen, emeğin tam hakkını veren bir düzen kurulamıyacağına, kısacası, adam olamıyacağımıza böylesine içten inanmış olmaları ne hazindir. Bu bir avuç yurttaşımız nereden varmış bu yargıya? Nerden geliyor halkımızın bu kendine güvensizliği? Türk insanına bir alınyazısı kesinliğiyle yakıştırılan bu kötümser yargıyı kim vermiş?

Bütün bunlara cevap aramadan önce, önemli saydığım bir noktaya değineyim: Bir ulusa «Sen adam olmazsın» demek, onu hiç bir şeye layık görmemek demektir. İşin korkunç olan yanı ise ulusu buna inandırmaktır. Bir ulus adam olamıyacağına inanmıya görsün, artık onun elinden bütün özgürlüklerini almak, onu alabildiğine sömürmek yönetici sınıf için işten bile değildir. Meşrutiyet öncesinden tâ Kurtuluş Savaşı'na varıncaya kadar Türkiye'nin uğradığı bütün yıkımlarda, halkın kendine olan güvenini yitirmiş olmasının büyük payı vardır.

Kurtuluş Savaşı ile birlikte silinip giden bu güvensizlik duygusu bugün yeniden uyanmaktadır. Bu duygunun uyanmasına önayak olanlar, yeni bir Türkiye'nin kurulmasını baltalayan, kökü dışarda bir takım çıkarcı çevrelerle, onların sözcülüğünü yapan, çoğu Avrupa görmüş yarı aydınlardır. Avrupa özentisi içinde, Avrupa'nın faşizm gibi, nazizm gibi en kötü sistemlerini memleketimize aktarmaya çalışan bu adamlar, ileri bir eğitim sistemini yurdumuza layık görmezler. Kız erkek bir arada okuyamazmış, çünkü namus elden gidermiş. Biz Avrupa halkı gibi uygar değilmişiz.

Bugün bir kısım işçi yurtaşlarımıza kadar yayılan bu kısır düşünüş, kaynağını İstanbul Sarayından ve ona mideleriyle bağlı çevrelerden almıştır. Yüzlerce yıl, istediği yolda, canını malını harcadığı, aydınlanmasına, uyanmasına engel olduğu, ezilmişlik içinde bıraktığı halka, şanını ününü borçlu olduğu halka bir Divân ozanının ağzından «Türkün başı kabadır» yargısını verdiren saraydan. Böyle bir Saray, dilini bile hor gördüğü bir halk için elbete ki «adam olmaz» fetvasını verecek, ona hiç bir yeniliği layık görmiyecek; ne bilinçlenip kendi kaderini eline almasına izin verecek, ne de aydınlanıp uyanmasına göz yumacaktı. Türk, İstanbul Sarayı için bir yurttaş bile değil, sadece bir tab'aydı. Osmanlı devleti öz halkını hor gördüğü, onu küçümsediği için yıkılıp gitmişti. Burada, Halide Edib'in bir gün bana söylediklerini - düşüncemi desteklediği için anlatmadan edemiyeceğim. Büyük romancı bir gün bir İngiliz profesöre Hasanpaşa medresesini gezdiriyormuş. Medresenin saçakları altında oyulmuş, etrafı ka-

bartma bir takım küçük delikler profesörün dikkatini çekmiş.

«Bunlar nedir?» diye soran profesöre Halide Edib «Bunlar ufak kuşlara mahsustur, gerek yuva yapmaları gerekse büyük kuşlardan korunmaları için» diye karşılık vermiş. Profesör, büyük bir hayranlık içinde: «Ne müthiş bir medeniyet, hayvanları bile düşünmüş» demekten kendini alamamış. Halide Edib susmuş ve içinden şunları geçirmiş: «Evet ama, insanları değil.»

Atatürk'ün bütün hayatı boyunca savaştığı bu sakat düşünce, bu yıkıcı tutum olmuştur. «Ne mutlu Türküm diyene» sözü bu tutuma karşı bir tepkiden başka nedir? Atatürk Kurtuluş Savaşı'nı, gücünün, yaratıcılığının bilincine eren bir ulusla kazanmış, Türkiye Cumhuriyetini halk sevgisi üzerine kurmuştu.

Atatürk, Türkiye'nin uygar toplumlar düzeyine ulaşması için, her şeyden önce halkın kendine güvenmesi gerektiğini anlıyan ilk devlet adamı olmuştur. Onun için Türk halkına «Güven ve öğün» diyordu. Bunu derken, tarih boyunca hor görülmüş, sonunda kendi kendini de hor görmeye alışmış halkımızı sarsmak istiyordu. Ama, boş öğünmeyi, böbürlenmeyi de önlemek ister gibi, «Çalış!» öğütünü öğünmenin başına koymuştu. Çünkü halkın, aslında aşağılık duygusunun bir başka belirtisi olan üstünlük saplantılarına düşmesini istemiyordu. Ne var ki, küme küme bir takım aydınlar Atatürk'ün yalnız «Öğün» sözünü alıp bunu ırkçı bir yola götürmüşler, Türkün sadece doğmakla bütün uluslardan üstün olduğu kanısıyla avunmaya ve

halkı avutmaya koyulmuşlardır. Yalnız şurasını çok açıkça belirtmek gerekir ki, bu öğünme yolunu tutanlar, Türkiye'de halkın uyanması, kalkınması konusunda yine eski saplantıya düşüp «Bu halk sözden anlamaz, onu sopayla yola getirmek gerektir» demektedirler. Böylece, öğünenlerin halk değil, sadece kendileri olduğunu ortaya koymuşlardır. Aslında doğru olan, hiç bir ulusun başka ulustan aşağı ya da yukarı olmadığı, elverişli bir ortam içinde, her ulusun adam olabileceğidir.

Bugün Türkiye'nin yapacağı tek şey: Kendine güvenmek ve çalışmaktır.

Haziran 1965

HEP BİRLİKTE

Bayezit - Karaköy dolmuşundayım. Şoför yanındaki yolcuya dert yanıyor: «Sömürüyorlar bizi beyim, bir yandan arabanın sahibi sömürüyor, bir yandan polis ceza kesiyor. Sabahtan akşama kadar çalışıyorum, yine elde avuçta bir şey yok. Ama işini uyduran iki günde para pul sahibi oluveriyor. Namusunla çalıştın mı, hapı yuttun demektir. Kaç kişi tanıyorum, kaşla göz arasında zengin oldular. Tabii şuna buna kazık atarak, halkı soyarak. Yok beyim, yok. Olmaz böyle şey. Vurgunla, talanla para kazanacaksam, gebereyim daha iyi. Ben namusumla çalışıp rahat etmek istiyorum. Şeytan diyor, çek git Almanya'ya, bir daha da dönme. Sonra düşünüyorum da...»

Şoför sözünü bitiremedi. Eminönü'ne gelmiştik. Polis yayalara yol verdi. Köprüye doğru yol aldığımızda şoförün ne düşündüğünün merakındaydım. Köprünün tam ortalarında, bir kaç kişi bir arabayı yaya kaldırımına doğru itiyordu. Yepyeni bir taksiydi bu. Bizim şoför arabaya baktı baktı, sonra «İşte, dedi, böyle

bir araban olacak, vereceksin birisine işleteceksin. Sen de yan gelip oturacaksın.»

o

Şoförün tutumunu dile getiren bu sözlerin altında Türkiye'nin önemli sorunlarından biri yatıyor. Bu tutum, sömürüldüğünü anlayan, ya da anlamaya başlayan, ama kendi kişisel dünyasının alaca karanlığından aydınlığa çıkmanın yolunu *tek başına* arayan ezilmiş insanlarımızın tutumudur genel olarak. Araba sahibinin hesabına çalışan şoförün, bakkal çırağının, berber kalfasının, ısportacı yamağının, ne bileyim, herhangi bir işveren yanında çalışan emekçinin, ırgatın kafasını, içini sömürülen, ezilen insan olmaktan kurtulma özlemi sarmış. Ne var ki, bu özlem bütün bu insanları, kötüleyip yerdikleri, nefret ettikleri sömürücülerin yanında yer almaya, onlarla birlik olmaya götürüyor.

o

Ezilmişlikten kurtulma özlemi insanla yaşıt bir duygudur. Dünya kuruldu kurulalı, süregelen bir garip kurt-kuzu oyunu içinde durmadan ezilenlerin, kıyasıya sömürülenlerin bu özlemi duymamış olmaları düşünülebilir mi? Bizim Anadolu halkımız, yüzyıllar boyunca duymuş bu özlemi, hem de yüreğinin tâ ortasında. Ağalara, beylere, hattâ padişahlara başkaldıran nice halk kahramanlarının, şeyhlerinin yiğitlik destanlarında yaşamış, yaşatmış, türkülerinde, yergilerinde,

taşlamalarında yanık sesiyle dile getirmiş bu özlemi, hâlâ getiriyor. Yüzyıllardır, haksızlıklar karşısında «Gün olur devran döner» diye diye çınlatmış dağları taşları, hâlâ da çınlatıyor. Ama, bugüne kadar sesine kuru yankılardan başka karşılık alamamış. «Âlem yine ol âlem, devran yine ol devran» kalmış.

Neden sesine dağlardan taşlardan başka yankı veren olmamış? Neden bir türlü «devran» dönmemiş, insanca yaşamanın yüceliğine erememiş, ezilmişlikten kurtulamamış? Neden gerçekleşememiş, kursağında kala kalmış bu özlem, bir buruk, bir yanık, bir güdük özlem olarak?

Çünkü, bir bütünlük içinde, konusu komşusuyla, yakını uzağıyla birarada, elele, kol kola, dirsek dirseğe duymamış, duyamamış bu özlemi. Bir topluluk, bir birlik bilincinden uzak, *tek başına* aramış kurtulmanın yolunu, tek başına cennetini arar gibi, öbür dünyasını kurar gibi. Öğretmemişler ona, içinde yaşadığı dünyasını, biricik gerçek dünyasını başkalarıyla birarada kurmasını. Her koyun kendi bacağından asılır demişler, gemisini kurtaran kaptan demişler. Oysa, tek başına kurtulmaya çalışan insan, kendisi gibi ezilmişleri daha da ezmeden, ezenlerin safına geçmeden nasıl kurtulabilir?

Tek başına kurtulmaya bakan her insan, şu iki yoldan birini tutacaktır ister istemez: Ya, yanında yöresindeki insanları çıkarına alet edip, ufak çapta da olsa, kendi başına buyruk olmaya, yani bir çeşit sömüren durumuna geçmeye çalışacak; ya da, bir işverene, bir zengine kapılanıp onun bir çeşit çoban köpeği ola-

cak. Her iki yol da, insanı, ister istemez, ezenler ve sömürenlerle çıkar birliğine götürecektir.

27 Mayıs öncesinin vurgun döneminde korkunç örneklerini gördük bunun. Bu dönemde alıp yürüyen o ünlü kalkınma edebiyatı, ulusça kalkınmanın biricik yolunu tek tek kişilerin kalkınmasında görüyordu. Her mahallede bir kaç milyoner yetiştirme çabası bu edebiyatın kaçınılmaz bir sonucuydu. Halkın uyanmasından, toplum bilincine varmasından korkan vurguncuların gönüllü sözcüleri gazetelerde, hangi iğrenç vurgunlarla para kırdıklarını bildiğimiz bir takım namussuzların, sözüm ona sıfırdan başlayarak nasıl milyoner olduklarını ballandıra ballandıra anlatıp, bu memlekette sömürücülüğün övgüsünü yaptılar. Sömürücülük artık, iğrenç ve ayıp bir şey olmaktan çıkmış, saygın bir nitelik kazanmıştı. Herkes tek başına zenginlik avına çıkıyordu. Sömürücüler halkı kıyasıya soyuyor, soyamayanlar da soyanlara yamanıp, onlarla çıkar birliği kuruyorlardı. Vatan Cephesi dedikleri çapul yuvası böylesi bir çıkar birliğinden doğmuştu. Bu cepheye katılan vurgun adayları, ya da küçük vurguncular, büyük soyguncuların çoban köpekliğini yaptılar. Ekonomisini büyük ölçüde fetihlere, yağmalara dayayan Osmanlı İmparatorluğu da, bir döneminde, Kapı Kulluğu adıyla çoban köpekleri yetiştirme yolunu bulmuştu.

Bu iğrenç vurgun döneminin etkileri kaybolmuş değil hâlâ, halkımız toplum bilincine varmadıkça, kolay kolay kaybolacağı da yok. Tek başına çıkar yol aramakla, insan kendini başkalarından ayırıyor demektir. Oysa, insan tek başına ölüme gider ancak. Hayatsa, be-

raberlik istiyen bir şeydir. İnsan, kendini ancak başkalarıyla, benzerleriyle karşılıklı ilişkiler kurarak gerçekleştirebilir, ortak kaderde ve ortak tarihteki yerini ve payını bu ilişkilerle alabilir ancak. Jean Guehenno bir yazısında «Biz insanlar başkalarıyla kurduğumuz ilişkilerden başka bir şey değiliz» diyor. Başkalarıyla ilişkilerimiz insanca olduğu ölçüde insanlaşır, hayvanca olduğu ölçüde de hayvanlaşırız.

Bugün köyde kentte Türk halkının bir bölüğü, hem de hatırı sayılır bir bölüğü ezilmişliğinin nedenlerini anlamaya, yani ezenlerle, sömürenlerle olan ilişkilerini açık açık görmeye başlamıştır. Bu, özgürce, insanca yaşama yolundaki kaçınılmaz savaşın ilk aşamasıdır. İkinci aşama, bir insanın, kendisiyle birlikte başkalarının da sömürüldüğünü görmesi, çevresinde yöresindeki insanların kaderiyle ilgilenmesi, tek başına kurtulma yerine, birlikte kurtulmanın yolunu aramasıyla başlar. Çünkü, R. Clausse'ın dediği gibi «Herkes özgür olmadıkça kimse tam anlamıyla özgür olamaz; herkes ahlâklı olmadıkça kimse tam olarak ahlâklı olamaz; herkes mutluluğa ermeden kimse tam olarak mutlu olamaz.»

Türkiye herkesin Türkiye'si olmaya yeni yeni başlıyor:

Ağustos 1965

İLERLEMEYİ DURDURAMAZSINIZ

İlerleme bir raslantı değil, bir zorunluktur.. Tabiatın ayrılmaz bir parçasıdır.

Hebert Spencer

Gustave Flaubert, bundan tam yüz ondört yıl önce şöyle yazıyordu: «Yüz yıl içinde Doğu'da harem ortadan kalkacak, Türk kadınları Avrupalı kadınlardan örnek alıp roman okumaya başlıyacaklardır. Eski Türk kaygısızlığı geçmiş ola! Her yerde her şey eskilikten çatırdıyor.»

Flaubert, ileriyi göten bir aydın olarak Türkiye'nin de, ister istemez, uyanacağını, eskimiş, zamanını yaşamış nesi varsa hepsini bir bir atarak, uygar uluslar arasındaki yerini alacağını sezmişti. Bir kehanet değildi bu, hesaba kitaba dayanan olumlu bir kafanın, dünyanın gidişine bakıp çıkaracağı bir sonuçtu sadece. Zamanın akışı içinde eskimemek, yok olup gitmemek için kabuk değiştirmenin, yenilenmenin kaçınılmazlığını

dile getiriyordu bu söz. Tanzimattan on bir yıl sonra, hep kabuk değiştirme çabası içinde olan Türkiye'ye bakıp bu müjdeyi veren Flaubert'in ölümünden (1880) bir yıl sonra dünyaya gelen Atatürk'e düşmüştü bu müjdeyi Türk halkına maletme mutluluğu. Atatürk zorunlu bir ilerlemenin, kabuk değiştirmenin kaçınılmaz bir aşamasıydı. Türkiye ister istemez uyanacak, bütün çelmelere, zorbalıklara, softa baskılarına, jurnalcı yaygaralara rağmen ilerliyecek, Türk halkı iyiyi kötüden ayırmasını öğrenecekti.

Her eser bir ilerlemedir. Atatürk bir ilerlemedir. Yirmi yedi Mayıs bir ilerlemedir. İlerleme ilerlemeyi kovalıyacaktır. Varsın, bugünkü gibi, bir sürü adam, çıkarcı politikacısı, sahte profesörü ve gazetecisiyle kargalar gibi ses sese verip, her yeni düşünce karşısında bağrışıp dursunlar, ortalığı komünistler sardı, kalelerimiz yıkılıyor, geleneklerimiz, dinimiz elden gidiyor diye bağırıp çağırsınlar. Varsın, bu çirkin adamlar, halkın mutluluğundan başka bir şey istemiyen, büyük çoğunluk mutlu olmadan kimseciklerin mutlu olamıyacağını söyliyen bir avuç namuslu aydına saldırsınlar. Bilgileri ansiklopedi sayfalarından öteye geçmiyen bu çirkin, bu çıkarcı, bu sorumsuz takımı, varsın, aşağılık suçlamalar arkasında, uşaklığını ettikleri bir geri düşünüşün üstün gelmesine, Türkiye'yi ileriye götürecek her yeni atılımı kırmaya çalışsınlar. Evlerinde, işlerinde kurdukları, hem de hakketmeden, yasaların çatlaklarından faydalanıp kurdukları düzeni sürdürme uğrunda varsın yurtseverlik yaygaralarıyla ortalığı bulandırsınlar. Yine de engel olamıyacaklardır, Türkiye'nin iler-

lemesine.

Sorarım yurtseverliği tekellerinde tutan bu baylara, maden Türkiye'yi seviyorsunuz (!), neden Türk köylüsünün okuyup aydınlamasını istemiyorsunuz, Köy Enstitülerini kötülüyor, yurdun dört bir yanını kur'an kurslarıyla donatıp, Anadoluya el altından, içi hurafe dolu yüz binlerce besmeleli kitap yollıyanların karşısına çıkmıyorsunuz. Yoksa sizin bilim diye belle-diğiniz bu kitapların sunduğu üstün bilgilerle mi beslenmiş? «Necatülmü'minin» adlı yedinci baskısını «idrâk» etmiş bir kitapla çıkayım karşınıza isterseniz. Bu kitabın 27. sayfasına zahmet edip bir baktınız mı? «Hangi millettensiniz sualine» diye bir başlık altında şunları okuyalım birlikte: «Millet (Muhammed Mustafa Sallallâhü taalâ aleyhi ve sellemdenim) diye cevap vermelidir.» İşte, sizin millet tanımınız budur. Türk köylüsüne milliyetçilik üstüne verebileceğiniz bu mu sizin? Türk köylüsüne yirminci yüzyıla yaraşır olumlu bilgi vereceğinize, küçük abdest nasıl bozulur onu öğretmek daha işinize geliyor olmalı. Kitabın 55. sayfasında «tebevvülden sonra» kurulanmanın yolunu öğrettiniz mi, artık keyfiniz yerine gelir: «Elini sidikten muhafaza için evvelâ altını yaş görmiyecek mertebe bir yere mesh eylemek lâzımdır. Sol eliyle altını sıvayarak meydana gelen sidiği parmağının ucu ile alıp bir tarafa silmelidir.»

Namazı bozan şeyleri de görelim isterseniz: «Bir rekatta üç kere kıl koparmak; secdede iki ayakla duvarı tepmek; bir ayakla üç kere tepmek...» (S. 95).

Şimdi yine soruyorum size. Namazı bozan şeyler-

le uğraşıyorsunuz da, neden Türkiye'yi bozan şeylerle, devlet kasasına anahtar uyduranlarla, yolsuzluklarla uğraşmıyorsunuz?

Uğraşmıyorsunuz, çünkü işinize gelmiyor. Aydınlara çamur atmak, düşünceleri yasak ettirmek daha işinize geliyor. Ama, başaramıyacaksınız. Türkiye'yi aydınlanmaktan alıkoyamıyacaksınız. Bütün saldırışlarınız boşa gidecektir. Çünkü: «Kuvvet, düşman saldırışı arttıkça, artar. Sırtı yere gelen adam ayağa kalktı mı, artık tek bir insan olmaktan çıkmış, kahramanlık senfonisinin harekete geçen ordusu olmuştur.» (R. Rolland.)

Aralık 1964

KALKINMANIN YOLU

Fransız yazarı, B. de Jouvenal, «Uygarlığı Uygarlaştırma» (1) adlı yazısında, bir zamanlar barut ve pusula gibi buluşlarla Avrupa'dan çok ileride olan Çin'in, sonradan niçin Avrupa'dan yüzyıllarca geri kalmış olduğunu araştırıyor ve Çinlilerin buluşçu niteliklerini göz önünde tutarak, endüstriyel uygarlığın neden Çin'de değil de, Avrupa'da geliştiğini soruyor kendi kendine. Yazara göre, Avrupa'nın teknik gelişimde Çin'den çok üstün oluşu, kültürce ileri olmasından değil, psikolojik alanda bir nitelik ayrılığından gelmektedir. Avrupa'yı Çin'den bugüne kadar ayırmış olan nitelik, dünyayı ele geçirme tutkusudur. Bu tutku, Avrupa'da endüstriyel kafanın, dolayısıyla da sömürgeciliğin gelişmesine yol açtı.

Osmanlı imparatorluğu da dünyayı ele geçirme tutkusundan doğmuş bir imparatorluktu. Teknik üstünlükten gelen o büyük savaş gücü ve örgütçülüğüyle Avrupayı en azından ikiyüz yıl aşmış olan bu imparatorluk dinamizmini bu tutkudan alıyordu. Fatih'e toplar döktüren, savaş endüstrisinde yenilikler yaptırtan bu tutku olmuştu. Ama sonraları, yeterli hiç bir endütsri çabasına dayanmadan, sadece «ganimetlerle» beslenip, Sarayla ona bağlı bir azınlığın rahatı ve Anadolu halkının yoksulluğu pahasına, imparatorluğun çö-

(1) *Preuves, août 1965, No. 174*

küş günlerine kadar, kuru, anlamsız, boş bir tutku olarak sürüp gitmiştir. Osmanlı imparatorluğunu çöküşe götüren nedenlerin başında kendi öz halkının yararına işleyen bir ekonomik düzen ve endüstriyel uygarlık kuramamış olması gelir. Bugün de Türkiye'yi yarı sömürge durumuna düşüren aynı nedenlerdir.

Bugün bu gerçeği anlayan ülkelerin başında yeni Çin gelmektedir. Çin ulusu, eski buluşçu niteliğini yeniden kazanma çabası içinde, her şeyden önce endüstriyel kalkınmayı ön plâna almıştır. Kısa zamanda, atom bombasını yapacak güce ulaşmış olması bunu gösteriyor. Yalnız, Çin'in endüstriyel kalkınma çabası, sömürgeci Avrupa ve Amerika'nın tam tersine, dünyayı ele geçirme tutkusundan doğmuş değil. Bu çaba, varlığını koruma, bağımsızlığını kazanma, onurlu bir ulus olarak yaşama isteğinin bir sonucudur. Endüstri kafasının gelişmesi, uygar dediğimiz ülkeleri emperyalizm yoluyla bir çeşit barbarlığa götürürken, Çin gibi geri kalmış ve uzun süre sömürge durumuna düşmüş ülkelerinse tek kurtuluş umudu olmuştur.

Bugün Türkiye'nin kalkınması da, geri kalmış ülkelerin varlıklarını koruma yolunda gösterdikleri çabalara benzer bir çabayla, endüstri kafasını kurup geliştirmesine bağlıdır. Endüstri kafası, bizim için artık dünyayı ele geçirmek için değil, yok olmamak, emperyalist devletlerce yutulmamak için kaçınılmaz bir zorunluk olmuştur.

Avrupa'da bilim ve endüstri kafası, önceleri, bir savunma yolu olarak gelişmeye başlarken, bizde medrese kafası her türlü olumlu bilime ve özgür düşün-

ceye kapılarını kapıyordu. Kâtip Çelebi'nin, dünyada ilk kez bilimsel araştırmalara uyguladığı fişle çalışma yoluna, bu bilginden sonra raslanmaması bu bakımdan anlamlıdır sanıyorum.

Rönesansla birlikte Avrupa'da gelişen humanizma akımı, softalığın karşısına yeni bir düşünüş yöntemiyle çıkıyordu. Bu, özgürlüğü, bilgiyi, hoşgörüyü ve özellikle, gerçeği araştırma kaygısının gerektirdiği şüpheciliği getiren bir düşünüştü. Humanizma, insana, kendinde bulduğu kaynaklarıyla, (aklı, sezgisi, belleği ve hayal gücüyle) çevresine bakma, dünyayı ve kendini anlama yetisini sağlıyordu. İnsan her şeyin ölçüsü oluyordu. Avrupa'da olumlu bilim humanizma ruhuyla başlıyordu. Doğudaysa, humanizma olmadığı için, olumlu bilim olamıyordu. Humanizmasız bir Galile, bir Newton düşünebilir miyiz?

Avrupa uygarlığı düzeyine yükselmek için, onun düşünsel yanını bırakıp sadece teknik yönünü almakla yetinen uluslar ancak yüzeyde kalan bir uygarlık kurabilirler. Avrupa'nın birliğini ve gerçek değerini yapan düşünsel ve ahlâksal temelini benimsemeden uygarlığa ulaşılacağını sanmıyoruz. Savaş öncesinin Japonya'sı bunun açık bir örneğidir: Dünyayı ele geçirme tutkusu içinde, Avrupa'nın yalnız teknik yönünü alıp şaşırtıcı bir ustalıkla geliştiren Japonya, Avrupa'nın düşünsel ve özellikle ahlâksal temelinden uzak kaldığı için korkunç bir barbarlığa sürüklenmişti. Çin-Japon savaşında bunun korkunç örneklerini gördük. Çin esirleri üzerinde kendi askerlerine süngü tâlimleri yaptırtacak kadar babarlığı son kertesine vardıran Ja-

ponya, humanizmasız kalkınma çabasının acısını fazla sıyla çekmiştir.

Tanzimattan bu yana, Avrupa uygarlığına ulaşmak çabası içindeyiz. Ama bu çaba bugüne kadar boşuna gitmiştir. Bunun başlıca nedeni, humanizma ruhundan yola çıkan bir kafa ile sağlâm bir ekonomik ve endüstriyel yapı kuramamış olmamızdır. Bugünedek, ekonomik kalkınma isteklerimizde tutulan yol, sadece Avrupa'dan bol bol teknik araçlar getirmek ve bu araç bolluğunu ekonomik kalkınmamızın hayırlı bir belirtisi saymak olmuştur. Oysa, bu, ileri endüstriyel uygarlıkların sömürgesi durumuna düşmemizi hazırlayan bir ortam yaratmıştır.

Türkiye bugün yeni bir kurtuluş savaşı vermek zorundadır. Bu savaşın başarı şansı ekonomik ve endüstriyel alanda ve belki ondan çok, bilim ve eğitim alanındaki kalkınma isteğimizin ciddiliğine ve kesinliğine bağlıdır. Çünkü, bilimsel bir temele, akılcı bir düşünceye dayanmayan bir ekonomik kalkınma tasarlamak güçtür, özellikle, demokratik bir düzende planlı bir kalkınmada en kestirme yolun, bu kalkınmayı halka maletmek olduğu düşünülürse. Buysa halkı eğitmek, onu, elden geldiğince, düşünce hayatına sokmakla olabilir. Diyeceksiniz ki, halkı ha deyince düşünce bahçesine sokmak kolay mı, hele bu halk geçim sıkıntıları içindeyse, iki yakası bir araya gelmiyorsa, hayat kavgası öğrenme, aydınlanma isteğinden ağır basıyorsa. Evet, kolay değil elbet. Biliyorum, halkı ilk ağızda, insan gibi yaşamanın gerektirdiği maddesel güvensizlikten, yarın ne olacağım kaygısından kurtarmak ister en

azından. Görüyorsunuz, ekonomik kalkınmayla eğitim birbirinden ayrılmaz şeyler. Sağlam bir eğitim sistemi kurmadan ekonomik kalkınma düşünülemiyeceği gibi, insanlara en azından maddesel bir güvenlik sağlamadan da onları düşünce bahçesine sokamayız. Maddesel güvenliğin yanı sıra bir de politik güvenlik, yani düşünce özgürlüğü ister. Bu güvenin olmadığı bir yerde, bilimsel kafanın yetişmesi güçtür. G. Bidault «Özgürlük, sabah karanlığında kapı çalındığı zaman gelenin sütçü olduğunu bilmektir» demiş. İşte, sabah karanlığında kapısı çalınınca, gelenin sütçüden başkası olduğunu düşünebilen kimse için, güvenlik yok demektir. Bu güvenlik olmayınca da, yaratıcı düşünceden umudu kesmek gerekir.

Diyeceğim, kalkınma, her şeyden önce güvenlik istiyen bir şeydir. Bu güvenliğiyse, demokrasi düzeni sağlayabilir ancak, kimsenin kimseye köle olmadığı ekonomik hayatın insanları özgürleştirmeye yöneldiği bir düzen.

«Köle olmak istemediğim gibi, efendi olmak da istemem. Benim demokrasiden anladığım budur?» diyor, Abraham Lincoln.

Türk insanı köle olmadan, hiç kimseyi de köle yapmadan yaşamak istediği için demokratik düzeni benimsemiştir bugün. Türkiye de, hiç bir ulusa köle olmadan, bağımsız ve özgür yaşamak kararındadır. Humanizma ruhuna dayanan bilimsel, ekonomik ve endüstriyel kalkınma bunun için kaçınılmaz bir zorunluktur.

Kasım 1965

HUMANİZMA'DAN ÖTESİ

Yeni Ufuklar'ın Ekim sayısında yayınlanan bir yazımda, Humanizma'dan geçmediği için Japonya'nın, Çin - Japon savaşında korkunç barbarlığa düştüğünü ileri sürmüş ve şöyle demiştim: «Avrupa'nın birliğini ve gerçek değerini yapan düşünsel ve ahlâksal temelini benimsemeden uygarlığa ulaşılacağını sanmıyorum. Savaş öncesinin Japonya'sı bunun açık bir örneğidir. Dünyayı ele geçirme tutkusu içinde, Avrupa'nın yalnız teknik yönünü alıp şaşırtıcı bir ustalıkla geliştiren Japonya, Avrupa'nın düşünsel ve ahlâksal temelinden uzak kaldığı için korkunç bir barbarlığa sürüklenmiştir. Çin Japon savaşında bunun korkunç örneklerini gördük. Çin esirleri üzerinde, kendi askerlerine süngü tâlimleri yaptıracak kadar barbarlığı son kertesine vardıran Japonya, humanizmasız kalkınma çabasının acısını fazlasıyla çekmiştir.»

Bir dost, bu sözlerimde büyük bir çelişki görmüş, arkadaşlarla haber salıp, beni uyarmak istemiş. Eksik olmasın. Düştüğüm çelişki şuymuş: Japonya'mn, kalkınma çabasında humanizmadan geçmediği için, bar-

barlığa sürüklendiğini kabul edersek, İkinci Dünya Savaşında Almanya'nın, o sayısız işkence kamplarında, insanlık tarihinin yazdığı bütün işkencelere taş çıkartan barbarlığını nasıl açıklıyabiliriz? O Almanya ki, bütün öbür Avrupa ülkeleri gibi köklü bir humanizma kültüründen geçmiştir.

Bu soruya bir başkasını ekliyebilir, örnekleri de çoğaltabiliriz. Örneğin, diyebiliriz ki, köklü humanizma kültürüyle beslenmiş olan İngiltere ve Fransa gibi nice uygar uluslar, neden kendi ülkelerinde uygar, sömürgelerinde kıyasıya barbar olabiliyorlar? Fransa'nın Cezayir'e karşı yakın zamanlardaki davranışı iğrenç bir barbarlık örneği değil miydi? Henri Alleg'in *La Question* adlı eserinde, insanlık için bir yüzkarası olan bu barbarlığın hikâyesini okuyalı çok olmuyor.

Evet, neden Almanya böylesine barbar olabildi? Bunun bir tek karşılığı var: Humanizma ruhuna sırt çevirdi de ondan.

Daha İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce 1937' lerde, büyük Alman romancısı Thomas Mann bu gerçeği bütün dünyaya açıklamıştı. Thomas Mann, ırkçılığın gemi azıya aldığı günlerde, anayurdundan ayrılmak zorunluluğunu duymuştu. *Avrupa'yı Uyarma* adıyla Bonn Felsefe Fakültesi dekanına seslenerek yazdığı bir çeşit bildiride «ruhun ve bedenin, düşüncenin, adaletin, özgürlüğün ve gerçeğin her gün baskılara ve saldırılara uğradığı» yurdunun, hem kendini hem dünyayı onarılmaz bir yıkıntıya sürüklediğini dünya kamu oyuna bildiriyordu. Çünkü, Nazi Almanya'sı «İnsan hayatının yalnız bir biçimi olan bir yönetimi, ya da bir

politikayı» yani ırkçılığı bütün öbür biçimlerden üstün tutarak ona mutlak bir nitelik vermekteydi. Bu bir cinayetti. Almanya, sapık bir liderin, «hırsız ve katiller çetesinin» yönetimi altında, böyle bir cinayete girişmişti. Bu yazıda Thomas Mann Almanya'nın Avrupa'ya dönmesini, Avrupa'yla yeniden kaynaşmasını istiyordu. Onun Avrupa'dan anladığı, bir bakıma, humanizma ruhundan başka ne olabilirdi? Humanizma, ona göre «bir ruh durumuydu; iyi niyete dayanan, insana doğruluk, özgürlük, ahlâk, iyilik ve sevgi aşılayan bir ruh durumu. Oysa, Almanya bütün bu değerlere sırt çevirmiş, kendi gücünden başka şeye değer vermez olmuştu. Hitler'e göre «ârîlerin büyüklüğünü sağlıyan şey, düşünce yetilerinin zenginliği değil, bütün yetilerini topluluğun hizmetine verme eğilimleridir.» (Kavgam, H. C. Yalçın çevirisi, s. 244). Yine aynı Hitler şöyle diyordu: «Kavimler bu kürre üzerinde hayatları uğrunda savaştıkları ve var ya da yokolma sorunu ortaya konduğu zaman, bütün insanlık ve estetik düşünceler sıfıra iner.» (Aynı eser, s. 142).

Nazi Almanya'sı için, görülüyor ki, bütün sorun, Alman ırkının esenliğiydi. Almanya bu uğurda, her şeyi, hakkı, adaleti, insanlığı feda ediyordu. Hitler dünyaya yeni bir düzen vermek çabasındaydı. Öyle bir düzen ki, orada yüksek ırk dediği Alman ulusu, aşağı ırkların, yani, başta yahudiler olmak üzere ârî olmayan bütün ırkların köleliği pahasına mutluluğa erecekti.

Nazi Almanya'sının bu türlü düzen düşüncesi kaynağını, Hitler'in «tanrısal bir yaratık» diye adlandırdığı humanist Goethe'den alıyor olmalıydı. O Goethe ki,

düzeni korumak için adaleti gözden çıkarmayı yeğ görebiliyordu. İşte, Goethe'nin, dolayısıyla Almanya'nın humanizma'sındaki büyük gedik bu düşünüşten geliyordu. Bu öyle bir gedikti ki, Goethe'yi bile «gelecekte yahudilerle hıristiyanlar arasında evlenmenin yasaca yasak edilemiyeceği» düşüncesi çileden çıkarabiliyordu. *(Kavgam,* S. 257).

Nazi Almanyası için düzen her şey demekti. Oysa «düzen için düzen, insanın başlıca gücünü, yani dünyayı ve kendini değiştirme gücünü kısırlaştırır. Düzeni hayat yaratır, yoksa düzen hayatı değil.» (A. de Saint-Exupéry).

Humanist ruh, adaletsiz bir düzen kabul etmez. Nazi Almanya'sı adaletsiz bir düzen istemekle humanizma ruhundan uzaklaşmış oluyordu. Albert Camus, *Bir Alman Dosta Mektuplar*'ında bunu şöyle dile getiriyor: «İnsanın güttüğü amaca her şeyi feda etmesi gerektiğine inanmıyorum. Adaleti seve seve yurdumu sevmek isterim. Yurdum için herhangi bir büyüklüğü, hele kana ve yalana dayanan bir büyüklüğü istemem. Adaleti yaşatarak memleketimi yaşatmak isterim.»

İşte, Nazi Almanya'sının barbarlığa kaçmasının başlıca nedeni, humanizma ruhundan, yani insan saygısından uzaklaşması, düzeni adaletten, aryen ırkının mutluluğunu insanlığınkinden üstün tutması olmuştur. Fransa, İngiltere gibi uygar ulusların, bugün de Amerika'nın sömürgelerde barbarca davranmalarını aynı nedenle açıklayabiliriz sanıyorum. Kültür geleneklerinde humanizmanın büyük payı olan bu memleketlerde, zaman zaman humanizma ruhundan uzaklaş-

malar olmuştur. Bu uzaklaşmalar, özellikle yönetici kadrolarda kendini göstermektedir. André Gide'in *Kongo Yolculuğu,* 1927 Fransasının, insanlık duygusundan yoksun bir sömürgeci kadro elinde ne denli barbarlığa düşmüş olduğunu ortaya koymuştur.

Bu da gösteriyor ki, her ulus, humanizma ruhundan uzaklaştığı sürece barbar olabilmektedir. Bugün Amerika'nın başında, Kennedy çapında humanist kültürden geçmiş yöneticiler bulunsaydı, Vietnam olayı insanlık tarihine korkunç bir barbarlık örneği olarak geçmezdi.

Diyeceğim, humanizma ruhu, insanların hayatında olduğu kadar, ulusların hayatında da, her an diri tutulması, kuşaktan kuşağa aktarılması, her gün yeniden kazanılması gereken bir ruhtur. Alman ulusu, Hitler diktası altında, uzun süre bu ruhtan yoksun bırakılmış, onun için de dünyayı kana bulamıştır. Adı geçen yazımda, herkesçe bilinen bir gerçektir diye, bu noktaya dokunma gereğini duymamıştım.

Şubat 1965

SOLCULUK ÜSTÜNE

Yıllar önce, gülünçlüğü kadar acılığını da hâlâ yitirmiyen bir hikâye dinlemiştim bir öğretmenden. Bulgaristan'dan göçüp gelmişti küçük yaşta. Bir zamanlar Atatürk'ün yakın ilgisini görmüş, millî eğitim müdürlüklerinde bulunmuş, saygı değer bir insandı. Hasanoğlan Köy Enstitüsüne çirkin politikacıların el atmak üzere olduğu günlerden bir gündü. Öğretmen, Kızılay'da bir radyocu dükkânının önünden geçiyormuş. İçeriden, mahalle muhtarı seslenmiş (muhtar aynı zamanda dükkânın sahibiymiş) ve «Geçmiş olsun, senin mesele kapandı artık.» demiş. Ne meselesiymiş, neden geçmiş olsunmuş, anlıyamamış öğretmen. İçeriye girip sormuş. Meğer, yetkili makamlar bu öğretmenin yurtseverlik derecesini öğrenmek istemişler ve gizliden gizliye soruşturma yoluna gitmişler. Yetkilileri kuşkulandıran şey, öğretmenin Bulgaristan göçmeni olmasıymış. Sonunda, öğretmenin Yenişehir'de bir evi olduğunu öğrenince, soruşturma dosyasını kapamışlar.

O günlerin solcu avcılığını yüksekten yönetenlerin ölçüsü şuydu: Malı mülkü, parası pulu olan kimse-

nin yurtseverliğinden kuşkulanmaya yer yoktu. Çünkü, mal mülk, bir insanı kurulu düzene bağlıyan en sağlam bir güvenekti. Yurt düşmanları, parası pulu, evi barkı olmayan, özellikle okumuşlar arasından çıkardı ancak. (Oysa bugün bunun tam tersinin doğru olduğu apaçık çıkmıştır ortaya) Bu çulsuz, bu parasız aydınlar yurdu kolayca satabilirlerdi başka devletlere.

O günlerden kalan, hâlâ de geçer akça olan bu ölçü, yurtseverliği mal mülk sahipliğiyle değerlendiriyordu. İnsan ne kadar mal mülk, han hamam edinirse, o kadar yurtsever olabiliyordu. Zengin olmak için tutulan yolun önemi yoktu. Para yapmaktı önemli olan, apartman dikmeti. Nitekim, ogün bugün bir yurtseverlik yarışıdır başladı, Nice büyük yurtsever türedi, büyük arsa spekülatörleri, banka kodamanları, tüccar bakanlar, bakan tüccarlar çıktı ortaya.

Solcu düşmanı çevrelerin bugün bir başka tutumu daha var ki, üzerinde durulmaya değer. Bu adamlarca zenginlik ve onun getirdiği yaşama düzeyi kendileri için bir yurtseverlik belgesi olabiliyorken, toplumcular için bir namussuzluk belirtisi sayılıyor. Örneğin, bir toplumcu, o kınadığı zenginlere özge davranışlarda bulunursa, diyelim, viski içerse, araba kullanırsa, dürüst bir insan olmadığını açığa vurmuş olur. Böyle bir davranışın, solcu düşmanı çevrelerce iki anlamı var: Bu adam bu hayatı sürdürebilmek için ya bir başka devletten para almaktadır ki, o zaman, bir yurt düşmanıdır. Ya da, yoksullardan yana görünmekle birlikte, için için burjuva özlemleri beslemektedir ki, bu da

onun ne denli dürüstlükten uzak olduğunu gösterir.

Solcu düşmanı çevreleri bu kanıya götüren başlıca yanılgı şurdan geliyor. Onlara göre, toplumculuk zenginlik düşmanlığıdır. Onun için, kendine toplumcu diyen her adam, toplumculuğa yaraşır bir hayat sürmeli, yani savunduğu çoğunluğun yaşayış düzeyinin üstüne çıkmamalı. Ona yaraşan, bir lokma bir hırkayla yetinmektir. Gerçekten, bir ülküye hayatını adamış insandan başka şey beklenmez. Örneğin, Lenin bütün ömrü boyunca azakanarlığı kendine bir hayat kuralı yapmamış mıdır? Gandhi de bir lokma bir hırkayla yaşamamış mıdır?

Önce şunu soralım kendi kendimize: Toplumculuk zenginlik düşmanlığı mıdır? Hayır. Toplumcu zenginliğin değil, olsa olsa, zenginliğe götüren haksız yolların düşmanıdır. Aslında nedir toplumcunun istediği? Bugün bütün dünyada bir avuç insanın, haklı haksız, bol bol tattığı nimetlerden bütün insanların faydalanması değil mi? Bu, bir çeşit zenginlik isteğidir, hem de içine hiç bir haksızlığın girmediği, yalnız emek ve alınteriyle kazanılmış bir zenginlik isteği.

Bütün çağlarda haksız zenginlikler insanların gizli açık öfkesini, nefretini çekmiştir üzerlerine. Bu nefreti, bu öfkeyi bir takım politik eğilimlere bağlamak doğru olmaz. Haksızlığa dayanamayan her dürüst, her vicdanlı insandan gelebilir bu öfke. Nitekim, hiç bir sol eğilimi olmayan Montesquieu böyle bir öfkeye kaptırmış kendini. Bir yazısında şöyle diyor: «Zenginlikler giderilmesi gereken bir haksızlıktır; insan zenginse,

başkalarına «Beni bağışlayın» demelidir.» (1) Bu «Beni bağışlayın» sözünün altındaki o insanca uyarışı, gösterişten kaçınan, her türlü lüksü kalın bahçe duvarları arkasında saklamasını bilen bizim Osmanlı dönemi zenginlerimiz hesaplı bir incelikle değerlendirmiş görünüyorlar. Oysa, bugünün dünyasında haksız zenginlikler apaçık, hayasızca sergilenmekte ve hiç bir yerden Montesquieu'nün uyarışına kulak asan olmamaktadır.

o

Toplumcunun «bir lokma, bir hırka» gereğince yaşaması sorununa gelince, böyle bir kural konamaz. Toplumcuyu zenginlik düşmanı diye tanıtanların ona uygun gördüğü böylesi bir yaşayış, insanı her türlü eylemin dışına atabilir. Biliyorsunuz, «Bir lokma, bir hırka» sözü doğuda yerleşmiş bir hayat felsefesini özetler. Bu öyle bir hayat felsefesidir ki, azakanarlıktan öte, insanı çevresine, toplumuna karşı bir çeşit ilgisizliğe, hattâ sorumsuzluğa, bencilliğe kadar götürebilir. Sinop'lu Diyojen'in insan sevgisinden yoksunluğu, hattâ insan düşmanlığı herkesçe bilinen bir gerçektir.

Dünya malında gözü olmamak, mal mülk tutkusundan uzak kalabilmek, bir bilgelik işidir elbette. Doğu'nun bilge insanı, bir lokma bir hırka gereğince yaşamayı, bir bakıma özgürlüğünün güveneği saymıştır. Oysa batı, bunun tam tersi bir yolda aramıştır özgürlüğünü. Batı düşünürü, batı insanı, özgürlüğünün başlıca güveneğini dünya malında, herkesçe paylaşılan, ama

(1) *Cahiers, Bernard Grasset, Paris, 1942*

hakkedilmiş, emeğin, alınterinin karşılığı olan dünya malında görmektedir. Çünkü, bir insanın kuru ekmekle yetinmek istememesi, zenginlerin elindeki nimetlerden faydalanmaya bakması, o insanın hiç de solcu olmasını gerektirmez. Özgürlük savaşı, bir bakıma ekmek kavgasıdır çünkü. Bir düşünürün dediği gibi, «ekmek kavgası, bir ülkü uğrunda, bütün insanları kapsıyan değerler uğurunda girişilen bir kavgadır.» Yani insan gibi yaşama yolunda girişilen bir kavga. Çünkü, ekmeksizlik, insan onurunun hiçe sayılmasına yol açar. Açlık olan yerde, bir takım insanlar hayasızca sömürülüyor demektir.

Bütün bu gerçekleri toplumcu düşmanı avanaklara kabul ettirmek güç, biliyorum. Ama, gerçekler kendilerini er geç kabul ettireceklerdir.

Ocak 1966

BURJUVALIK ÖZENTİSİ ÜSTÜNE

Atatürk Türkiye Cumhuriyetini kurarken, onu sınıfsız bir toplum düzenine oturtmayı düşünmüştü. Bu, eski yönetimin ağalı paşalı şeyhli düzenine paydos demekti. Büyük çoğunluğun, yani, eliyle koluyla, alın teriyle, kanıyla canıyla koca bir saltanatla onun payanda direği ağaları paşaları yüzlerce yıl beslemiş, ama kendisi aç, yoksul ve eğitimsiz bırakılmış Türk halkının Türk köylüsünün insan gibi yaşama hakkını ön plâna alma isteğiydi bu. Atatürk, iç ve dış sömürücülerden temizlenmiş yurdumuzun kalkınmasını, bir burjuvazi kurarak gerçekleştirme yolunu hiç bir zaman düşünmemişti. Çünkü, Türkiye devrimci atılımlarla kalkınabilirdi ancak. Oysa burjuvazi, bütün dünyada devrimci niteliğini çoktan yitirmiş, statükocu bir sınıf olmuştu. Orta çağda derebeyliği yıkan, on sekizinci yüzyılda Büyük Fransız Devrimini yapan burjuvazi tarihe karışmıştı. Gorki'nin küçük burjuvazi için söylediği şu söz burjuva kafasını bütün gerçekliğiyle ortaya koymakta-

dır: «Küçük burjuvanın tek dileği: Beni rahat bıraksınlar». Burjuva için rahatlık, kurulu düzenin sürüp gitmesindedir. O kurulu düzen, burjuvadan başkası için çekilmez, haksızlıklarla dolu bir düzen olabilir. Ama umurunda değildir onun. Yeter ki, kendi rahatı kaçmasın.

o

Atatürk Türkiye'nin böyle bir sınıf aracılığıyla kalkınamıyacağını biliyordu. Ne var ki, düşündüğü sınıfsız bir düzen, ne sağlığında gerçekleşebildi, ne ölümünden sonra. Köyde kentte, emeğinin cılız geliriyle yarı aç yarı tok yaşıyan büyük çoğunluğun yanı başında, eski rejim artığı, o rejimin bütün nimetlerinden bol bol yararlanmış bir azınlık, kaynağı karanlık mal mülkünün hazır geliriyle yine rahatın rahatı bir hayat süregelmiştir. Devlet kodamanlarını da içine alan bu azınlık, bir çeşit burjuva sınıfıydı, kültür seviyesi de, batının küçük burjuva sınıfınkinin bile çok altındaydı. Türkiye'yi tezelden kalkındırabilecek olan devletçiliği bir devlet kapitalizmine dönüştüren de bu seviyesiz azınlık olmuştu.

o

Cumhuriyet öncesi yönetiminde, özellikle, bu yönetimin son yüzyılında, sırtını saraya dayamış bir çeşit yüksek memur burjuvazisi boy vermişti. Rahata götüren yol buradan geçmekteydi. Osmanlı yönetiminde devletin koruyucu kanadı altına girmeden yükselmenin yolu yok gibiydi. Onun için -halk ozanları dışında- sanatçılar saraya ve devlet kodamanlarına yanaşarak üne

ulaşabiliyorlardı ancak. Saraya, kodamanlara yanaşmaksa, herkese olduğu gibi, sanatçıya da, öz dilinden başlıyarak bir çok şeyler kaybettiriyordu, ister istemez, Divan şiiri bunun canlı bir örneğidir. Türk halkının böylesi insanlar için verdiği yargı şu ata sözünde dile geliyordu: «Türk iti şehre gidicek farsice ürür.» Alaylı, bir o kadar da acı olan bu yargı, köyünden kasabasından, kısaca, özünden kopup, bir çeşit burjuvalık özlemi içinde kente koşan insanlara, özellikle sanatçılara yöneltilmişti.

o

Meşrutiyetle birlikte, ters yönlü bir akım başlıyor. Sanatçılar ve aydınlar yavaş yavaş burjuva özlemlerini bir yana atıp, öz kaynaklarına, yurt gerçeklerine, halka dönüyorlar. Cumhuriyet Türkiyesinde bugün halka dayanmıyan, halktan yana olmayan, burjuva düşünüş ve yaşayışına kafa tutmayan bir tek gerçek sanatçı ve düşünür bulamazsınız.

o

Buna rağmen, yakın bir geçmişte, demokrasi denemesiyle birlikte, Türkiye'yi, yeni bir burjuvazi eliyle kalkındırma çabasına girişilmiştir. Türkiye'yi sömüren - sömürülen, ayrıcalıklı - ayrıcalıksız ikiliğinden kurtarmayı düşünen Aatürk'e bir tepki niteliğini taşıyan bu eğilim, devlet eliyle bir takım zenginler yaratmaktan öteye geçemedi. Ortaya, bir burjuva sınıfı değil, gerçek burjuvazinin niteliklerinden yoksun, bilgisiz, sorumsuz bir paralı azınlık çıkmıştır. Para gücünden başka hiç bir şeye dayanamayan bu azınlığın Türkiye'yi nereye götürdüğünü görüyoruz.

o

Nicolas Berdiaeffe'e göre, metafizik anlamda burjuva: «Gözle görülebilen ve elle tutulabilen nesneler dünyasına inanan ve bu dünyada değişmez ve güvenli bir yer tutmak istiyen kimsedir.» Burjuva sorunu da: «*olmak ile sahip olmak* arasındaki ilişkiler sorunudur». Yani, burjuva «ne olduğu ile değil, sahip olduğu şeyle tanımlanabilir.» Burjuva için her şeyin ölçüsü paradır. Buysa, Bakunin'in dediği gibi «bütün erdemlerin hayasızca hiçe sayılmasıdır: Paran varsa, ne denli namussuz, aptal olursan ol, bütün haklara sahipsindir. Paran yoksa, kişisel niteliklerin ne olursa olsun, beş para etmezsin.»

İşte bizim burjuva özlemcilerinin dünya görüşü burda başlayıp burda bitmektedir.

o

Batı dünyasında, bu kanıt, bütün gücüne rağmen, burjuva egemenliğini kurmaya yetmemiş, para yanında zekânın ve kültürün de gelişip üstünlük kazanmasına önem verilmiştir. Bizde ise, zekâdan yana inanılmıyacak kadar yoksul, kültürsüz, kendi çıkarından başka bir şey düşünmiyen, tam anlamıyla hödük bir zenginler azınlığı türemiştir. Bunlar, devlet işlerine, kültür işlerine el atmakta ve onarılmaz bir aşağılık duygusu içinde düşünce özgürlüğünü yok etmeye çalışmaktadırlar.

Bu işi ne ölçüde başaracakları bilinemez. Bilinen bir şey varsa o da, insanların kendi kuyularını kazarken, Türkiye'nin de kuyusunu kazdıklarıdır.

Haziran 1966

TÜRKÜN MUTLULUĞU ATATÜRK

«Şeflerin ödevi hayatı sevinç ve istekle karşılamak hususunda uluslarına yol göstermektir» diyordu Atatürk ölümünden bir yıl önce yabancı bir devletin dışişleri bakanına. Tarihimizde ilk defa gerçekten halka yönelmiş, köylüsüyle elele kurtuluşunun, mutluluğunun destanını yazmış bir devlet adamımızın dünyaya seslenişiydi bu.

İmparatorluklar kurmuş bunca devlet adamları uluslarına ne getirmişti yağmalar talanlar, sönmüş ocaklar, kinler, her iki yanda göz yaşları ahlar vahlar pahasına kazanılan topraklarla kendi şan şeref edebiyatları, fetih gururları dışında? Anadolu halkına, köylüsüne ne kazandırmıştı bunca fetihler istilâlar «hanedan» gururu, şan şeref tutkuları dışında, hayatı sevinç ve istekle karşılamak için ne yol göstermişlerdi uluslarına?

Bir Atatürk gösterdi halkına köylüsüne hayatı sevinç ve istekle karşılamanın, insan gibi yaşamanın yolunu. Çünkü bir halk çocuğu, bir halk adamıydı Ata-

türk. Gücünü zorbalıktan, tanrısal desteklerden değil, halkın güveninden, halka güveninden sevgisinden alıyordu. Halktan gelmiş halka yönelmişti.

Atatürk Türk ulusunun mutluluğunu kendi mutluluğundan ayırmıyordu. O da, her insan gibi mutlu olmak istiyordu elbet. Ama bir başkumandan, bir devlet şefi olarak, tek başına mutlu olamıyacağını biliyordu. Oysa, tarih bize saraylarına kapanıp halkının köylüsünün dışında mutlu olmaya çalışan nice devlet şefi örneği veriyordu. Atatürk, halkıyla köylüsüyle birlikte mutlu olmak istiyordu. Köylüsü aç, halkı mutsuz yaşarken kendinin mutlu olamıyacağını biliyordu. Bunca rütbeleri, sırmaları şanları şerefleri bırakıp Kurtuluş Savaşına koşmasını nasıl açıklıyabiliriz yoksa? Bu savaş Türkün mutluluğuna açılan ilk kapıydı. Ana yurdu kurtulduktan sonra Türke hayatı sevinç ve istekle karşılamanın yolunu göstermek gerekti. Bu yol batı uygarlığına giden yoldu.

Türkiyenin dramı, batı uygarlığı dışında kalmış bütün geri ülkeler gibi, «ölmesini bilmiyen şeylerle yaşamasını bilmiyenler arasındaki amansız çatışma» daydı. Ölmesini bilmiyen şeyler, Türkiye'yi batı dünyasından en az bir iki yüzyıl geride bıraktıran kör inançlar, yobazlıklar, olumlu bilgi düşmanlığıydı. Yaşamasını bilmiyenlerse, tâ Mahmut II'tan bu yana başlıyan ama en iyi niyetli aydınlarımızın bile ölesiye bağlanıp yaşatamadıkları, yaşatmakta direnemedikleri batı uygarlığını yapan bilim kafasıydı.

Atatürk bu çatışmada ölmesini bilmiyen şeylere karşı yaşaması gerekeni yaşatmaya çalışmış ve bunda

büyük ölçüde başarıya ulaşmış tek devlet adamımızdır. Devrimleri tam yaptığına inanacak kadar saf değildi Atatürk. «Benim yaptığım işler birbirine bağlı ve gerekli şeylerdir. Bana yaptıklarımdan değil yapacaklarımdan söz edin» derken, devrimlerin tam olmadığını anlatmak istiyordu. Biliyordu ki devrimleri yetersizdi. Ama bu yetersizliklerin yine devrimlerle giderileceğini, devrimlerin yine devrimlerle ayakta kalabileceğini de biliyordu. Onun için de Atatürk devrimlerini ulusun en dinç, en dinamik bölüğüne, gençliğe emanet etmişti.

Atatürk Türk ulusuna hayatı sevinçle karşılamanın yâni mutluluğunun yolunu göstermiştir. Bu yolda yürümek, bu uğurda ölesiye savaşmak, devrimleri devrimlerle beslemek Türk aydınına düşen en büyük bir görevdir.

Aralık 1963

BÖLMELİ KAFALAR

Adına aydın dediğimiz kişiler var, birbiriyle uzlaşmaz düşüncelere kafalarında yer vermeyi düşünce özgürlüğü sayıyorlar. Oysa, buna düşünce bozgunluğu demek daha yaraşır. Biribirine karşıt kavramları aynı zamanda, aynı inanışla benimseyerek düşünce yobazlığından kurtulacaklarını sanan kişilerin zavallılığını bir düşünün hele. Ekinli bir kafanın övünebileceği tek şey, birbiriyle uzlaşmaz düşüncelere yer vermemek, çelişmeleri ortadan kaldırmak, kısaca, düşüncelerini bir düzene sokabilmek yetisi değil mi?

Düşüncelerimizi düzene sokmak için elimizde bir ölçü olacak. Bu ölçü, uzun bir kültür yolundan geçmiş bir kafanın varacağı bir takım olumlu ilkeler olacak. Bu ilkelere dayanan her yeni düşünceyi ya benimseyeceğiz, ya da kafamızın düzenine aykırı bulup geri iteceğiz.

Ahlâk için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Gerek kendi davranışımızı, gerek başkalarınınkini değerlendirmek için elimizde bir takım ilkeler olacak. Sözünü tutmak gibi, güçsüzden yana olmak gibi, insanları araç derkesine düşürmemek gibi, dünyanın her yerinde, her namuslu insanın vicdanında yeri olan ilkelere bağlana-

cağız. Bu açıdan bakınca, her davranış bizde ya hayranlık uyandıracak, ya da tiksinti.

Değişmez bir takım ilkelere bağlanmak insanı, örneğin, ahlâkta kılıkırkyararlığa, düşüncede de yobazlığa götürmez mi? Böyle bir soru bir an şaşırtabilir insanı. Ama bir de bunun tersini düşünelim. Hiç bir ilkeye bağlanmamak, her türlü düşünceyi, davranışı benimsemek geniş düşünce belirtisi midir?

Bu sorulara en iyi karşılığı Voltaire vermiş. Düşüncelerini beğenmediği kimseye, düşüncelerini kabul etmiyorum ama, onları özgürce söyleme hakkını ölünceye kadar savunacağım, diyen Voltaire.

Bu büyük Fransız düşünürü için yobaz demek kimin aklından geçebilir. Bununla birlikte bu aynı yazar, bütün düşüncelerinde olumlu bilgiye dayanan sağlâm ilkelerden hareket etmiş bir kimseydi.

o

Kafaya bir düzen verme yetisi bugün halkta olduğu kadar, yarı-aydınlarla aydınlarda da gitgide güçsüzleşmiş görünüyor. Halk kadar, aydınlar da kafalarındaki birbirine aykırı düşüncelerden rahatsız olmıyorlar hiç. Olumlu bilgiyle kör inançları aynı içtenlikle benimseyebiliyorlar.

Aydın dediklerimize gelince iş bambaşka. Bağdaşmaz düşüncelere kafalarını açık tutanları ikiye ayırmamız gerekiyor: Salt kendi çıkarları adına her çeşit düşünceye - yerine ve zamanına göre - güleryüz gösteren ler; kafalarına düzen verme yolunda hiç bir çaba gös-

termeyen namuslu kimseler.

Birinciler üzerinde durmaya değmez. Bunlar her gün çevremizde yöremizde rasladığımız, düşünceleriyle davranışları birbirini tutmayan, akla karayı aynı iblislikle savunan ama, her zaman rahat yaşamanın yolunu bulmuş, düşünce namusundan yoksun kimselerdir. Bunların kafalarındaki çelişme istekli, bilinçli bir çelişmedir. Onun için, bu çelişmeden rahatsız olanına pek raslanmaz.

İkincilere gelince, bunlar içten kimselerdir. İçten oldukları için de kafalarındaki çelişmeden üzüntü duyarlar. Yalnız, bunların çoğu, Jules Romain'in dediği gibi, kafalarını bölmelere ayırarak işin içinden çıkıyorlar. Örneğin, olumlu bilime açık bölmelerin yanı başında dine, kör inançlara açık bölmeler, birbirinden ayrı, aynı kafada yer alabiliyor pekâlâ. Öyle olmasa, astronominin evren bilgimize geniş ufuklar açtığı bu çağda, dünyamızı evrenin merkezi sayan din kitaplarının «Tekvin» ine hâlâ inananlar çıkar mıydı? Üstünde yaşadığımız gezegenin, o uçsuz bucaksız yıldızlar dünyası içinde önemsiz bir noktadan başka bir şey olmadığını gösteren bu bilim, aklı kör inanç zincirlerinden hâlâ kurtaramadıysa, bu bölmeler yüzünden kurtaramamıştır.

J. Romain'e göre, bir insanın kafasında, birbirine karşıt düşüncelerin barınabilmesi, o insanın kendi kendisiyle birlik olmadığını açıkça gösterir. Böyle bir kimse, bir çok ilkelerin ve çeşitli yasaların buyruğu altında bulunan sayısız bölmelerin varlığına göz yumar. Artık onun için, çevresinin hastaca davranışları-

na, çılgınlıklarına, histerilerine o sayısız bölmelerden her hangi birinin kapısını açmak işten bile değildir. Örneğin, din softalığı yoluyla devrim düşmanlığına ilk yüzverme hareketinin devrimci ilkelere bağlı sandığımız bir partiden gelmiş olması, ancak «bölmeli kafa» mantığına vurulursa insanı şaşırtmayabilir. Yoksa, bütün bu kimselerin dürüstlüğünden şüphe etmemiz gerekir. Oysa, haksız yargılar vermekten çekinen bir kimse için kuşkulanmaktan önce yapılacak başka şeyler vardır. Böylesi durumlarda, bence, namuslu aydını namussuzundan ayırdetmek için «içtenlik»ten başka bir ölçü bulmalıyız. İçtenlik zararlı ve yıkıcı davranışlar için bir özür olamaz. Hele bu davranış bir aydından gelirse.

Aydının kafasındaki bu düşünce bozgunu nereden geliyor?

J. Romain, bu bozgunu, kültürün kökleşip katılaşmasının bir sonucu, kaçınılmaz bir sonucu olarak görüyor. Ona göre, bir kültür ne kadar uzun ömürlü olursa, çeşitli çağlardan gelen ve birarada yaşayamayan, birbirini yoketmesi gereken öğelerin yanyana yaşamasını o derece kolaylaştırır. Bir kültüre, tarihe malolmuş öğeler ne kadar çok sızarsa o kültür, bu çeşit soysuzlaşmalara o kadar açık olur. Çünkü, bütün bu öğelerin bir bir etkisi altında kalır, çok geçmeden de -ne yazık ki- hiç bir taraf tutmadan, en küçük bir seçme yapmadan, hiç bir değer ölçüsüne vurmadan onları taklit eder, yeniden moda haline sokar, diriltir.

Bu bakımdan Türk aydınının özel bir durumu var: O, kurtluşunu Batı kültüründe arayan, Doğu kafa-

sıyla bir türlü ilişiğini kesmeyen bir toplumun insanıdır. Benimsediği batı kültürüne Doğu'nun tarihe malol muş bir takım öğelerini eklemek durumundadır. Bu durum Türk aydınını, Batıya yöneldi yöneleli, bölmeli bir kafanın karmançormanlığı içinde tutmuştur. Bu karmançormanlık tâ Namık Kemal'e kadar çıkar. O Namık Kemal ki, hem bilime inanmakta, hem onu dinle bağdaştırmaya çalışmaktaydı. Din, çeşitli «fenlerden ibaret bir bilgi özeti iken, bilim ile din arasında nasıl karşıtlık olabilir,» sözü onundur. Cumhuriyet'e gelinceye kadar, aydınlarımız lâiklikle milliyetçiliğin bir birine engel olmadıklarını bile anlayamamışlardır. Avrupa uygarlığını benimseyen *Türk Yurdu* çevresinde toplanmış aydınlar bir yandan «islâm beynelmilelciliği» düşüncesini savunmaktaydılar. Osmanlı İmparatorluğunun bütün çöküş döneminde islâm Doğu ile Hıristiyan Batı arasında Türk aydını bocalamış durmuştur. Bugün de sürüp giden bu bocalayış, aydınlarımızı birbiriyle uzlaşmaz düşünceleri, kafalarında bölmeler halinde yaşatmaya zorlamaktadır. Öyle olmasa, örneğin, modernleşmenin ateşli savunucusu olan *İçtihat* dergisi, Celâl Nuri'nin *ittihad-ı islâm*'ını destekliyecek kadar garip bir tutuma yüz verir miydi?

Sözün kısası, Türkün yakın düşünce tarihi sistemsiz, bölmeli kafaların, olumlu düşünceyi yurda sokmamaya çalışan aydınların sayısız örneğiyle doludur. İleri bir ulus olmamız, anlaşılıyor ki, «kendi kendisiyle birlik olan», sistemli, düzenli ve bölmesiz kafaların çoğalmasına bakıyor.

Kasım 1955

AKA, AK, KARAYA KARA

Bay Ataç, *Yeni Ufuklar*'ın Kasım 1955 sayısında çıkan «Bölmeli Kafalar» adlı yazımı ele almış bu kez. Dört ayrı yazısını, bu sorunu anlamaya, yer yer dolanlamalarla yorumlamaya, yavan kanılarla düşüncelerimi yermeye ayırmış. *Son Havadis* gazetesinin 18 Aralık 1955 günlü sayısındaki «Bölmesizler» adlı ilk yazısını, yazımı okumadan, *Varlık* dergisinde gözüne ilişen, *Yeni Ufuklar*'dan alınmış bir cümlem üzerine yazmış V. Günyol «şöyle buyuruyormuş» diye başlamasından da anlaşılıyor: bana karşı yıllanmış bir öfkesi olacak. Bay Ataç'ın öfkesi kutlu öfkelerdendir. Ona kimi zaman doğru, kimi zaman da olmıyacak sözler söyletir, onu dolanlamalara saptırır. Saptırır da insanın gözünü açar.

Bay Ataç'ın öbür üç yazısı da «Ak mı, Kara mı» başlığı altında Pazar Postası'nın 1, 8, 15 Ocak 1956 sayılarında çıktı.

Bütün bu yazılarında Bay Ataç, her şeyden önce, dilimdeki aksaklıklarla beni vurmayı deniyor. İnsan kelimelerle düşündüğüne göre, bunlardaki yanlışlık, düşüncenin hamlığını, belki de yokluğunu göstermez

mi? Bay Ataç da bunu göstermek istemiş. Yanlış kelimelerden birisi çelişmezlik, öbürü de yetki. Çelişmezlik aslında çelişme olacaktı. Bay Ataç biraz daha iyi niyet göstermiş olsaydı, yerdiği o aynı yazıda iki yerde çelişme sözünün geçtiğini görür, bunun bir dizgi yanlışı olduğunu anlayıverirdi. Ötedenberi yazılarındaki dizgi yanlışlarından yakınan, ayrıca *Pazar Postası*'ndaki son yazılarının altına yanlış dizilmiş kelimeleri gösterip özür dileyen Bay Ataç'tan, bu konuda bir parçacık hoşgörürlük beklenirdi. Yetki kelimesine gelince onu «yeti» olarak yazmıştım, yetki biçimine girmiş dizgide. «Düşüncelerini bir düzene sokabilmek yetkisi» yerine «düşüncelerini bir düzene sokabilmek yetisi» olacaktı. Bay Ataç burada «güç» kelimesini uygun görüyor. Bense, yeti kelimesinde direniyorum. Belki dilcilikteki o kimseciklere göz açtırmıyan, hak tanımıyan aşırıcılığı ile bunu da yersiz bulacaktır. Umarım, inandırıcı bir dayanak gösterir de dil konusundaki yanılmazlığına inanıp kanıveririm.

Bu dört yazısında Bay Ataç, bir çok şeyler söyliyor. Bunların en önemlileri üzerinde duracağım.

Bay Ataç *Son Havadis*'teki yazısında şöyle diyor: «Ekinli bir kişi misiniz? Bay Vedat Günyol'un gönlünce bir aydın mısınız? Sizin gördüğünüz bir nenin (şeyin) başka türlü de olabileceğini, başka türlü de görülebileceğini usunuza getirmiyeceksiniz. Getirseniz bile durmıyacaksınız bunun üzerinde, iki görünüşten birini seçecek, ötekini atacaksınız, karıştırmıyacaksınız düşüncelerinize.»

Bay Ataç bu sözlerle beni bir düşüncenin yobazı

olarak göstermeye, ayrıca da «Gerçeğin yalnız bir yanını göreceğim, ötekilere bakmıyacağım diyenler gerçeği, bin bir yüzlü gerçeği kavrıyamazlar» diyerek, yergisinde haklı gözükmeğe çalışıyor. Oysa, ben gerçeğin bir tek yüzü var, dediğimi hatırlamıyorum. Bu yoruma neden varmış, anlıyamadım. Yobazlığı, ben de Bay Ataç'ın anladığı anlamda, bir düşünceye körü körüne bağlanma olarak anlıyorum. Gerçeğin birçok yanları olduğunu da biliyorum. Ne var ki, gerçeğin türlü yüzlerini görebilmek için, onun gerçekten peşine düşmek gerektiğine inanıyorum. Yoksa, gerçeğin bütün yüzlerinin varlığını kabul edip, gerektikçe hepsinden yanaymış gibi görünmek, gerçeği kavramak değildir. Ben gerçek arayıcılığını ciddiye almıyanlara, hiç bir yüzünü derinleştirmeyenlere çatmıştım o yazımda, benim bölmesiz kafadan anladığım şey, bir düşünceyi, bir davranışı, bütün sorumluluğuyla benimsemek ve geliştirmektir. Düpedüz bir din adamını, kendi inancının doğru olduğunu ömrü boyunca ispatlamaya çalışan, bu uğurda bütün sorumlulukları yüklenen bir adamı kınayamam.

Bay Ataç, yine o yazısında, benim gibileri (yani gerçeğin bir yanını görenleri) alaturka çalgıya benzetiyor ve şöyle diyor: «Bay Vedat Günyol gibiler alaturka çalgıya benzerler: tek-düzeli. Ezgiden uyuma (mélodie'den harmonie'ye) yükselmezler. Doğru ise ezgil (mélodique) değil, uyumsul (harmonique) dur, türlü türlü sesler vardır içinde.»

Duralım bu sözün üzerinde. Bay Ataç, müzik alanında alafrangadan yana olduğunu açıklıyor burada.

Bu bakımdan bölmesiz görünüyor. Böyle olduğuna göre, müzikte ahengi, onun deyimiyle uyumu alaturkayla alafranganın birbirine karışmasında, erimesinde aramıyor olsa gerek. Ben, yurdumuzda müziğin gelişmesini batı müzik sisteminin kayıtsız şartsız müzik eğitimimize karışmasıyla mümkün görenlerden yanayım. Okullarda ud ile piyanonun, doğu ile batı müziğinin bir arada öğretilmesinden ahenk değil, curcuna doğacağına inanıyorum. Müzik dersinde, müzik değerlerinin çeşitli olmasını sağlamak için yapılacak şey, okullarda bütün müzik sistemlerinin bir arada öğretilmesi olmasa gerek. Gerekli olan şu: Eğitimde *bir sistem* kabul edilsin, ondan sonra bu sistemden istendiği kadar çeşitli değerler çıksın. Uyuma ancak bu değerlerle varılabilir. Hattâ ancak böyle sistemli bir eğitim, insanlardaki değişik eğilimlerin belirmesine yol açabilir. Sistemsiz eğitimde ise, ne kadar değişik şeyler öğretilirse öğretilsin, hiç biri derinlere inmiyeceği için, eskiyi tekrarlamaktan başka bir şey elde edilmez.

Bölmeli kafalar sözünü müzik eğitimine uygularsak, sanıyorum, ne demek istediğimi Bay Ataç anlıyacaktır. Bay Ataç, yıllarca Radyomuzun başında bulunan, hem alaturkacı, hem alafrangacı geçinen kişilerden yana mıdır yoksa? Bunlar, Bay Ataç'ın tek-düzeli dediği kimseler olmadıklarına, olamıyacaklarına göre, birer bölmeli kafa örneği değiller midir? Acaba, bölmeliliğin avukatlığını yapan Bay Ataç, bunlardan yana mı çıkacak, merak ediyorum.

Bay Ataç, yazılarından birinde, benim mantıkça çelişmeye düştüğümü göstermiye çalışmış. «Bölmeli

Kafalar» adlı yazımda şöyle demiştim: «Ahlâk için de aynı şeyi söyliyebiliriz. Gerek kendi davranışımızı, gerek başkalarınkini değerlendirmek için elimizde bir takım ilkeler olacak. Sözünü tutmak gibi, güçsüzden yana olmak gibi, insanları birer araç derkesine düşürmemek gibi, dünyanın her yerinde, her namuslu insanın vicdanında yeri olan ilkelere bağlanacağız. Bu açıdan bakınca, her davranış bizde ya hayranlık uyandıracak, ya tiksinti.»

Bay Ataç bu ilkelerden ilk ikisini kabul ediyor da üçüncüsünü yanlış buluyor. «Doğrusunu söyliyeyim, birini hiç beğenmedim o ilkelerin. Verdiğimiz sözü tutalım,peki, kişi oğlunun bir araç durumuna indirilmesine katlanmıyalım, ona da peki. Ama neden hep güçsüzden yana olalım? Güçsüzler, yenilenler hep haklı mıdır?» diyor.

Burada, doğrusunu söyliyeyim, güçsüz sözünü biraz çabuk kullanmışım. Bay Ataç'a, kolay ve ucuz bir yerme payı bırakmışım. Güçsüzden ezilmişleri anladığımı açıklamalıydım. Ama, çağımızda belki de bütün çağlarda ezilmişlerin hemen hep güçsüz olduğunu Bay Ataç'a burada açıklarken, onun adına üzüntü duyuyorum. Ayrıca şundan da üzüntü duyuyorum: Güçsüz örneği olarak karşımıza son dünya savaşında yenilen Hitler'le Musolini'yi gösteriyor. Bay Ataç kanılarını desteklemek için, şimdiye kadar böylesine ucuz tutamaklara başvurmamıştı. Ondan, daha bir soylu, daha bir güçlü davranış beklerdim doğrusu.

Bay Ataç, benim de birbiriyle uzlaşmıyan, birbiriyle çelişen değerlere, düşüncemde yer verdiğimi ileri

sürüyor ve şöyle diyor: «İki ayrı anlamı birbirine karıştırıyor. Haklıyı, doğruyu aramak bir düşünce işidir, güçsüze acımak ise olsa olsa, duygu buyruklarındandır.»

Bir defa, ben saydığım o üç ahlâk ilkesini mantıkça birbirine bağlı ilkeler olarak saymadım. Ayrıca, hak da bir duygu değil midir? Hakkı aramak bir düşünce işi oluyor da, ezilmişlerden yana olmak, bunu bir kuru acıma işi olmaktan çıkarıp bir «davâ» haline sokmak neden düşünce işi olmuyor? Hem Bay Ataç gibi, duygu başka şey, akıl başka şeydir de demiyorum. Bence, aklın doğru bulduğunu kalb de sevebilir, benimseyebilir. Benim sıraladığım törelerin tümü, akılla birlikte duyguyu da hesaba katıyorlar.

Bay Ataç beni ille de tek yanlı olarak göstermek istiyor. Güzelliği sadece bir yerde bulduğumu sanıyor ya da, öyle sanmak istiyor. Oysa benim zorum, düpe düz düşünce sağlığı olmıyan insanlarlaydı. Kimseyi dinlememeli, senin doğru bulduğun şeyleri dinlemem, demiş değilim. Bence, ayni dünya görüşü içinde de birbirine karşıt düşünceler bulunabilir. Bunu da çağımızın bir hastalığı olarak belirtmeye çalışmıştım. Bu bakımdan B. Ataç'ın kör inançlara «bağlı olanlar arasında da gerçekten değerli kişiler bulunduğunu bilirim» demesini yersiz buluyorum. Pasteur'ü örnek göstererek bölmelileri beğendirmeyi neden gerekli görmüş? Pasteur dindarmış. Bölmeliymiş. Ben Pasteur'ü bu yönüyle tanımıyorum. Başkaları da tanımıyordur. Ancak Bay Ataç gibi, her şeyi bin bir yanıyla görebilenler bunu bilebilirler. Pasteur dine bağlı olabilir. Bu, onun daha

çok duyguyu okşayan bir baba armağanı gelenekçi yanı olduğunu gösterir. Belki Yirmibirinci yüzyılda gelmiş olsaydı, atabilirdi bunu. Ben Pasteur'ü bu yanı ile değil, hiç bölmesiz olan bilimci yanıyla tanıyorum. Pasteur deyince, aklıma bilgin Pasteur gelir: Kendi alanındaki araştırmalarında, hekimlikte, kör inançları yokmuş gibi davranmış olan Pasteur «hurafeye» dayanan hekimliği de aynı zamanda kabul etmiş olsaydı, o zaman bölmeli olurdu. Bay Ataç'a göre acaba Pasteur, aşı ile uğraşırken, bir yandan da üfürükçülüğü hoş görüyor muydı? Ona göre kuduz hastalığı hem aşıyla, hem de üfürükle mi iyi olurdu? Acaba ayni Pasteur, Fransa'da, Kilise bütün ileri güçleri susturmaya kalksaydı, onlardan yana olur muydu?

Evet, tarihte, gerçekten ileriliğe yardım etmiş birçok adamların günün birinde geri güçlerle anlaştığı görülmüştür. Ama, bu kendi hayatlarında bir ikiliktir; hem geçici, hem de örnek olmıyacak, olmıyan, olmamış, kenarda kalmış yanlarıdır.

Bay Ataç'ın bölmeli kafaları tutarak, benim düşüncelerimi yobazlık, kendininkileri de hoşgörürlükle, genişlikle niteliyor. Yine söyliyeyim, bölmeli kafalılar, ille de kötü kişilerdir, demedim. Bay Ataç gocunmasın hiç. Şunu da söyliyeyim: Yine bu bölmeli kafalar yüzündendir ki, çağımızda, bir takım bilginler, Hitler'i, Musolini'yi tutmuşlardır.

Bay Ataç, kendini hoşgörürler arasına, beni de yobazlar arasına katıyor. Oysa, haktan, doğrudan, ezilmişlikten, ileriden yana olanların da hoşgörürlükleri olabileceğini unutuyor. Ben hiç bir düşüncenin yobazı

değilim. Yaradılışım buna engeldir. Hiç bir şeyde, örneğin, Bay Ataç'ın dil konusunda gösterdiği «mollalığı» göstermiyorum. Örneğin, kelimeler ille de türkçe kökünden olacak, demiyorum.

Bay Ataç, seri yazılarının sonuncusunda, benim çok eski bir yazımı ele alıp, 1952 den bu yana değiştiğimi, o günlerde çeşitliliği sevmeği bir üstünlük, bir erdem sayarken, bugün bir düşünceye saplanmayı sağlık verdiğimi söylüyor.

Sonuç olarak da «Bana öyle geliyor ki, ekini, geniş ekini de gerekli görmüyor artık» diyor. Bütün bu kanılara nasıl varmış Bay Ataç, anlıyamıyorum. Ben, *Bölmeli Kafalar* adlı yazımda, gösterdiğim örneklerden de anlaşılacağı gibi, daha çok politika adamlarımızın düşüncelerindeki ödüncülükten, eski deyimle «tavizcilik» ten yurdumuzun gördüğü kötülükleri düşünmüştüm. Bunlar arasında örneğin, bizim anlayışımıza göre Atatürk lâikliği ile din eğitimini uzlaştırmak istiyenler çıkmıştır. Bölmelilik sürüp gittikçe daha da çıkacaktır.

Bay Ataç da, böyle kişileri tutanlardan değildir. Öyle olsaydı, son yazısında «Atatürk'ü kendi inançlarımıza uyacak yırlarla övmeliyiz» der miydi. Bay Ataç bu bakımdan bölmeli değil. Dil konusunda da, müzik alanında da, eğitim sisteminde de bölmesiz.

Bölmesizliğine tam bölmesiz bir çok alanlarda. Ne var ki, herkese kendi savunduğu dâvalarda çelme takmadan edemiyor. «Öyledir benim kafamın kuruluşu» diyor. «Karşımdaki kesin bir söz söyledi mi, onun

yanlışını, çürütmek istediği düşünün de doğru yanını aramak isterim.»

Ne yazık ki, bu türlü bir kafa kuruluşu, karşısındakinin düşüncesini çok zaman yanlış yorumlamaya, kendi gönlüne göre ona düşünceler yüklemeğe götürüyor Bay Ataç'ı. Yoksa Bay Ataç da, benim anladığım anlamda taraf tutan bir kimsedir. Tuttuğu tarafın iyi mi, kötü mü olduğunu bilemem. Ayrıca, ne kadar kınarsa kınasın, güçsüzden yana olduğunu da göstermiştir. Öyle olmasa, düşmüş bir partiye, güçlü günlerinde, pek yanaşmadığı bir partiye yazılır mıydı?

Bay Ataç ne derse desin, taraf tutmak - bölmesiz olmak değişikliği, çeşitliliği görmeye hiç de engel değildir. Tam tersine, belki de ancak taraf tutanlar bu çeşitliliği daha iyi görebilir, bunun tadına varabilirler. Dünyaya her noktadan birden bakılabilir mi? Bir insan hem yobazlara hak versin, hem bilimden yana olsun. Bu olmaz. Elektrik hem Kur'andan çıkarılabilir, hem de maddenin bilgisinden diyenlerden mi Bay Ataç?

Son olarak belirteyim, benim dâvam şu: Gericilikle ilericilik savaşırken, o da haklı, bu da haklı; her ikisinde de ayrı değerler var, denemez. Bay Ataç akta kara, karada ak aramak sevdasında kalsın. Ben de aka ak, karaya kara diyebilmenin, bir karara varmanın erdemi üzerinde direniyorum.

Şubat 1956

ÖZEL AMAÇLI YORUMLAR

Varlık dergisinin baş ve son yazarı Yaşar Nabi Nayır, Aralık sayısının dört beş yaprağını, *Yücel*'de ve *Yeni Ufuklar*'da çıkan yazılarım üzerinde, kendinin ve bir başkasının özel amaçlı yorumlarına ayırmış. «Taşlaşmış İnançlar» başlığı altında yazdığı yazıda, Yaşar Nabi Hayır «Bölmeli Kafalar» konusunda, kendini savunmanın telaşına düşmüş. Bu tartışmada desteksiz kalmamak umuduyla da, aykırı düşünceleri fikir özgürlüğü adına aynı ustalıkla inandırıcı biçimlere sokan Bay Ataç'ın gölgesine sığınmış. Oysa bu gerekmezdi.

Yaşar Nabi'nin bu telâşını anlamıyorum. «Bölmeli Kafalar» adlı yazımın hedefi kendisi değildi. Ama ona bakarsanız, benim «bu sözlerle kimleri kasdettiğim son tartışmaların ışığında kolayca anlaşılıyor» muş. Öyle istiyorsa öyle olsun.

Kendini savunma telâşına düşmek, Yaşar Nabi'ye çok şeyler kaybettirmiş. Bunların başında, yersiz, haksız yorumlara sapmış olması geliyor. Onun ardından da, özgür düşünce payını kendine ayırıp, dört bir yanında ideoloji yobazlığı görmek saplantısı. Bu saplan-

tıyı da, bu saplantının yüz kızartıcı sonuçlarından biri olan kara çalma hastalığını da ben Yaşar Nabi'ye yaraştırmak istemem.

Yaşar Nabi, yersiz yorumlarda bulunmuş. Bunun başlıca nedeni, çürütmek istediği yazıyı üstünkörü okumasıdır. Yaşar Nabi, benim yazımı öyle okumuş. Sonra da telâşa düşmüş. Ben o yazıda «Adına aydın dediğimiz kişiler var, biribiriyle uzlaşmaz düşüncelere kafalarında yer vermeyi düşünce özgürlüğü sayıyorlar. Oysa buna düşünce bozgunluğu demek daha yaraşır.» demiştim. Aynı kafada yer alan çelişmeli düşüncelere örnek olarak olumlu bilgiyle kör inançları göstermiştim. «Astronominin evren bilgimize geniş ufuklar açtığı bu çağda, dünyamızı evrenin merkezi sayan din kitaplarının *tekvin*'ine hâlâ inananlar» çıkıyor demekle, bölmeli kafadan ne anladığımı açıklamış oluyordum. Ayrıca, din yobazlığı yoluyla devrim düşmanlığına ilk yüzverme hareketinin, devrimci ilkelere bağlı sandığımız bir partiden gelmiş olmasından yakınmakla, bölmeli kafa tehlikesinin sonucu üzerinde durmuştum. Namık Kemal, *Türk Yurdu* ve *İçtihat* adları etrafındaki yorumlarım, bu konuda uzlaşmaz düşüncelerden ne anladığımı açıkça göstermektedir. Oysa, Yaşar Nabi «aynı kafada yer alan çelişmeli düşüncelerin ne cinsten şeyler olduğunu öğrenseydik de kendisine daha rahatça hak verseydik» demekle yazımı ya üstünkörü okuduğunu, ya da o kısımları okumamış görünmeyi yeğ tuttuğunu açığa vurmuş oluyor.

Örnek vermediğimi ileri sürerek kendi gönlünce örnek vermek sevdasına düşmüş. Diyor ki «Örnekleri

o vermediğine göre, ne kasdettiğini *tahmin ederek* biz verelim bari. Meselâ bir adam alalım. Bir sanatçının günüyle ilgilenmesini, gününün meselelerini yakından bilmesini ve toplumun hayrına eserler vermesini faydalı bulmaktadır. Ama bir de bakıyorsunuz, bu adam tutmuş, hiç de toplumla ilgisi olmıyan, kendi içine kapalı, hayal denizinde yüzen bir yazarın eserini göklere çıkarıyor. Oldu mu ya? İşte size mükemmel bir çelişme örneği. Bu adamın kafası bölmelere ayrılmış olmalı ki, faydasına inandığı bir yolu tutmıyan yazarı da beğeniyor.»

Dikat ederseniz, Yaşar Nabi örnek olarak kendini vermiş. Yazar burada yayın hayatının geçmişini, bugününü âdeta savunma kaygısına düşmüş görünüyor. Demek istiyor ki, Sabahattin Ali gibi toplum gerçeklerine eğilmiş yazarlara dergisinde yer vermiş olan Yaşar Nabi, bugün hayal denizinde yüzen yazarları tutmakla, kafasını bölmelere ayırmış diye suçlandırılıyor. Oysa, Yaşar Nabi'ye göre, bunda gerçekten bir çelişme yoktur. Nasıl olabilir ki, «bir kişi toplumla ilgilenmeyi faydalı bulmakla beraber sanat değerini her şeyin üstünde tutabilir, bunda hiç bir çelişme yoktur. Sanat değerini nerede görürse, hattâ topluma vasıtasız bir faydası olmasa bile, öğmekle çelişmeye düşmek şöyle dursun, öz inancına bağlı kalmış, görevini yapmış olur.»

Ben, daha önce de belirtmiştim: yazımda, olumlu bilgiyle kör inançlar üzerinde durmuştum. Yaşar Nabi ise konuyu sanat alanına getirmeyi daha uygun bulmuş. Yaşar Nabi'nin sanatı her şeyin üstünde tut-

ması, kendinin bileceği bir iştir. Yalnız, bu «her şey» kaydının sınırları insanı şaşırtıyor. Topluma doğrudan doğruya bir faydası olmasa bile, sanat değerini nerede görürse, onu övmekle Yaşar Nabi görevini yapmış oluyor. Bu görev bazen Yaşar Nabi'yi uzaklara götürebilir. Bu ölçüye göre, avârelik felsefesini öğütliyen, ama bunu sanat değerince yapan bir eseri övmekle görevini yapmış olacak. Örneğin, İspanya'daki o büyük camiler karşısında kendinden geçip «bunlar belki bir çok kölelerin kanları pahasına yükseltilmiş. Ama, madem ki böylesine güzeldirler, her şey onlara helâl olsun» diyen, ama bunu ustaca diyen bir yazarı göklere çıkaracağız. Çünkü sanat değeri taşıyordur. Sanat değeri de, her şeyin üstündedir. Mesele yok. Yaşar Nabi, yazarın topluma karşı bir sorumluluk taşımadığına inanıyor olsa gerek. O, sanatçıya, sınırsız bir özgürlük, yani başıboşluk verilsin istiyor.

Yaşar Nabi'nin kendi düşüncesine aykırı her sözde bir ideoloji kokusu alma saplantısına gelince, bunu, elindeki yayın olanaklarını düşünce özgürlüğünü yok etmek gibi bir amaca yöneltmesinden korkulur. Tartışmayı, dürüst bir yoldan çıkararak, bir takım hesaplarla, «bilgi hürriyetini ortadan kaldırmış», «bazı memleketler» konusuna dökmekle kendisine yakışmıyan bir hafifliğe düşmüş olduğunun bilmem farkında mıdır?

Ocak 1956

BİLİMSEL DÜŞÜNCE ÇİLESİ

Atatürk devrimlerinin Türk çocuğuna sunduğu en güzel armağan, şüphemiz olmasın, kapılarını bilimsel düşünceye açan bir öğretim olmuştur. Türk çocuğuna yüz yıllar boyunca, yalnız Arapça alfabe, Arapça Kur'an ve ilmühal ezberlerten kısır bir öğretimden kurtulup, ona yurdunun her çeşit yönetiminde, gelişmesinde olumlu alışkanlıklar veren lâik öğretime ulaşmak en azından iki yüz yıllık bir çabaya mal olmuştur. Daha yirminci yüzyılın eşiğine kadar süre gelen sakat bir öğretim görüşü çocuklarımızı dünya eğitiminden, dünya bilgisinden uzak tutup, onları ahrete hazırlamayı amaç biliyordu. Mahmut II. nin, ilk öğretimi bir devlet işi sayan 1824 tarihli bir fermanı, her şeyden önce dinin «zaruriyatını» öğretmeyi şart koşuyor. Çocuklarını, zamanın ilk okulu olan «sıbyan mektepleri»nden alarak zanaata veren ana babalara savaş açan bu fermanın en şaşırtıcı yanı, «cahil» kavramını dinin gereklerini (abdest almak, namaz kılmak v.s. gibi) bilmemek diye tanımlaması ve hele toplumumuzun içinde bulundu-

ğu çöküntüyü, ordularımızın başarısızlıklarını, «nusretsizliğimizi» hep bu türlü bilgisizlikte bulmasıdır.

o

Bizde, lâik öğretim ihtiyacı, Batıya ayak uydurma zorunluğunun kendini göstermesiyle duyulmuş, daha doğrusu, sezilmiştir. Ne var ki, bu öğretim, aslında, Cumhuriyete gelinceye kadar, Batı uygarlığına, yani bilimsel düşünceye verilen eksik anlamla birlikte eksik, aksak olarak yerleşmeye başlamış, ama aslında bir özlem halinde kalmıştır.

Cumhuriyete varıncaya kadar Batı düşüncesine verilen bu eksik anlam nedir?

Onsekizinci yüzyılın sonlarından bu yana, Türk topluluğunu çöküntüden kurtarmayı düşünenler, yüzlerini batı dünyasına dönmek zorunluğunu duymuşlardır. Daha 1775'lerde Deniz Mühendishanesi'nin, 1793'lerde Kara Mühendishanesi'nin kurulmasında kendini zorla kabul ettiren ihtiyaç, galiba Kapudan-ı Derya Halil Paşanın bir sözünde, açık ve kısa olarak dile geliyor. Edirne Anlaşması için düşman topraklarına gönderilen Halil Paşa, yurda dönüşünde (1830) şunları söylüyor: «Rusyadan dönüyorum. Dönüşümde her zamandan daha çok inandım ki, eğer Avrupayı hemen taklide kalkışmazsak, bizim için Asyaya dönmek zorunluğundan başka çare yoktur.»

Şu var ki, Avrupayı «taklit» zorunluğu, başlangıçta, daha çok, Osmanlı ordularının birbiri ardınca uğradığı yenilgeler karşısında duyulmaya başlanı-

yor. Avrupa kültürünü, askerlik sanatının gereklerine uydurmak amacıyla yurda sokmak istiyen Tanzimat öncesinde ağır basan düşünüş, Avrupa kafasını özünden çok, dış belirtilerinde, teknik gücünde, topunda tüfeğinde benimsemekte idi.

Tanzimattan Cumhuriyete kadar süre gelen bu Avrupalılaşma çabasında, kültürü silâh gücüyle bir tutan bir düşünce yer alıyor. Alman generali B. von Rathgen'in «Bütün kültürün başı silâhtır» (1) sözü bizdeki ilk Avrupalılaşma akımının âdeta baş ilkesi olmuştur. Bilim adamlarından çok, asker kafalı devlet adamlarının benimsedikleri bu düşünüş, Cumhuriyet'in eşiğine kadar geliyor. Yazıcıları arasında Ahmet Haşimlerin, Cenap Şahabettinlerin, Rıza Tevfiklerin, Sami Paşazade Sezailerin, Hamit'lerin ve A. Şinasi (Hisar) lerin bulunduğu *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*'nın (1917) baş sözünde (sayı: 1) «Almanya gibi düşmanın zulmünden kurtularak iktisadî ve fikrî bir nevi tefeyyüzata (ilerlemeye) silâhlarımızla mazhar olacağımızı... anladık» yollu ifade bunu açıkça göstermektedir.

o

1839'dan Cumhuriyete kadar uzanan sürede, batıya yalnız askerlik yönünden mi önem verilmiş? Değil, tabiî. Askerlik kaygıları yanında, çok ilkel bir anlayışla da olsa, ekonominin, daha doğrusu, ticare-

---

(1) Adnan-Adıvar, Osmanlı Türklerinde İlim, İstanbul 1943, s. 163.

tin, zanaatın ilerlemesiyle ilgili kaygılar da ileri sürülmeğe başlanmış. Örneğin, «Sıbyan Mektepleri»nin bir basamak üstünde olan «Rüştiye mektepleri»nin kurulmasını sağlıyan Meclis'i Umuru Nafıa lâyihası (1839) Heyet ilminin (Astronomi) deniz seferlerini kolaylaştırarak ticaretin artmasında rol oynadığını, nice önemli âletlerin bilimle meydana çıktığını, «amelen» öğrenilen sanatların hiç bir zaman ilerliyemiyeceğini, bu yüzden de «vatan sevgisi nedir bilinemiyeceğini» belirterek, batı biliminin önemi üzerinde duruyor (2), Ne var ki aynı lâyiha kurduğu Rüştiye'lere katışıksız bilimsel bir öğretim sokamıyor. Rüştiyeler de, bütün öbür öğretim kurulları gibi, tâ onsekizinci yüzyılın başlarına kadar rakipsiz çalışan medresenin yobazca baskısı altında dinsel bir çerçeve içinde kalıyor.

Bugün bizce asıl anlamıyla özgür düşünce ve bilimsel kafayı temsil eden batı kültürüne verilmiş olan salt askerce önem yanında, bu yobazca baskı, Türkiye için tek ve kaçınılmaz kurtuluş yolu olan lâik öğretimi «Maarif Teşkilât Kanunu»nun (1926) çıktığı güne kadar geciktirmiş ya da baltalamış durmuştur.

Beşikten mezara kadar bilim istiyen bir dine bağlı adamların olumlu bilgi alanında yurda sokulmak istenilen her hayırlı yeniliğin karşısına dikilmiş olması insanı şaşırtabilir. Tanzimat eğitimcilerimizin

---

(2) Nafi Atuf (Kansu), Türkiye Maarif Tarihi, I, 1931, s. 61-62.

ondokuzuncu yüzyılın ortalarında (1847), örneğin, kalem, kâğıt, taş tahta gibi en gerekli okuma-yazma araçlarını okullara sokabilmek için bunların «Medinei münevvere, Mekkei mükerreme ve Arabistanda olageldiği» yollu gülünç bir gerekçeye (3) dayanmaları bize acayip gelebilir. Rüştiye okullarında ressamlık öğretiyorlarmış diye harita üzerinde çalışmanın yasak edileceği söylentileri karşısında (1847), Mekâtib-i Umumiye'nin başında bulunan yetkili bir zatın (Vehbi Molla), Meclisi Maarif'deki bütün harita müsveddelerini «Kenef kuburuna» atması (4) biz Atatürk devrimcilerini irkiltebilir. Ama sorun ne şaşırmada, ne garipsemede, ne de irkilmededir. Ortada Türkiyenin ancak bilimsel düşünce, özgür kafa ile kalkınabileceği, ama bunun da, dünün yılgınlıklarla dolu acı deneylerinin gösterdiği gibi, din bağnazlığı ve politika hesaplariyle iki yüz yıl önlenebildiği, iki yüz yıl daha önlenebileceği sorunu ve bu sorunu yılgısızca, namusluca, çıkarsızca, sözün kısası, yurtseverce düşünmek zorunluğu vardır.

Mayıs 1958

---

(3) Aziz Berker, Türkiye'de İlk Öğretim I, Ankara 1945, s. 28-29.

(4) Cevdet Paşa, Tezakir, 1-12, Haz. Cavid Baysun, Ankara 1953,

AVRUPA TEKNİĞİ Mİ AVRUPA KAFASI MI

Bizim için Doğu ile Batı arasında yeniden bir seçme yapmak diye bir sorun olabilir mi? Bence, ilerleme yolunu, Batı ölçüsünde bir bilim anlayışında gören genç Türkiye için böyle bir sorunun artık sözü bile edilmemeli. Ama, hep biliyoruz, bir takım bulanık düşünceli kimseler kendi çıkarları adına böyle bir sorun yaratmak istiyorlar. Bu kafadaki kimselerin bir bölüğü Batı kültürüyle Doğu kültürü üzerinde dil cambazlıkları yaparak Doğu'dan yana yargılar çıkarıyor. Bir bölüğü de Avrupa tekniği ile Doğu ruhunu uzlaştırma yolunda nefes tüketiyor. Eninde sonunda aynı kapıya çıkan bu düşüncelerin özü şu: Batı kültürü insanı mutluluğa götürecek yolları yitirmiştir. Yüzümüzü Doğru kültüründen yana çevirelim. Ruhlarımız bu kültürün mistik havasında arınsın. Batı'dan yalnız tekniği, bu tekniğin ürünlerini, makineleri alalım. Bu teknği doğuran bilim yolları, bilim kafası nemize gerek. Atomu parçalayan bu kafa, günün birinde dünyayı da yıkıma sürükliyecektir.

Bu düşünüşün, pek uzak olmayan bir geçmişi var. Önce, bir takım din dergileri bu düşünüşü savundu.

Batı kültürünün Doğu kültürü yanındaki çelimsizliğini göstermek için, elektriktçn, maden kömüründen, denizaltıdan tâ atom bombasına kadar her türlü buluşların Kur'an'da bulunduğunu söylediler. Ama, bu buluşların neden Kur'an dilini bilenlerce değil de, o dile ve o dine yabancı Avrupalılarca gerçekleştiğini açıklayamadılar. Bu dergileri çıkaranların, öğütledikleri ahlâkın dışına çıktıklarını görmek mutluluğuna da eriştik. Bütün *mürşit*'lerin ne türlü bir çıkar adına çırpındıklarını gördük. Peygamber ağzıyla ortaya çıkan bu çeşit adamcıklar, Batıda da eksik değil. Bunun en gülünç örneği papaz Russell adında birinin kurduğu çeşitli adları olan bir kurumdur. 1951 tarihli bir İngilizce dergide okumuştum. Avrupa'nın bir çok yerlerinde kovuşturulan, ama yalnız Amerika'da tutunabilen bu kurumun ileri sürdüğü düşünceler arasında şunlar var: İnsanın yaşama koşullarında ilerleme sağlamaya kalkışmak kutsal kitaplara hem aykırı hem de yanlış bir davranıştır. Örneğin aşı, tehlikeli bir inançtan geldiği gibi, hastalığın mikroptan doğduğu düşüncesi de uydurmadır. Bizdeki *mürşitler* gibi bunların da foyaları meydana çıkmakta gecikmemiştir. Örneğin, papaz Russel'ın karısı açtığı boşanma dâvasında kocasının müritleriyle ahlâk dışı ilişkilerde bulunduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca, bu papaz, kilisede yüksek fiyatla mucizeli buğday sattığı için, mahkemede yüzbin dolar para cezasına çarptırılmıştır. Bu kurumun bir başka üyesi ayyaşlıkla, kurumun paralarını yemekle suçlandırılmıştır. Amerikan ordusunda fesat tohumları saçmaktan iki yıl da hapis cezası giymiştir.

Bu konuyu fazla uzatmak istemiyorum. Niyetim, büyük lâflarla ortaya çıkıp, din, ahlâk öğütçülüğü yapanların dünyanın dört bir yanında hep aynı mayadan insanlar olduğunu anlatmaktı.

Yukarıda sözünü ettiğim din dergilerinin ödevini, düşünce, sanat, bilim gibi sıfatlara bürünmüş yeni bir dergi (1) üstüne aldı. Kendisince bümbüyük olan bu derginin yazar azmanı, (2) tutulduğu mistik hastalığını başkalarına da aşılamak istiyor. Einstein'in mistik olduğunu ispatlayamayınca, karşısındakine çamur atmaya kalkıyor. Mart sayısında bana verdiği karşılıkta ne kadar da zavallıydı. Acıdım doğrusu. Ben yine de Einstein'in mistik olmadığını söyliyorum. Hem bunu o bümbüyük derginin bir başka yazarının ağzından söyliyorum. *Doğu-Batı* adlı derginin şubat sayısında bay Şekip Tunç, Keiserling'in gölgesine sığınıp doğu ve batı kültürlerini bir bileşime vardırmayı öğütlerken bir büyük Hint ozanından söz ediyor: «Büyük hint şairi bir müddet önce Avrupaya gelmiş Batının büyük fizikçisi Einstein ile olan bir konuşmasını gazeteye yazmış.» Bu yazıda ozan şöyle demiş: «Einstein aksine olarak dış varlıkları esas olarak tanıdığını söyliyor.» Ben ileri sürdüklerime bay Tunc'u dayanak alacak kadar saflığa düşmek istemem. Ben sadece, o bümbüyük dergi yazarlarına, bu sorunu kendi içlerinde, gizli oturumlarda ya da, ispiritizma masalarında «zekânın delâletini aşan

---

((1) Türk Düşüncesi adlı dergi

(2) Peyami Safa

bir sezgi» ile çözümlemelerini salık veririm.

Bir başka dergi (3) de, başka dil kullanarak aynı yolu tutmuş görünüyor. Bu derginin başsözüne bakılırsa: «Bugünkü Türkiye'nin en bariz karakteri, ideolojik devreden teknik devreye girmiş olmasıdır. Uzun yıllar garp medeniyetinin umumiyetle sözü edildi; hayatımızın sadece dış yüzünü değiştiren bazı şeyler alındı. Ve yenilik iki büyük şehre münhasır kaldı.» Bu sözün üzerinde durmak gerekiyor. Bir defa ideolojik dönemden teknik döneme geçiş diye bir kural var mı bilmiyorum. Bence, olsa olsa, bir memleket kuramsal bilim döneminden teknik döneme geçebilir. Yani bir memlekette önce olumlu bilim kafası gelişir, sonra onun uygulama aşamasma geçilir. İdeoloji bir bilim midir? Bu derginin iyimser bir dille ileri sürdüğü gibi biz, yani Türkiye, böyle bir bilim aşamasından geçmeden teknik aşamaya varmışsak, bunda pek öyle sevinilecek bir yan olmamalı. Buna göre, biz sadece teknik araçları yurda sokmakla yetinmişiz demektir. Nitekim aynı başsözde şöyle deniyor: «Vitrinler modern eşyalarla dolu. Bunlar yavaş yavaş evlerin içini dolduruyor.. İdeolojik inkilâplar umumiyetle âtıl kalan, hattâ gizlice mukavemet eden halk, teknik vasıtalara kendiliğinden koşuyor. Otomobile, traktöre, elektriğe, radyoya karşı hiçbir yerde en küçük bir mukavemete raslanmıyor.»

Vitrinleri dolduran modern eşyaların Avrupa'dan geldiğini bilmiyen var mı? Kürdan denilen çöp

---

(3) İstanbul dergisi

parçasına kadar piyasamızı kaplıyan bu eşyalarla övünmek için insanın kör kötük şaşkın olması gerekir. «Modern eşyaların yavaş yavaş evleri doldurduğu» iddiası da çok, hem de pek çok su götürür bir iddiadır.

Halkın teknik araçlara karşı direnç göstermemesinin bir ilerleyiş belirtisi olduğunu söylemek için de insanın ayrıca fazla iyimser olması gerek. Bu başsözü yazan kimse demek istiyor ki, bizde Avrupa'da olduğu gibi makineye karşı tabii makinenin doğuş döneminde halk cephe almamıştır. Avrupa'da bu türlü bir karşı gelmenin başlıca nedeni ekonomikti. Geniş çapta bir endüstrileşme düzenine girmekte olan Avrupa'da ilk zamanlar böyle bir direniş olmuştur. Bizde ise böyle bir düzen henüz çekirdek halinde bile değildir. Geriye, direniş adına kala kala «şeytan işidir, gâvur icadıdır» gibi gerekçelerle bir ayakdireme işi kalıyor. Bilmem, başsöz yazarı, direniş yok derken bu türlü direnişi düşünüp, «halkımız artık kör ve yersiz inançlardan kurtulmuştur» diye mi seviniyor, dersiniz.

Şimdi ortaya önemli bir sorun çıkıyor. Avrupa'nın bilim kafasını almadan tekniğine, özellikle teknik araçlarına, kucağını açmanın anlamı nedir, bunu düşünelim.

Dışarıdan getirilen teknik yeniliklerin halk üzerinde yarattığı hayranlığın kötü bir yanı oluyor. Halk, benimsediği bu teknik araçlarla birlikte, o araçların yapıcısına karşı sınırsız bir hayranlık da duyuyor. Savaştan önceki Alman hayranlığının başka bir anlamı

var mıydı? Bu kolay yoldan hayranlık toplamayı sömürgeci devletler, tarih boyunca türlü yollardan gerçekleştirmişlerdir. Bu devletler kendi topraklarında denemedikleri teknik ilerlemeleri çoğu zaman sömürgelerinde denemişlerdir. Amerikanın her köşesini dolduran otomatik araçları, Fransa ve İngiltere gibi eski sömürgeci memleketlerde pek o kadar göremezsiniz. Fransa en yeni ve büyük yapıları kendi topraklarından çok Cezayir'de, Fas'ta yapmıştı. Paris sokakları 1900 modeli taksilerle doluyken, Cezayir'de en lüks ve yeni otomobiller dolaşırdı. Fransa büyüklüğünü sömürge halkına kabul ettirmek için, düşünce «ihracından» önce ve daha çok, teknik yenilikler «ihracına» önem vermiştir. Oysa, sömürgesi olmayan Almanya bütün yenilikleri kendi topraklarında denemektedir.

Ben Batıdan teknik araçlar almayalım demiyorum. Alalım. Hem de öylesine alalım ki, zenginin den yoksuluna kadar herkes bol bol faydalansın. Ama onunla birlikte, bu araçları meydana getiren bilgiyi, bilgi yollarını da alalım, diyorum. Yaşar Nabi bir yazısında *(Varlık,* sayı 405) «ileri bir medeniyetin mahsulü âletleri alıp kullanırken bunları meydana getiren sırları merak etmeyen bu kafa»dan haklı olarak yakınıyordu. Batının yalnız teknik araçlarını alıp onu doğu'nun mistiğiyle, geleneğiyle yoğurmaya kalkışmak, yamalı bohçacılıktan öteye geçemez.

Teknik araçların, makinenin de eğitici bir yanı yoktur demiyorum. Makineyi yapan mühendis gibi, onu kullanan işçi için de alınacak bir takım dersler

vardır. Bir vida eksikliğinin bütün makineyi işlemez duruma getirmesi karşısında, insan pekâlâ toplum hayatının dayanışma, yardımlaşma, bağlılık gibi ilkelerine varabilir. Bu durum, makine karşısında, kafasını kullanan insanın durumudur. Oysa, insanlar - hele geri kalmış bir memleket halkı - çoğu makine karşısında kafasını kullanacak yerde kendisini ona köle ediyor. Otomobilinin akibetini kafasına emanet etmesini bilmiyen şoförün, göksel güçlere sığınıp oraya buraya maşallahlar asmasının anlamı üzerinde uzun boylu düşünmek bile gereksiz. Yamalı bohçacılığın acı belirtileri bir değil, bin değil.

Nisan 1954

YENİ TÜRKİYE ARDINDA

Aliciğim,

İstanbul dergisinin Haziran 1954 tarihli sayısında *Yeni Meseleler* adlı önsöz seni de düşündürmüş. Zaten «memleketimizde anî ve şaşırtıcı denebilecek hâdiseler» olacağını müjdeliyen o yazı, aydınları düşünmeye çağırıyor. Aslını arasan yalnız düşünmeye çağırmakla da kalmıyor, «düşüncelerimizi bu yeni gerçekler ve meselelere göre ayarlamalısınız» diyor onlara. Açıkcası, aydınları bu işle görevlendiriyor.

Bu yeni sorunlar, gerçekler nelerdir?

Önsöz yazarına bakılırsa, bizim en önemli sorunumuz «medeniyet meselesi» dir. Çünkü, «bin yıl süren eski medeniyetimiz Osmanlı İmparatorluğu ile beraber» yıkılmıştır. Onun yerine bir yenisini koymak yolunda onsekizinci yüzyıl sonlarından bu yana çabalamaktayız. Bu yeni uygarlık ne mi olacak? Yazının özünden anlaşıldığına göre, Batı uygarlığı. O Batı uygarlığı ki, başlangıçta bizimki gibi bir ortaçağ uygarlığı iken, İstanbul'u ele geçirmemizle uyanmış,

«yeni şeyler keşf ve icat etmiş.» Biz, bu uygarlığın üstünlüğünü Selim III'den sonra sezmeye başlamışız. Ne var ki, «Avrupa bizim için yeni ve çok karışık olduğu için onu yükselten âmilleri birden bire keşfedememişiz.»

«Yanlış ve zahiri noktalar üzerinde inat ve ısrarla geçen» yüzyıl sonunda, nihayet «en çok esaslı bir vakıa» yı görebilmişiz. Bu mutluluğa da, öyle anlaşılıyor ki, altı yıllık geçmişi olan yeni yönetim sistemimizde ermişiz. Bu «en çok esaslı vakıa», Avrupa'nın «yeni istihsal ve çalışma tarzı» dır. Yazar bu «tarzı» şöyle değerlendiriyor: «Makine, plân, seri imâlat, kollektivizm, sınaî, iktisadî ve içtimaî sahalarda mucizeler yaratıyordu. Bunların arkasında âlim, teknisyen, mütehassıs ve yetiştirilmiş işçi vardı. Biz bu gerçeği geç, çok geç anladık.

Görüyorsun, *medeniyet* sorunu tamamiyle teknik uygarlık anlamında kullanılmış. İstanbul dergisini çıkaranlar Yeni Türkiye'yi kurarken, Avrupa'nın ileriliğini sağlamış, «mucize» yaratmış olan kültürünü ve kafasını değil, bu kültürün, bu kafanın ürünü olan teknik uygarlığı bize maletmeyi düşünüyorlar sadece. Onlara göre, bizim Avrupa kültürüne ihtiyacımız yok. İslâm kültürü bize yeter. Ama derginin Mart 1954 tarihli sayısında bu noktanın açıkça belirtilmiş olduğunu görüyoruz. O sayının önsözünde şöyle deniyordu: «Biz milliyetçiliğin, dinin, ananenin modern tekniğe düşman bir cephe almasını istemiyoruz... Bunların bir çok bakımlardan birbirine zıt olduklarını biliyoruz. Fakat bu zıtlıklar bizi iki şeyden biri-

ni tercihe sürükliyor. Bütün çalışmalara rağmen her ikisinin birarada bulunmasını faydalı buluyor ve terkibin bizzat bu tezattan doğacağına inanıyoruz.»

Bu satırlarda, bilmem dikkat ettin mi, düşünülmeden söylenmiş sözler var. Bir defa, milliyetçiliğin modern teknikle uzlaşmaması diye bir sorun olacağına aklın eriyor mu? Modern teknik, bütün milliyetçilik dâvalarının gelişmesine yaradığı gibi, korunma, hattâ saldırı aracı bile olmuştur. Ayrıca, modern teknik dinin de, geleneğin de düşmanı değildir. Öyle olsaydı, Kur'an yasak etmiştir diye yurduna Venüs heykelciklerini sokmayan bazı Arap devletlerinin kodamanları dünyanın en pahalı otomobillerine binmez, evlerinde saraylarında buz dolapları, radyolar bulundurmazlardı. Benim bildiğim, asıl çatışma bilim kafasıyla şeriatçılık arasında vardır. Bir başka defa da yazdım, koyu dinli halkın en modern teknik araçları yadırgamadan benimsemesinde şaşılacak bir şey yoktur. Bunu İstanbul dergisinin başyazarı da söyliyor: «Kafaları eski fikirlerden henüz kurtulmamış olan kimseler bile teknik medeniyeti benimsiyor.» Yalnız şu var ki, başyazar, kendi görüşünü desteklemek için kullanıyor bu düşünceyi. Teknik uygarlığı en bağnaz dincilerin bile hiç yadırgamadan kabul etmeleri, batının matematik kafasını benimsemiş olmalarından değildir elbet. Batı ile Doğu'yu uyumlu bir bileşime ulaştırmaya çalışanların başında gelen Alman filozofu H. von Keiserling bu gerçeği şöyle dile getiriyor: «Bazı matematik doğrular aslında ne kadar açık iseler, teknik olanaklar da o kadar açıktır. Onun içindir

ki, bilgisiz halk bunları çarçabuk ve oldukları gibi kavrayıverir. Amerika'nın tekniği çabucak elde etmesi, başlangıçta, Amerikalıların en az bilgili batılılardan meydana gelmiş olmasındandır. Bunun gibi, zamanımızın doğu uluslarında da en ileri teknikleşme en az direnişe uğramaktadır.»

Bundan çıkaracağımız sonuç şu olabilir sanıyorum: Bizce en önemli sorun, bir teknik sorun olduğu kadar, (hattâ ondan daha çok) bir kültür sorunudur. Önsöz yazarı, her ne kadar, Avrupa tekniğinin arkasında «âlim» vardır diyorsa da, bu nokta üzerinde hiç durmıyor. Bana kalırsa, teknik uygarlığın arkasında değil, önünde, içinde, özünde matematik kafası, bilim kafası vardır. Japonya gibi, ileridir diye aşırı derecede övülen bir ulusun, matematik kafasından önce teknik olanaklara bel bağlamasının sonucunu İkinci Dünya Savaşında gördük. Arkasında bilim kafası olan bir başka teknik uygarlığa yenilmesini başka neyle açıklıyabiliriz?

Gelelim, İstanbul başyazarının *yeni gerçek* dediği şeye.

Bu yazara bakılırsa, Türkiye makine dönemine girmiştir. Ona göre, makine «sürat, seri halinde istihsal, teşkilât» demektir. İyi, güzel ama, burada, senin de değindiğin gibi kavramların sırasında bir yanlışlık var. Benim bildiğim teşkilât, yani örgüt önce gelir. Ancak iyi bir örgüt kurulduktan sonradır ki, hızlı bir üretime geçilebilir.

Türkiye'nin, azbuz da olsa, makine dönemine girdiğini ya da girme yolunda olduğunu ben de kabul

ederim. Yalnız burada bir başka sorun çıkıyor karşımıza. Yazarın modern uygarlığı benimsemiş uluslar arasına koyduğu Japonya ile Türkiye birbirine hiç benzemez. Japonya yüzyıl önce girdiği makine döneminde, büyük bir makine endüstrisi kurmakla başlamıştı işe. Uçağını, radyosunu, denizaltılarını, savaş gemilerini kendi kurduğu fabrikalarda yapıyordu. Bizse, bunların hepsini dışarıdan getiriyoruz. Kültüründe, geleneğinde doğulu kalmakla birlikte, teknolojiyi en ileri biçimiyle yurduna sokan bu ulusun, tekniğini matematik kafasıyla durmadan yeniliyen batı ulusları karşısındaki durumunu göz önüne getirdikten sonra, bizim için bu makineleşme döneminde başvuracağımız davranış yolu kendiliğinden meydana çıkar.

Şimdi, sözü geçen yazının en tuhaf yerine geliyoruz. Yazının sonlarına doğru şu satırları okuyoruz: «Halk, kendisi için neyin ehemmiyetli olduğunu münevverden daha iyi biliyor: Makine, traktör, kamyon elektrik, su, yol ve namus.»

Kendisi için neyin önemli olduğunu aydından çok daha iyi bilen halkın isteklerinin sonunda *namus* sözü bir yama gibi sırıtıyor. Burada önemli olan, yazarın bu sözden ne anladığıdır. Halkın makineden sonra istediği bu namus, en yalın anlamıyla *ırz* mıdır, acaba? Kıskançlık yüzünden karısını, kaynanasını, baldızını ekmek bıçağıyla ardarda doğrayan Kadıköy canavarının namus anlayışı ile bu yazıdaki namus sözünün bir ilişkisi var mıdır? Yoksa, namus'la yazarın anlatmak istediği şey, yalan söylememek, haksızlık et-

memek, sözünde durmak gibi bütün uygar dünyanın kabul ettiği bir erdem mi? Eğer öyleyse, bence bu erdemin makineden de, hattâ yaşamaktan da daha önemli olması gerekir. Eğer makine, akla dayanan *namus* anlayışının yerleşmemiş olduğu bir topluluğa girecekse, onun getireceği iyilik sahte namus sözünü arkasına saklanıp sırf kendi çıkarına çalışan adamların rahatım sağlamaktan başka işe yaramıyacaktır.

Temmuz 1954

İKİ ÇEŞİT EĞİTİM

İki çeşit eğitim derken, özgür düşünceli eğitimcilerin, edebiyat, sanat, felsefe yoluyla vermeğe çalıştıkları geniş, insancı eğitim ile, «koşullu» yurttaş eğitimini düşünüyorum. Birincinin ölçüsü insan, ikincininki ise belli bir topluluğun kendine dönük yararıdır. Dünyayı birbirine düşman topluluklara bölmekte direnen görüş ağır bastıkça, yurttaş eğitiminin dar kalmasından korkulur. Bu eğitimin amacı şu: Belli bir topluluğu kendine hayırlı, başkasına hayırsız, düşman, hiç değilse ilgisiz kılmak. Böyle yetişmiş bir toplulukta, bireylerin içeride kuzu, dışarıda kurt olması istenir. Bu eğitimin çürük yanı meydanda. Komşusunun gözünü oyma yolunda çeşitli ustalıklarla yetişmiş insanları, kendi yurttaşlarının gözünü oymaktan hangi topluluk alıkoyabilmiştir? Mahkemeler, cezaevleri ortada dururken, bunun tersini kim ileri sürebilir?

Beri yandan, bugünkü koşullar altında, böylesi bir eğitimin zorunluğu da su götürmez bir gerçektir. Komşu ulus dişinden tırnağına silâhlana dursun,

barış söylevleriyle oyalanmayı hiç bir mantık kabul etmez.. İnsanın canını savunmasının kutsallığını kim yabana atabilir? Savaşı, aklıyla da mantığıyla da kötü bulan Herbert Spencer'e bakın, o bile bu noktada duralıyor. Uluslar birbirlerine savaş tutkusuyla saldırmaktan vaz geçmedikleri sürece, yakıp yıkma çabalarına aynı çabalarla karşıkoymalı diyen de o, komşularının alabildiğine silâhlandığı bir dönemde İngilizlere savaş hazırlığı yapmalarını salık veren de o. Spencer bu kadarla da yetinmiyor, daha ileri gidip «bugünkü uygarlık aşamasında birazıcık hayvanlık»ı bile şart koşmaktan çekinmiyor. Ne var ki, hayvanlığın birazıcığı da iki azıcığı da, insanlığı yıkıma götürmek bakımından pek farklı değil.

Oysa, bölgesel topluluklar üstünde, birbirinin özelliklerine hakkını vererek kurulacak olan yarının birleşik dünyasına şimdiden hazırlanmayı gözönünde bulundurmak gerek. Bugünün karanlığı arttığı ölçüde, yarının aydın dünyasına geçiş güçleşecektir. Bütün devletler, hele Birleşmiş Milletler'e girmiş bütün topluluklar yarına hazırlık olmak üzere geniş insancı eğitime de yer vermek zorundadırlar. Yurttaşı, varlığını korumaya hazırlarken, ondaki bütün insanca duyguları da geliştirmek insanlığın geleceği bakımdan kaçınılmaz bir ödevdir.

Ağustos 1952

TARİH EĞİTİMİ

Bugünkü uygarlık, bütün millî ve bölgesel ayrılıklara rağmen, bir bütündür. Ulaştırma araçlarının büyük ölçüde gelişmesi, biliginin, bilimin yayılışı, dünyamızı elli yıl öncesine kıyasla daha da küçültmüştür. Bu durum, milletleri hemen hemen aynı sorunların kaçınılmaz gerekleri ile karşı karşıya getirmiştir. Bugün milletler, aynı düşünce ve duygu ihtiyacı karşısında, her zamandan daha çok bir kader birliği içine düşmüşlerdir.

Bilim ve her çeşit bilgi, yeni ihtiyaçlara karşılık verecek biçimde geliştirilmek ve insanlığın tümüne yarar hale sokulmak isteniyorsa, bölgesellikten kurtarılıp evrenselliğe kavuşturulmalıdır. Erasmus çağının, türlü savaşları, milletleri birbirine boğazlatan mezhep kavgaları, millî kinler ortasında türlü milliyetten bilginleri birbirine bağlayan bilim ve sanat bağlarının o büyüleyici havasına varmak artık bir hayal olmaktan çıkmalı. Gerçek bilgi peşinde koşanlar, milliyetleri ne olursa olsun, aynı amaca yönelmeli,

görgülerini birleştirmeli, insanları birbirine düşman eden düzme-bilgilerin baskısından kurtarmalı.

Dünya oldu olası, hemen hemen her yerde insanları birbirine düşman eden talkınlı, içinden pazarlıklı bilgiler arasında tarih başta gelmektedir. Her millet, yurttaş eğitiminde büyük payı olan bu bilgi dalını derin bir millî taraflılık kafasıyla öğrenegelmiştir. Batılı bir aydının dediği gibi, tarih «her milletin kendini, başkalarına, olduğundan bambaşka göstermeye özenen düzme bir gösteriş anıtı» olagelmiştir. Tarih hâlâ, millî çıkarları körükliyen, dünyayı düşman kamplara bölüp «insanca anlaşmaları» köstekliyen talkınlarla dolup taşmaktadır. Daha okul sıralarında kafaları atalarının fetih destanlarıyla beslenen gençler, olmayacak millî düşler peşinden koşmaya hazır, başka milletlere köle ve düşman gözüyle bakmamn boş gururu içinde yetişiyorlar. Bu sakat eğitim yolu bugün aşağı yukarı bütün dünya uluslarında tutulan bir yoldur. Bütün dünya yüzyıllardır, bu yolda birbirleriyle yarış halindedir. Bu sakat eğitim, bugün okul dışında da gelişkin. Sınır komşularımızdan birinin bu alanda akıllara hayret verecek ölçüde ileri gittiğini görüyorduk. Sıgara paketlerinin içinden çıkan bir takım kâğıtlarda korkunç yüzlü çeteci resimlerinin altında «filân yerde Türklerin alçakça öldürdüğü filân; filân yerde binlerce Türkü kıtır kıtır kesen çetecimiz...» gibi yazılar vardı.

Bizde de, gerek okul içi, gerek okul dışı talkınlar, yüzyılların birikmiş görgüsüyle yüklü bir ibret dersi olması gereken tarihi, fetih ve istilâ hikâyelerinin, asıp kesme istatistiklerinin dar çerçevesinde

hapsediyordu. Bir lise öğretmeninin şu hazin hali yürekler acısıdır: İstanbul'un fethinde kullanılan topların bir Macar mühendis tarafından yapıldığını yazan tarih kitabını öğrencilerine okuyan tarih öğretmeni derste kendinden geçercesine bağırıyor ve diyor ki: «Rezalettir, Türklüğe hakarettir bu, çocuklar. Bu topları yapan mühendis Türkoğlu Türktür.» Millî gurur adına, Macar Urbi'nin yaptığı topları Türk mühendislerine maletmek gibi soylu bir davramştan sonra, bu aynı öğretmen, dersin sonunda çocuklara şöyle bir öğüt vererek, hem kendini hem tarihi kurtarıyor. «Çocuklar, benim dediklerim doğrudur ama, siz sınavda, kitabınızda ne yazıyorsa, yine onu söyleyin.»

Okul dışı talkınlar, son ayların yılışık tarih dergilerinin kazanç amacına hizmet ettiği için daha da zararlı bir durumda. Kazanç düşkünü, sözümona tarih dergileri tarih konularını sömürüp duruyorlar. Bu değersiz yayınların hemen hepsi kaba içgüdülere seslenmekten, önümüze tarih adına bir takım istilâ hikâyeleri, mezhaba manzaraları sermekten başka bir şey yapmıyorlar.

Tarih «insan kafasının yaptığı bu en tehlikeli madde», milletleri hayallere kaptırıp sarhoş etmek gibi zararlı bir yolda kullanıldığı sürece, gerçek anlamda «insanca bir anlaşma» düşünülemez.

Tarihi, yüzyılların birikmiş görgüsü olarak ele almak var. Onu, geçmişte atalarımızın işledikleri *hatalar* ve *sevaplarla* ortaya koyup, günün olaylarını daha iyi anlayıp değerlendirme var. Ama ne yazık ki, *sevap* konusunda ne denli cömert davranıyorsak, *hata* konu-

sunda da o denli cimriyizdir. Dünyanın, aşağı yukarı birçok milletleri hatalara da sevaplara da yer ayırmada tarafsız olamıyorlar. İnsanları kültür yoluyla birleştirip uzlaştırmayı amaç edinen UNESCO, tarafsız ve insanca bir tarih eğitimi üzerinde durmaktadır.

Tarafsız ve içten bir tarih bilgisinde, ibret bakımından sevap kadar hatanın da yer almasındaki yarar küçümsenmiyecek kadar büyüktür. Bireyler üstüne doğru olan «kişi noksanını bilmek kadar irfan olmaz» sözü milletler için de doğrudur. Aşağıya koyduğum bir şiir, bu bakımdan ilgiye değer. Fransız şairi Aragon'un UNESCO adına Sorbonne üniversitesinde verdiği bir konferanstan aldığım bu şiir XII. yüzyılda yaşamış olan Richard'ın *Antakya Türküsü* adlı destanının bir parçasıdır. Şair, bu parçada Haçlı Seferleri zamanında, Pierre l'Hermite'in kuşattığı Antakya surları önünde geçen acıklı bir olayı anlatıyor. Türkler haçlıların iaşe yollarını kesmişlerdir. Aç kalan Hıristiyanlar Türklerin ölülerini pişirip yiyorlar. Şair bu olup bitenler karşısında, millî kabuğundan bir an sıyrılıp yalnız bir insan olarak gördüklerini içi burkularak yazıyor.

Aragon bu parçayı, atalarını küçültmek için değil, geçmişin iyi olayları arasında kötülerinin de bulunabileceğini gerçek adına söylemek için veriyor.

«Şimdi size Hıristiyanlarımızı anlatayım, açıkta savaştaki halleri acıklıdır. Yiyecekleri yok, iaşe kolları yolunu kaybetmiş. Sire Pierre l'Hermite çadırının önünde oturuyor. Kıral Tafur beylerbeyi ile oraya geliyor. Açlıktan her yanı şişmiş binden çok kişi var.

«Sire, acıyın bana da akıl öğretin, çünkü açlıktan ve dermansızlıktan ölüyoruz.» diyor. Sire Pierre de cevap veriyor: «Kendi miskinliğinizden; gidin orada ölüleri atılmış duran Türkleri alın, pişirilip tuzlanırsa yemesi iyi olur. Kıral Tafur da doğru söyliyorsunuz» diyor.

Sonra, çadırından ayrılıp Perron geri dönüyor, başı bozuk alayını çağırıyor: Karşısına sıra olup dizilenler onbinden fazlaydı. Türkler yüzülüp içleri çıkarıldı, etleri hem kaynatıldı hem kızartıldı. Bol bol yendi, ama ekmek tadı alınmadı. Bundan dinsizler çok korktular: Etin kokusundan duvara yığıldılar. Başı bozuk alayından yirmi bin dinsiz seyretti onları. Bir Türk yoktu ki göz yaşı dökmesin. «Ah, Muhammed efendimiz, bu ne büyük zâlimlik! Sizi bu denli hakarete uğratanlardan öç alınız! Bizim adamlarımızı yemekle insanlıklarından çıkıyorlar. Bunlar Fransız değiller, kötü yaratıklar! Muhammed onlara da hıristiyanlıklarına lânet eylesin!

Böyle bir şey yapabildiler diye utanıyoruz.»

Ağustos 1952

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU VE KLÂSİKLER

Genel Kurulun klâsikler üstüne verdiği karar, son ayların insanlık ölçüsünde en önemli olayıdır.

Ortak amaçları «gelecek kuşakları, bir insan ömrü içinde insanlığa tarifsiz acılar çektiren savaş belâsından korumak» olan Birleşmiş Milletler, politik, ekonomik ve toplumsal alanlarda kurmaya çalıştığı dünya barışına düşünce ve eğitim alanlarında da sağlâm bir temel arıyor.

Geleceğin dünya yurttaşının düşünce ve ahlâk eğitimini, barışın ana ilkelerinden sayan Genel Kurul, bu eğitimi, geniş bir humanizma çerçevesi içinde düşünerek, klâsiklerin bütün dillere çevrilmesi üstüne yapılan önermeyi oybirliğiyle kabul ediyor.

Genel Kurul biliyor ki, yarının dünyasına barışı sağlayacak olan geçici antlaşmalar değil, aynı düşünce ve ahlâk eğitiminden geçmiş iyi niyetli insanlardır. O, yarının barışını ellerine emanet edeceği insanların, aynı düşünce eğitimi görmüş, kendilerini, sırasıyla ailelerinin, milletlerinin ve nihayet milletler topluluğunun

birer üyesi sayan, millî çıkarlarının dünya çıkarlarıyla bir olduğunu anlamış insanlar olmasını istiyor.

Bugün barışın bir türlü gerçekleşememesi, dünyanın hâlâ karanlık günler içinde bocalaması, geri kafalılığın, bağnazlığın ve hoşgörüsüzlüğün dünyada ağır basmasındadır.

Bildirilerinde, birbirlerine karşı *hoşgörülü davranmayı ve iyi komşuluk anlayışı içinde barış halinde yaşamayı* hareket ilkesi olarak kabul eden Birleşmiş Milletler, *devletlerarası ortaklığı* gerçekleştirmenin en sağlâm yolunu düşünce ve insanlık sorunlarının çözümünde buluyorlar. Bu sorunların çözümü de, onları, ister istemez, insanlara ortak bir humanizma eğitimi vermek zorunluğu ile karşı karşıya getiriyor. Bu bakımdan Genel Kurul'un kararını, geniş anlamda bir *humanizma eğitimine* başlangıç saymak gerekir. Thomas Mann'ın dediği gibi, artık bugün humanizmayı *bağnazlığın karşıtı* olarak düşünmeliyiz. Çünkü, humanizma, haktan, özgürlükten, hoşgörü ve bilgiden yana olmak demektir. İnsanları, hak, ahlâk ve hayat sevgisiyle yetiştirmenin tek yolu da; onları güçlü ve sağlâm bir humanizma eğitiminden geçirmektir.

Yarınki insanın öğrenim programında, şüphe yok ki, bilim başta gelecektir. Ama, bilim öğrenimi, bir *dünya görüşüne* dayanmazsa ve bu görüş insan ruhundan söz eden psikolojik öğrenimle tamamlanmazsa, boş ve anlamsız bir öğrenim olarak kalır ve ahlâk temeline dayanmıyan bilim, kaba bir teknoloji, bir takım cansız ve anlamsız maddesel bilgiler yığını olmaktan öteye geçemez. İşte, Genel Kurulca bu dünya gö-

rüşüne klâsiklerin ışığında erişilebilir ancak. Klâsiklerin dünya dillerine çevrilmesiyle, *insan kafasının birliğine* doğru ilk *toplu* ve *bilinçli* adım atılmış olacaktır.

Türkiye'yi altı yıllık bir öngörü ile bu bilinçli davranışın başında görmek bizim için dünya ölçüsünde bir övünçtür. Zaten, Cumhuriyet eğitimimizin son on yıl içinde *uygarlık dâvası* bakımından girişip başardığı en ileri ve olumlu iş olarak Köy Enstitüleri ile dünya klâsiklerinin çevirisini görüyoruz. Bu iki hayırlı iş dolayısıyla ilk adı anılacak okuryazar devlet adamı Hasan Âli Yücel'dir. Memleketimizde geniş bir humanizma eğitiminin gerekliliğine daha önce inananlar olmuşsa da, bu düşünceyi gerçekleştirmek yolunda ilk adımları atmak ve altı yıl içinde beşyüz ciltlik bir kitaplık meydana getirmek onuru tamamen onundur.

Millî Eğitim bakanlığınca dünya klâsiklerinin çevrilmesi işine girişilmeden iki yıl kadar önce, *Yücel* dergisi humanizma düşüncesini ortaya atmış ve çalışmalarını bu düşüncenin yayılmasına harcamıştı. Ayrıca, başta Orhan Burian olmak üzere, dergi etrafında toplananlar klâsik eserlerin oldukça geniş bir listesini hazırlamış ve bu eserlerin dilimize çevrilmesini ön plâna almışlardır. *Yücel Yayınevi*'nin *Öz Okur* serisinde büyük bir özenle yayınladığı *Othello, Kral Lear* ve *Don Carlos* çevirileri bu girişimin ilk ve son meyvalarıdır. Olanaklarımızın darlığı, geniş programımızı daha başlangıçtan, bir yana bırakmamızı gerektirdi. Bir zaman sonra, Millî Eğitim Bakanlığının bu işi üzerine aldığını öğrenince, memleket ölçüsünde gerekliliğine inandığı-

mız çeviri işinin gerçekleşmesi yolunda atılan bu adımı sevinçle karşıladık. Altı yıldır bu işin gelişimini kıvançla izlemekteyiz.

Şimdi görüyoruz ki, *memleket ölçüsünde* büyük yararına inandığımız humanizma eğitimi, *dünya ölçüsünde* bir sorun önemini kazanıyor. Genel Kurul, klâsiklerin bütün dillere çevrilmesine karar verirken, dünya barışı adına, gelecek kuşakların aynı özgür düşünce ve ahlâk eğitimi görmelerini gerekli sayıyor. Klâsiklerin devlet aracılığıyla çevrilmesinde gözetilen amaç, hiç şüphesiz, onların halk yığınlarına mal edilmesidir. İnsan sevgisine, insan gerçeklerine dayanan klâsiklerde her insan kendini bulacak ve kendisiyle birlikte bütün insanları tanıyacaktır. İnsanları birbirlerine düşman eden bölgesel gerçekler ötesinde, birlik ve beraberlik ruhu içlerine işliyecek. Humanizma kafası ile yetişen yarının politika ve iş adamları, özellikle de seçmenleri, gerçek millî yararlarının, dünya ölçüsünde, sürekli bir kardeşlik ve beraberlikte olduğunu anlıyacaklardır.

Buysa, dünya barışı için büyük bir güvenektir

Şubat 1947

KÖLELİK VE ÖTESİ

İnsanların bir bölüğünü köle ruhuyla yetiştirme sanatı çok eski bir sanat. Efendilerin yararına uygun, çıkarına elverişli, çok akıllıca bir sanat. Öylesine akıllıca ki, aklın mantığın gözünü boyamış, her çeşit yönetimin göbeğinde tahtını kurmuş, hâlâ da kuruyor.

İşe islâmdan başlamaya lüzum yok. Koca Atina demokrasisi meydanda. Felsefenin, bilgeliğin, aklın aklını çelen, bir solukta anlayışını yokeden hep o efendi ahlâkı değil mi? İslâmın kurucusu neden köleliği bir kalemde silkip atamamış? Efendinin rahatı, dünya cennetindeki esenliği mi öyle buyurmuş? Hem efendi bu dünyanın rahatıyla yetinir mi ki? Öbür dünyayı da güvenlik altına alması gerek. Din uluları da köle alır, köle bağışlarmış. Kölelik meşru oldu demektir. Ama, iman ağacının dallarından biri, kölenin özgür kılınmasını istiyor. Bir köleyi özgür kılan kimse, cehennem ateşinden bir köle boyu uzak kalırmış. İşte size öbür dünya rahatının anahtarı. Bu dünyada alabildiğin kadar köle al, sonra bir bir salıver boy boy ateşten uzaklaş. Ama, yoksulun halini sorma. O, bu dünyada da ateşin

ortasında, öbür dünyada da.

Din yoksulu yoksul, varlıklıyı varlıklı tanıyor. Kendi mantığına uygun bir düzen. «Yarabbi şükürcülük» de bu düzenin bekçisi. Koca Osmanlı imparatorluğu bu düzeni yıkmamış. Sadaka ahlâkı, varlıklının silâhı, yoksulun desteği olmuş. Varlığını ne yoldan olursa olsun arttır, küpünü doldur. Sonra aç sofranı yoksullara. Hem minnet altında bırakırsın, hem malını mülkünü güvenlik altına alırsın. Avuç açtırmadan, alnının teriyle ekmeğini kazandırmanın onurunu kim düşünsün?

Onsekizinci yüzyıl sonlarında, İstanbul imâretleri her gün otuzbinden fazla insanı doyururmuş. Hani toplumun kişiye iş sağlayan, iş ile birlikte emeğinin eksiksiz karşılığını, o karşılık yanında onurunu veren düzen?

Kanunî Süleyman'dan bu yana bir iki yüzyılın düşünüşünü yansıtan klâsik bir kitap var: *Ahlâk-ı Alâî*. Bugünün gençliği, dünün ahlâk görüşünü türlü yönleriyle bu kitaptan bir güzel öğrenip, devrim Türkiye'sindeki insanca yerini kavrayabilir. *Ahlâk-ı Alâî* aslında ısmarlama bir eserdir. Kınalızade Ali Efendi, Şam'da beylerbeyi Ali Paşa için kaleme almış onu. Bu esere, ilk Türk ahlâk eseri deniliyor. Aslında Aristoteles ahlâkının, arap dünyasının ahlâk eleğinden geçip ağdalaşmış, bölümlere boğulmuş biçiminden başka bir şey değil.

Eser kurulu bir düzenin düşünüşünü vermek bakımından oldukça ilginç. Bir sürü erdem biçimleri, ödev çeşitleri, güçlünün gücünü, güçsüzün güçsüzlü-

ğünü uzun ömürlü kılmaya, kurtla kuzuyu sarmaş dolaş yaşatmaya çalışıyor. Padişahların, paşaların, efendilerin hakları, bir de bakıyorsunuz, geri kalanların ödevleri oluveriyor. Kitap aslında insanları ikiye ayırmakta: Güçlü güçsüz, efendi, köle-uşak.

Kölelerle ilgili bölüm, «gulâm ve cariye» satın alacaklara öğütler vermekte. Köle, bir ticaret eşyası gibi bakın nasıl tanımlanmış: Parayla satın alınan köle çok akıllı olmayacak, «az akıl ki çok haya ile beraber olsun». Sonra, köle, cüretli, ateşli de olmıyacak. Çünkü, «cüret gazabın harekete geldiği zamanda hürriyet nedir, kölelik nedir unutuverir». Elden geldiğince parayla satın alınmış uşak kullanmalı ki, «kalb muhabbeti ve kölelik bağı hür uşaklardan ekseriya daha fazla olsun...»

Uşak «tâifesi» üçe ayrılmakta: Birincisi tabiat itibariyle özgür; ikincisi tabiat itibariyle kul; üçüncüsü de şehvet itibariyle kul olanıdır. Birincileri evlât ve akraba gibi yetiştirmeli ve onlara saygı göstermeli. İkincileri binek hayvanları gibi kullanmalı ve onları o türlü eğitmeli. Üçüncüler de gulâm ve cariyelerdir ki, ihtiyaç oldukça kullanılır; onları «hakaret ve tezlil ile işe koşmak» gerekir.

İşte size, bir ahlâk kurumu ki, bütün görevleri, olanaklarıyla çizilmiş, değişmez bir alınyazısına bağlanmış. Bizler bu kafadan kurtulmuşsak, her halde yakın zamanlarda kurtulmuşuz. Hürriyetçi Namık Kemal, Samipaşazade Sezai, cariyelerin acıklı kaderlerine

boşuna mı gözyaşı döktürdüler. Namık Kemal'in *İntibah*'ına bakın. Bir araç gibi kullanılan, satılan, Ali bey metresini unutsun diye bir oyuncak gibi ortalarda harcanan, sonunda canına kıyılan o zavallı Dilâşub'a boşuna mı acındırıyor bizleri? Nabizade Nâzım'ın *Zehra*'sınaki Hüsnücemal'in o yürekler acısı hayatı, köleliğe karşı çok anlamlı bir «reddiye» değil mi?

Ekim 1953

SOFTALIK VE ÖTESİ

Büyük dinlerin, tarikatlerin, ideolojilerin kurucularını göz önüne getirin, bir de onların öğretilerini kalıplaştırıp sömürenleri düşünün! Birinciler birer mistik olarak ne denli uluysalar, ikinciler birer sömürgen olarak o denli aşağılıktırlar.

Mistik diye, Saint-Exupéry'nin deyimiyle, kendine kendi dışında ortak bir ölçü (Tanrı, bayrak vb.) tanıyana diyoruz. İnsanları birbirine yaklaştıran bu ölçü sömürgenlerin elinde anlamını kaybetti mi, artık mistik ruh yerini politik'e bırakmış demektir. Mistikliğin yozlaşıp politik'e döndüğü yerdeyse, softalığın, asıl deyimiyle yobazlığın saltanatı başlar. Péguy'e göre, her mistik atılış, eninde sonunda politik'e kayar. Nitekim, Hıristiyanlık, İsa'nın öğretilerinde mistik iken, papaların elinde politik olmamış mı?

Osmanlı imparatorluğu, bir din devleti olarak, hele «Halifelik»e konduktan sonra, Müslümanlığı o ilk saf mistiğinden soyup politik'e doğru yozlaştıran yobazların etkisinde kalmış, bu yüzden de çökmüştür. Murat III'ün bahçeler, mahzenler, kayıkhaneler ve he-

le meyhaneler işleten akıl hocası Şeyh Şüccâ'lar, «Nefesi ve duasıyla İbrahim I'in tenasülüne hizmeti» sayesinde saraya hükmeden Cinci hocalar, bu memleketi, kabuk ve ruh değiştirip yenilenmekten, olumlu bilginin ışığına açılamaktan yüzyıllar boyunca alıkoyan sayısız yobaz arasından gelişi güzel akla gelen birer örnektir.

Ahmet Refik, *Hoca Nüfuzu* adlı kitabında, Selim III devrinin kanlı olaylarını bir nedene bağlarken, bütün tarihimizi kapsıyan şu yargıya varıyor:

«Hoca nüfuzu, yalnız devlet idaresini, sırf menfaat yüzünden, inhilâle maruz bırakmakla kalmadı; milletin irfanını da körletti.»

Milletin irfanını körletmek! Yobazların Türk milletine yüzyıllardır yaptığı ve hâlâ da fırsat buldukça yapmak istediği kötülüğü bu yargı kadar hiç bir şey açıklıyamaz, sanıyorum.

Milletin irfanını körletmek yobazlar kadar zorbaların da biricik amacıdır. Bu yüzden değil mi ki, tarih boyunca zorbayla yobazı, milleti sömürme ve irfanını körletme yolunda elele vermiş görüyoruz.

Yobazların zorbalara yanaşması, zorbaların onlara kucak açması, daha on dördüncü yüzyıldan başlıyarak, Osmanlı devletini için için kemiren bir yara olarak bir çok ozanı, ahlâkçıyı telâşlandırıp milleti uyarmaya zorlamıştır. O zamanın edebiyatından kalma «Beğ kapularına varmak», «Beğlenmek» gibi deyimlerde alayla karışık bir de tiksinti seziliyor. Eşrefoğlu bu tiksintiyi, bakın ne güzel dile getirmiş:

«İlim ve beğler kapusunda rağbet bulmayan da-

nişmendler şeyhlik tarîkin tutup ve müdarâ (iki yüzlülük) ile beğler, zalimler kapusuna varup beğlerin dünyacıkların alur oldular.»

Bugünün Türkiyesinde yobazın tutumu değişmemiştir. Bin küsur yıl öncesinin öğretileriyle her çeşit yeniliğe karşı durup milletin irfanını körletme yolunda eskisi kadar çaba göstermektedirler. Son yirmi yılın siyasal tarihi üzerine eğilecek olan geleceğin ahlâkçıları, «beğlenmek» yerine «partilenmek» gibi aynı soydan bir olayın bunaltısı içine düşecek; atom çağının yakın doğuya özgü bir «ucûbesi» olan Cadillac'lı şeyh örnekleri üzerine büyücek bir bölüm ayırmak zorunda kalacak ve bu bölümde, yobazların ekmeğine yağ sürenlerin başında, adlarına aydın denen ama akılları vurgunlarda bir takım güçlü kişilerin yer aldığını da, yüz yılı aşan ileri-geri kavgasında yılgıya da, umutsuzluğa da düşmeyen namuslu, gerçek Türk aydınının tiksintisi ile kaydedecektir.

Ekim Eylûl 1959

YURTSEVERLİK BELGESİ

«Ünvanının baş tarafına bir millî kelimesi ilâve olunan her müessesei ticariye milletin kanını emerek şüheda (şehitler) yetimlerinin, dul kadınların sütlerini, şekerlerini, lâpalık pirinçlerini çalarak irâd sütunlarını şişiriyor ve umumiyetle müteneffizan-ı (ittihat) dan (nüfuzlulardan) olan hissedarlarına yüzde seksen temettü (kazanç) tevzi ediyordu.»

Dr. Abdullah Cevdet'in *İçtihat* adlı dergisinde (sayı: 130) çıkan bir yazısından aldığım bu cümle derin bir anlamla yüklü. Hele, dünyamızın geçirmekte olduğu değer buhranı karşısında, bu anlam daha da derinleşiyor. Bir çok değerler gibi, yurt sevgisi de, sahte ağızlarda gerçek ve kutsal anlamını yitirmiş, yitiriyor. *Millî* sıfatının ayağa düştüğü çağları bir çok toplumlar gibi biz de yaşamışız. Yakın geçmişimiz, bu sıfatı kendi çıkarlarına kullananların ibretlik örnekleriyle, Dr. A. Cevdet gibi bir çoklarının belleklerinde acı izler bırakmış olsa gerek.

Yurtseverliği sadece aşırı bir övgü halinde bayrak gibi kullananların aslında ne denli tensever olduklarını

görmek için daha gerilere gidelim: 93 (1877) Savaşından az önceki günlerdeyiz. İstanbul Konferansı'nda batı devletlerince zararımıza kararlar alınıyor. Bunlar üzerinde görüşmek için toplanan danışma kurullarında bir çok kimse, bu kararları kabul etmektense vatan uğrunda ölürüz diye ileri atılıyor. «Malî gücümüz dayanmaz» diye tereddütle fikir yürütenlere karşılık, «Hamdolsun altınımız yoksa da şu kadar kâğıt paramız var, gerekirse daha da bastırırız» yollu çareler gösterildiği gibi, Devlet Şûrası üyelerinden Refet Paşazade Rauf bey de «Varımızdan yoğumuzdan vazgeçeriz, ispermeçet mumu yakacağımıza, kırmızı dipli yağ mumu yakarak Tanrının yardımıyla düşmanımıza karşı çıkarız» gibi kuru bir avuntu gösterisiyle çoğunluğu kendi tarafına çekiyor. Sonra ne oluyor? Sonrasını, *Başımıza Gelenler* (1912) adlı kitabında, yukarıda olup bitenleri anlatan Mehmet Ârif şöyle açıklıyor: «... sonradan ihtiyar edilen muharebede paşalar ve beyler hazeratı (hazretleri) kendi dairelerinde eski avize-i ihtişamatıyla kûşenişin-i ferağ ve istirahat oldukları (istirahat köşelerine çekildikleri) halde kırmızı dipli mumu alıp da beliye-i muharebe ile (savaş felâketleriyle) kendi dertlerine yanıp yakılmak, ancak ehli hirfet (zanaat) ve zıraatın velhasıl fukarayı ümmetin hisse-i bedbahtisine düştü!» (S. 12)

Yurtseverlik perdesi arkasında türlü menfaat oyunlarının oynanabildiği günleri dünya tarihe mal edemedi henüz. Zorba yönetimli ülkelerin, daha kafalara el atmadan, yurtseverlikle yurtdüşmanlığını göbeğin incesinde kalınında aradığı günler belleklerimizden si-

linecek kadar uzaklarda değil. Dünya, sırrı yalnız kendilerince bilinen insan-üstü bir güçle (!), yurttaşların kafalarına el uzatıp, içlerinde bir takım yıkıcı düşünceler aramakla kendilerini ödevli gören açıkgözlerin türediği günler yaşadı, yaşıyor. Koyu din bağnazlığına gömülü eski toplumların «zındık avı»'nı gölgede bırakan bir cezbe ile, özgür kafalı aydınlara karşı azılı bir sürek avı alıp yürümekte. Yurtseverliğini başkalarına çaldığı karalarla tasdikliyen bir McCarthy, değme yurtsever Amerikalı aydınları sorgulara çektireli çok olmuyor. Soruşturma Komitesi önünde, McCarthy gibi düşünür görünmek, bu yolda bir tek söz etmek, bir aydına, âdeta üzerinde taşıdığı kimlik kâğıdı gibi bir yurtseverlik belgesi sağlıyabiliyordu. Sözde yurtseverliğe açılan geniş, tehlikeli bir kapıydı bu. Bu kapıdan nice kimseler geçti, daha niceleri geçebilecek dünya malının doruğuna doğru.

Bugün, toplumlar için en büyük tehlikelerden biri, kişisel meziyetlerden yoksun bir takım açıkgözlerin, kendi kendilerine yurtseverlik belgeleri vererek vatan sevgisini tekellerine alabilmeleridir. Yurt sevgisi sömürülmeğe en elverişli bir konudur çünkü. Yurdu sevmenin tek yolu, elbette ki onu aşırı derecede övmek değildir. Vatanını sevmenin bir başka yolu, gerçek yolu var ki o da A. Camus'nün dediği gibi yurdun haklı bir düzen kurmasını istemek, gerektiği zaman kusurlarını açığa vurmak, bir kelime ile haksızlıklara «hayır» diyebilmektir.

Kasım 1957

YURTSEVERLİK DEYİNCE

Durup dururken «Ben namusluyum» diye sesini yükselten adamdan kuşkulanmaz mısınız, ister istemez? J. London'un şu sözünü dinleyin: «Herhangi birisi gelip, hiç gereği yokken, namuslu olduğunu yüzünüze haykırırsa, ona karşı içinizde tiksinti uyanır, söz lerine inanmazsınız, değil mi?» *(Dağdan İnme)*

Yurtseverlik sözü de, tıpkı namus sözü gibi, bir takım adamların ağzında insanı kuşkuya, tiksintiye götürüyor. İşte size uyarıcı, ilginç bir örnek:

Üç yıl önce, şeker fabrikalarının sayısı ve yapımıyla ilgili ölçüsüzlüğü kınayan bir gazeteciye karşı zamanın sanayi bakanı kendini ve partisini şöyle savunuyordu: «En ehemmiyetli bir gıda maddesi olan şekerden Türk milletinin mahrumiyetine göz yummak vatanseverlikle kabili telif değildir.» (Vatan, 14.8.-1957).

Üç yıl önce gazetede okuduğum bu sözler bana Samuel Johnson'un «Yurtseverlik bir takım alçakların son sığınağıdır» sözünü hatırlatmıştı. Son günlerin olayları, bir takım adamlar için, ünlü İngiliz yazarını

haklı çıkarmıştı. On yıl içinde tanığı olduğumuz büyük yolsuzlukların, yurtseverliği kimselerle paylaşmıyanlarca, yurtseverlik adına yapıldığını gördük. Yine gördük, büyük çıkarlar peşinde koşanlar, yurtseverliği «meslek» edinenlerdi.

Ahlâk değerlerinin yeni baştan ele alındığı bugünlerde, sömürülmeğe elverişli olan yurtseverlik kavramını da yeniden gözden geçirmeliyiz. Yurtseverliğin çetin bir iş olduğunu, para pul avcılığıyla bir arada yürüyemiyeceğini, yurda salt övgüler düzmekle yurtsever olunamıyacağını anlamalıyız.

Yurtseverlik çetin bir iştir, ucu bir çeşit kahramanlığa varan bir iş. Çünkü yurdu sevmek sadece bir gönül, bir duygu işi değil, bir kafa işidir de. Doğrusu, insan için yurdunu sevmenin yolu tektir: o da, hem yüreğiyle hem kafasıyla sevmek. Oysa, yurt sevgisi kimisinde yalnız yüreğin dile geldiği yerde başlar, kimisinde kafanın işlediği yerde. Yalnız yüreğinin sesine kulak veren insan için yurt yüce anılarla dolu atalar «yadigârıdır». O, geçmiş gelecek haksızlıklar üzerinde kafa yormaz, yurdum der, başka bir şey demez.

Kafanın, aklın ışığından öte hiç bir şeye bakmıyan insan içinse, yurt özgür, doğru, haklı olduğunca sevilen, tapınılan bir yerdir.

Yakın düşünce tarihimiz bu iki çeşit yurtseverlik anlayışının çekişmeleriyle doludur diyebiliriz. Örneğin, gönül-yurtseveri için Tevfik Fikret yozlaşmış bir ozandır. Kafa-yurtseveri M. Akif'e yobaz gözüyle bakar. Birisi için Fatih, İstanbul'u Türklere armağan etmiş yüce bir hakan, öbürü için kardeş katilidir. Gönül-yurt-

severi islâmlaşmakta, kafa-yurtseveriyse lâikleşmekte direnir.

Gerçek yurtseverlik belki de bu ikisinin ortasındadır. Yurdumu seviyorum diyen kimse, aklıyla yüreğini birleştirecektir ister istemez. Yani, hem yurdunu olduğu gibi sevecek, hem de onu değiştirmeğe, aklın ışığında, doğruluktan, özgürlükten yana geliştirmeğe çalışacaktır. Kısacası, J. Pualhan'ın deyimiyle Yurtsever«yurduna tapınacak, ama hiç bir zaman ona katlanmıyacak», yani sırasında haksızlıklara «hayır» diyebilecek.

Haksızlıklara «hayır» diyebilmek içinse, yurtseverin önce kendine «hayır» demesini istiyeceğiz. Yurtseverliğin en hasına, içimizdeki kötülükleri, aç gözlülükleri, utanç verici çıkarları, sömürme eğilimlerini yendikten sonra varabileceğiz ancak. Kötü bir aile babasının, hırsız memurun, vurguncu tüccarın yurtsever olabileceğine inanmak bunun için güçtür işte.

Yurtsever olabilmek için, insan olmak gerek. Önce de **insan, sonra da insan.**

Temmuz 1960

KAHRAMANLAR

Geçen ayın en ilginç tartışması, bay Nurullah Ataç'la bay Adnan Benk arasında oldu. Kısa süren bu tartışma bizi, iki ayrı «kahraman» tipi üzerinde durup düşünmeğe çağırıyor.

İşin öncesi şu: Bay Ataç, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nin 52 nci sayısında çıkan «Söz Olsun» başlıklı yazısında, özgür düşüncenin temsilciliğini, sade onu mu, tekelciliğini yaparak «özgürlük diye tutturan» sağcılarla solculara ders veriyor ve şunları söyliyor: «Düşünen kişi istemez özgürlüğü, dilenmez, alır. Dövüşerek, çarpışarak mı alır? Öyle de olabilir ya, biricik yolu bu değildir Özgürlük varmış gibi, düşündüğünü söylemesine kimse ses çıkarmıyacakmış, engel olmıyacakmış gibi düşünüp söyler. Unutur yasağı, yazar çekinmeden. Susturmağa kalkarlarsa, yakalayıp kısıya atar, ya da öldürürlerse şaşar buna... Düşünen kişi edemez düşündüğünü söylemeden. İçi dürter onu. Söyleyince sıkıntıya düşermiş, erincini (rahatını), ekmeğini, daha da öte, canını yitirirmiş, aldırmaz buna. Düşündüğünü, doğru bildiğini söylememek daha büyük bir sıkıntı,

daha büyük bir acı verir de onun için. Duramaz, tutamaz kendini. Sonu neye varacağını araştırmaz, erinci, ekmeği, canı düşündüğünden daha mı değerli, daha mı tatlı, bunu da araştırmaz. Düşünen kişi için düşündüğünden, düşünüp de bulduğundan daha değerli, daha tatlı bir nen (şey) yoktur, olamaz. Böyle kimseler yetiştirmemiş bir toplum ummasın özgürlüğe ereceğini. Düşünmenin gelişmesi özgürlüğün ürünü değildir, özgürlük gelişmiş düşüncenin ürünüdür.»

Bay Adnan Benk, Dünya gazetesinin 14 Temmuz 1956 günlü sayısında çıkan «Dolambaçlı Gerçek» adlı yazısında bay Ataç'ın «düşünen kişi edemez düşündüğünü söylemeden» sözünü ele almış, bunun, günümüzün koşullarına ne denli aykırı düştüğünü göstermeye çalışıyor. Bay A. Benk, dünyanın bir çok yerlerinde, yasalarla kişinin söz özgürlüğünün elinden alınmış olduğunu belirttikten sonra, böylesine bir durum karşısında düşünen kişinin yapabileceği ne olabilir diye soruyor ve şöyle diyor: «Ataç'ın cevabı hazır: Seçilmiş Hikâyeler Dergisinde 'Düşünen kişi edemez düşündüğünü söylemeden' diyor. Ekmeğinden, canından olacakmış, aldırmaz, doğru bildiğini söyler, söylemezse rahatsız olur, hapse girmek bile susmak kadar üzmez onu.»

Bay Ataç'ın övüp, örnek diye önümüze sürdüğü böyle bir kişiyi bay Benk'in gözü tutmuyor: «Besbelli, diyor, bir Kahraman bu. Kahraman!... Ne kadar bencil, ne kadar tabansız olurlar, bilir misiniz?»

Adnan Benk yazısının geri kalan bölüğünde, çağımızın koşulları dışında kalan bu eskimiş kahraman

tipinin neden bencil olduğunu anlatıyor ve şöyle diyor: «Düşündüğünü söylemeden edemezmiş, bu yükten ne pahasına olursa olsun kurtulmak istermiş, rahatı özlermiş... Bencillik değil de ne bu? Ataç'ın kahramanı inandığı şeyin geleceğiyle, gerçekleşmesiyle ilgilenmiyecek kadar bencil. İlgilense, düşüncesini gizli tutmanın acısına katlanır, ölüme bir kurtuluş kapısı diye bakmaz, iki yüzlü, sallantılı bir durumda yaşamağa zorlar kendini. Ama bulmuş kolayını: canına kıymak, hapislerde sürünmek... Üstelik de kahramanlık taslamak!... Ataç'ın düşündüğünü yaz, ötesine karışma, demesinin bir sebebi var elbet. Bir tek düşüncenin bir tek görüşün adamı olmayı yıllardır öğütlediğini yazılarını okuyanlar bilir... Ataç'ın örnek diye gösterdiği düşünür de böyle bir kahraman değil mi? Kendi içine kapanmış, çevresiyle ilintisini kesmiş...» Bay Benk sözünü şöyle bağlıyor: «Baskı altında bulunan kişinin hürriyete mendil sallamasını aklım almaz benim, kancık tüfeği kurcalamayı da. Bakın çeteciye: Nasıl büzülür, kaçar, dolanıp gelir, açıkları kollar, en beklenmedik anda edeceğini eder... Önemli olan meydan okumak, ölüme atılmak değil, istenilen sonuca varmak.»

Bay Ataç, bu yazıyı iki ayrı cevapla çürütmeye çalışıyor. Dünya gazetesinde (19 Temmuz 1956), «Dolambaçsız Gerçek» başlığı altında çıkan ilk yazısı cevaptan çok suçlama havası taşıyor. İkinci yazısına koyduğu «Yalan» başlığı (Ulus, 29 Temmuz 1956), karşısındakini ne yandan vurmak istediğini açıklıyor.

Ne diyor Bay Ataç bu yazılarında? «Dolambaçlı

Gerçek» adlı yazı, suçlama yanı bir tarafa, kahramanlığın savunmasını yapıyor. Şöyle diyor bay Ataç: «Düşündüklerini, bildiklerini söylemek için başlarını ortaya koyanlar gibi bencil, tabansız olmak, onlar gibi bay Adnan Benk'in alayına uğramak isterdim doğrusu.. Şimdiye dek buna eremedimse, içimi öyle bir güçle saran bir doğruya ulaşamadığım içindir. Batırları (kahramanları) küçümsiyenlerden değilim, düşünü, ülkü batırlarına ise büyük saygım, tansıklığım (hayranlığım) vardır.»

Bay Ataç «Yalan» adlı yazısında da Bay Adnan Benk'i kahramanları küçümsemekle suçluyor: «Bay Adnan Benk, türlü sıkıntıları da, ölümü de göze alarak düşündüklerini söylemekten kaçınmıyanlarla alay ediyor, dudak bükerek 'batır' (kahraman) diyor onlara. Kendisi sevmezmiş, beğenmezmiş batırları. Bencillikmiş, tabansızlıkmış..» diyor. Ayrıca Adnan Benk'in eylem alanıyla düşünce alanını birbirine karıştırdığını, eylem alanına atılanlardan onun dilediği kahramanlığın beklenebileceğini söyledikten sonra, düşünce alanında kesin buyruklar bulunduğunu, bunlardan birinin, başlıcasının yalan söylememek olduğunu ekledikten sonra sözünü şöyle bağlıyor: «Bay Adnan Benk de, onun gibi düşünenler de o alanı tanımıyorlar, onlar yalnız eylem acununu biliyorlar. Kendileri düşünmeyip başkalarının dediklerine boyun eğdikleri için, 'düşünen' değil, 'inanan' kişiler oldukları için.»

Bay Ataç'ın dedikleri üzerinde duralım.

Sahiden Bay Adnan Benk küçümsiyor mu kahramanları? Bay Adnan Benk sadece yeni bir kahramanlık

anlayışının doğuşunu haber veriyor. Bu anlayış, kahramanlığın bir yön olarak, tıpkı acıma gibi, teker teker kişilerin başarması gereken bir iş olarak değil, düzenli, diyelim, hesaplı, toplumsal bir iş diye düşünülmesini istiyor. Yazısını dikkatle okuyunca anlaşılıyor: Bay Adnan Benk, bugünün gerçekleri karşısında, bay Ataç'ın övdüğü tek tek kişilerin kabadayılığını, kahramanlığını tarihe mal olması gereken davranışlardan sayıyor. Yoksa kendini aşan bir insan olarak, kahramanı küçümsemiyor. Bay Ataç'ın övdüğü kabadayılığı, kahramanlığı hepimiz beğeniriz. Nasıl beğenmiyelim: Tarihimiz, edebiyatımız kahramanlık örnekleriyle doludur. Ayrıca, kahramanlık elbette saygıya değer bir davranıştır. Bunu kimse küçümsemez. Ne var ki, bu çeşit kabadayılık eskimekte. Artık, romanlarda, öykülerde de böyle kahramanlıklar, hiç yok demiyeyim, gittikçe görülmez oluyor. Yeni eserler arasında aklıma Yaşar Kemal'in *Teneke*'si geldi. Yeni edebiyatın en güçlü kişilerinden biri olan kürt Memo, tarlalarını evlerini su altında bırakan çeltikçi ağalara karşı bir şey yapılmadığını gören Zeyno Karı'nın «Sizin de erkekliğiniz batsın iğdişler. Köy göl oldu. Sürgüne gidiyoruz. Sürgün ediyor bizi. Sürgün ediyor götü boklu Okçu... Hiç erkek kalmadı mı bu köyde? Sana bunu sormağa geldim» yollu kışkırtıcı sözlerine şu cevabı veriyor: «Ne gelmiştir elimden Ane! Ne gelmişti! Öldir, Okçi'yi, çıkmıştır dağe. Okçi bir adem değildirkim. Okçi çook! Şaşirmişim Ane! Ben çatlayacak. Hersimden çatlayacak ben!» (S. 57-58). Bu cevap gösteriyor: Tek kahraman örneği etkisiz olduğu kadar, yetersiz, belki

de gereksizdir. Bana kalırsa Bay Adnan Benk de bunu demek istiyor. Kürt Memo'nun dile getirdiği bu yeni kabadayılık örneği üzerinde duruyor. Aynı kahramanlık anlayışını Malraux'nun *La Condition Humaine* adlı romanında da buluyoruz. Generalin otomobiline bomba atmakla görevli olanlardan Souen'le Tchen iki ayrı kahraman anlayışının belirli birer örneğidir. Her şeyden önce kendini otomobilin altına atmak istiyen Tchen, hiç bir taktik kullanma gereği duymadan bildiğini söyliyen, söylemeden edemiyen, yılgısız Ataç kahramanının tâ kendisidir. Öte yanda Souen, daha ölçülü, gözü kapalı ölüme atılmak istemiyen Benk ölçüsünde bir kahraman: «Ben, diyor aşağı yukarı Souen, başarmaya çalışırım, başarmaya sonunda öleceğim diye suikastı bir defada yapmaya karar vermektense, bir çok defalar denemeyi tercih ederim.»

Kürt Memo gibi, Souen örneği de gösteriyor: Bir işin başarılması, bir düşüncenin yayılması için bir kimsenin kendini ölüme atması hiç de gerekmez. Bir düşünceyi yaymanın türlü yolları vardır. Ataç kahramanı bu noktadan eskimiş, eskiyor.

Bay Ataç'ın kahramanı bencil midir? Tabansız mıdır? Doğrusu, Bay Adnan Benk biraz aşırı gitmiş bu suçlamasında. Ama bir gerçek payı da yok mu bunda? Bay Ataç her doğruda bir yalan, her yalanda bir doğru yan bulmaya çalışan bir kimse olduğunu söyler durur. Bu kez, öfkesine yenilmiş, unutuvermiş ince eleyip sık dokumayı, incelemeyi; yalan diye kestirip atıvermiş.

Edemez düşündüğünü söylemeden! Pek kesin söylemiş bay Ataç. Oysa, kendisi hoşlanmaz kesin sözlerden. Yumuşatmamış bu kez sözünü. Düşünen kişi ne zaman edemez düşündüğünü söylemeden, ne zaman eder, etmek zorunda kalır, bunlara dokunmamış. Düşman karşısına, kapalı yürek karşısına açık yürekle çıkmayı mı öğütlüyor bay Ataç? Bay Ataç'a bakarsanız, örneğin Atatürk Kurtuluş Savaşında, çevresindeki insanların bir bölüğünde gördüğü gerilikler, kör inançlar, dua gücüyle düşmanın yenileceğine olan inanışlar karşısında «Bunlar şaçma şeyler» demeliydi. Kahramanlık gereğidir diye, vaktinden önce bir takım doğruları ortaya koymıyan, bunun için elverişli bir zamanı kollıyan Atatürk'ü kınamak gerekecek mi?

Bay Adnan Benk'e «bencil» dedirten, bay Ataç ölçüsündeki kahramanın o aşırı bireyci yanı olmalı. Bencil yerine aşırı bireyci demeliydi bay Benk. Bay Ataç «Ben tek başıma davranırım. Doğru bulduğumu hemen söylerim. Ucunda ölüm mü var, varsın olsun. Bütün mesele, benim gibi sivrilmiş teklerin, her şeyden önce kendi kendilerine sadık kalmalarıdır» demek istiyor. İsimsiz kalarak da bir ülkü uğruna çalışmayı bay Benk'in kahramanına bırakıyor. Bay Ataç bireyci. Ona göre, dünyayı kurtarsa, kurtarsa, sivrilmiş tek'ler kurtarabilir. Musa gibi, İsa gibi tek'ler. Bay Ataç'ın bireyci kahramanlık görüşü bu bakımdan İsa çapında bir görüş. İnsanların kurtulması, ileride gerçeğin «muzaffer olması» için kendini çarmıha gerdiren bir İsa görüşü. Bay Ataç ayrıca, düşündüğünü söylemeden ede-

miyen Gide'i de düşünür olmalı. Adını anmıyor ama üzerine gölgesi vurmuş, besbelli.

Bay Ataç'ın kahramanı tabansız mı? Bana kalırsa bay Adnan Benk tabansız sözünü, kahramanların da nihayet birer insan olduğunu, onların da korkabileceğini anlatmak için söylemiş olmalı. «Tabansız» sözünde bir gerçek payı olduğunu neden kabul etmiyor bay Ataç? Bugün bir insanın ölüm karşısında donuna işemesi bile, bir ülkünün kahramanı olmasına engel sayılmıyor. Sartre'ın *Duvar* adlı öyküsünün kahramanı Tom işte böyle bir kahraman. Bay Ataç'ın önümüze koyduğu kahraman örneği hiç de yerinde seçilmemiş. Galile yargıçlar önünde 'Dünya dönmiyor' demiş. Tarihsel gerçek bu. Sonradan uydurulan öykü, Galile'yi korkusuz işkenceyi hiçe sayan bir kimse olarak göstermeye çalışmış. Eskinin kahraman görüşü bunu gerektirmiş. Son dünya savaşında, Fransız dayanış hareketinde işkence altındaki «ele vermeler» in bile, bağışlanmaz bir suç sayılmamaya, tartışma konusu olmaya başladığını görüyoruz. Kessel'in romanlarında bu tartışmalara rastlıyoruz.

Görülüyor, bay Ataç çok öfkelenmiş, kendinin doğru bildiği şeyin her yanıyla doğru olmadığını söyliyen bay Benk'e. Öfkelenmiş, bir doğru yan var mı dediklerinde araştırmamış. Bununla da kalmamış bay Ataç. Bay Adnan Benk'i de, onun gibi düşünenleri de suçlamaya kalkmış. Tek tek kişilerle, birlik halinde bulunan kimselerin durumları üzerinde gelişe duran bir tartışmada, bay Ataç, sorunu hep ideolojiden, parti-

cilikten yana çekiyor. Bunu ne adına yapıyor orası bilinmez. Yalnız bilinen bir şey var: Bay Ataç, bu ülkede özgür düşüncenin tek temsilcisi görünmek sevdasında. Yalnız sevdasında mı? Savaşında. Buysa, onu özgür düşünceden çok uzaklara götürmekte.

Eylûl 1956

SATILMIŞLIK ÜSTÜNE

Aliciğim,

Son mektubunda satılmış aydınlara veriştiriyorsun. Uysallık adına kılıç kuşanıp dört bir yana saldıran, sonra yaradana sığınıp çıkarlarıyla ayârlı ahlâk öğütleri veren, fizikötesi sorunlarla yurt gerçeklerini perdeliyen kimselerden yakınıyorsun.

Satılmışlar, diyor, başka bir şey demiyorsun. Öfkene hak veriyorum vermesine. Ama bana öyle geliyor ki, bu işde biraz ölçüyü kaçırıyorsun. Saldırganlar yanında etliye sütlüye karışmayanları da esirgememene başka ne denir? Sana göre, yazı yazmayı kendine meslek edinmiş aydın kişi, toplumun ana sorunlarıyla ilgilenmedi mi satılmış oluyor. Bu kanı, insanı çok uzaklara götürür. Geçmişten bir örnek alalım. Aklıma Ahmet Rasim geliyor. *Fuhşu Atik* adlı o nefis eserinin bir yerinde: «Artık ekşiye, tatlıya karışmış, yani muharrir olmuştum» diyor. Ahmet Rasim'in eserlerini okurken, kafam hep bu cümleye takılmıştı. İki ciltlik *Şehir Mektupları*'nda olsun, öbür eserlerinde olsun, hep bu ekşiyle tatlıyı aradım. Ekşi olarak bula bula,

Şirketi Hayriye vapurlarının devamsızlığı, Beyoğlu lokantalarının korkunç fiyatlı listeleri gibi ekşi olmasına ekşi ama, yalnız İstanbul kentini ilgilendiren bölgesel aksaklıkları buldum. Otuz yıllık «istibdat» döneminin, insanların sorgusuz, mahkemesiz zindanlara atıldığı, sürüldüğü bir dönemin ekşisi elbette ki bunlar olamazdı. Ama, benim aklımdan Ahmet Rasim'e satılmış gözüyle bakmak geçmiş değildi. Yine de değil.

Onun ekşi anlayışı seninkine, benimkine uymıyabilir. Nitekim uymuyor da. Ama, uymuyor diye onu satılmışlıkla suçlıyamayız. Kaldı ki, özel hayatı da lekesiz. Yoksul denecek kadar, karınca kaderince bir hayat sürdüğünü biliyoruz. Onun için, Ahmet Rasim'i, kalemini satarak gününü gün eden namusuzlarla kıyaslamak haksızlığın büyüğü olur.

Ekşisi tatlı olan böylesi yazarları ille de suçlamak istiyorsan, gel onlara sadece «korkak» deyip geçelim. Lucien Lefevbre ağzından «korku insana vergidir» diyeceğim ama, «korkuyu yenmek daha çok vergidir» diye yine onun ağzıyla beni susturacağını biliyorum.

Şimdi bunları bir yana bırakalım da asıl satılmışlara gelelim. Önce şunu söyliyeyim: Satılmış'tan ne anladığını pek belirtmiyorsun. Satılmış deyince, bir yerden para alıp belli bir yönde kalem oynatan kişiyi mi düşünüyorsun? Yoksa, karşılığını ileride görürüm umuduvla, güçlüden yana kalem oynatan mı? Aslına bakarsan, bunların birbirinden pek öyle ayrılır yanları da yoktur. Ortada bir tek gerçek var: Güçlünün tarafını tutmak. Güçlünün diyorum. Çünkü, güçsüzün satılık adam kullandığı duyulmuş değildir. Güçsüzün

çiğnenen hakkından, ezilmişliğinden başka nesi olabilir ki? Hak ise, hakka inanmışlarla savunulur. Güçlüye gelince, onun her zaman kötüye dönüşen, her zaman haklı gösterilmek istenen gücü, yerine göre de, haksızlıklarla dolu, suça bulanmış gücü vardır. Güç ise, satılık vicdan peşindedir.

Senin satılmışlar arasına koyduğun kişilere bakıyorum da, demek istediğini daha iyi anlıyorum. Bu kimseler Türkiye için yeni bir takım sorunlar getirmek savındadırlar. Nedir bu sorunlar? Tabii ki fizikötesi sorunlar.

İnsanın gerçeğini, tabiat ile, öbür insanlar ile olan ilişkilerinde akıl yoluyla aramak varken, fizikötesi sorunlara yönelmede, yerine göre bir satılmışlık olsa bile, ben burada daha çok, bir ticaret işi görüyorum. Jean Lacroix'nın bu bakımdan insanın gözünü açan bir sözünü hatırlıyorum. Ona göre, öyle bir zamanda yaşıyoruz ki, fizikötesi sorunların kaynağında politika ve ekonomiyle ilgili kaygılar yer almaktadır. Politika kaygısını geçelim. Ekonomik kaygı, yani para kaygısı bize yeter. Fizikötesinin, kabacası, din sorunlarının yüzyıllardır kurnaz kişilerin çıkarlarına ne denli bir araç olabildiğini tarih gösteriyor bize. «Bana Tanrıdan söz açan kimse ya keseme göz dikmiştir, ya da canıma» diyen Proudhon'un değindiği gerçeği, günâh çıkaran, cenneti satan papazlar kadar, tekke şeyhlerinin de «dünyalık» avcılığında aramak doğru olmaz mı?

Günümüzün rubçularında da «dünyalık» kaygısı

başta gelmiyor mu? Nedir bu adamların yaptığı? Apaçık bilim gerçeklerinin karşısına, *sezgi* yoluyla varılan bir takım karanlık, bulanık kavramlarla çıkmak değil mi? Ayrıca, bilimin gücünü hiçe indirmek için bu karanlık kavramlara bilimsel bir hava vermek değil mi?

Ağustos 1954

İFTİRA KONUSUNDA

Aliciğim,

Sonunda yola geldin. İftiranın namussuzlar elinde ne korkunç bir silâh olabileceğini anladım artık, diyorsun. Hele şükür! Demek, kara çalınan o delikanlıyı yakından görüp tanımak fırsatını bulmasaydın, sen de sürü güdüsüne kapılıp herkes gibi düşünmeden verivereceklin yargını. Ya, öyledir işte Aliciğim, insan uzaktan öyle rahatça verir yargısını. Uzaktan kötülemesi, kesip asması çok kolaydır.

Canavarlıkla uzaklığın sıkı ilişkisini Diderot bak ne güzel dile getiriyor. *Körlere Mektup* adlı eserinin bir yerinde şöyle diyor: «Çoğu kimsenin *uzakta* bir kırlangıç kadar görünen bir insanı öldürürken duyabileceği acı, elleriyle bir öküzü boğazlarken duyabileceği acıdan çok daha azdır.» Bu sözün doğruluğunu, son Dünya Savaşında su götürmez bir kesinlikle gördük. Büyük şehirlerin üstüne havalardan bomba yağdıran o emir kullarını bir düşün. Öyle sanıyorum ki, uzaktan buyruk verenler kadar, bombaları atanların da yürekleri pek o kadar sızlamamıştır. İçleri kıvıl kıvıl insan

dolu büyük şehirler, o binlerce kilometre yükseklerden kimbilir ne kadar küçük görünür. Belki bir kırlangıç kadar bile görünmezler. Artık ötesini sen düşün.

Diderot'nun yukarıya aldığım sözünün başında «ceza korkusu olmazsa» diye bir kayıt var. İşte, işin asıl can alıcı noktası burda. Ceza korkusu olmayınca, her şey kırlangıçlaşabiliyor. Bu durum, insan öldürme kadar alçakça bir şey olan iftira için de doğrudur.

Kara çalmayı sistem haline sokmuş biri var: Jean Maurras. Bu Fransız yazarı da (hayranlarından A. Ş. Hisar duymasın), Barrès gibi, bilgide de sanatta da, bölücülüğü ve bölgeselliği öven soydan. Maurras yamaklarına şu öğüdü veriyor: «Düşman tehlikeli bir düşünceyle karşınıza çıkarsa eğer, tartışmaya filân kalkmayın sakın, nâmusuna leke sürmekle başlıyan işe.» Namussuzların eline bundan daha güçlü bir silâh verilemez sanıyorum. Bir Fransız aydınının dediği gibi, bu, yeni bir şey değil. Machiavelli'den bu yana, bütün namussuzların başvurduğu bir yol, hem de etkili bir yoldur. Ne var ki. eskiden, bir övünme payı çıkarılmazdı böylesine davranışlardan. Oysa bugün çıkarılabiliyor. Tek işleri ona buna çamur atmak olan nice aşağılık kimselerin yüksek mevkilere çıktığını, para pul sahibi olduğunu az mı gördük? Toplum hayatı için asıl kötülük, bu çeşit kimselerin, çıkarlarına zarar getirebilecek insanlara, her türlü ahlâk ve yasa sınırını aşarak, hiç bir ceza korkusu olmadan kara çalabilmelerinden gelir. Bir toplum için tehlikenin büyüğü de, bugün olduğu gibi, kara çalmanın olağan bir şey sayılmasıdır.

Kara çalmayı etkisiz bırakmanın yollarından biri,

uzağı, insanlar arasına konan o nefret dolu mesafeleri ortadan kaldırmaktır. Sen bunu nefsinde denemiş, sözünü ettiğin delikanlıyı yakından tanımış, yargını kendin verebilmişsin.

«İnsan, yüzünü görmediği kimselerden daha çok nefret edebilir» diyor Alain. Ama, ardından da şunu ekliyor: «Ne denli kötü olursa olsun, hiç bir insan yoktur ki, tanınmaktan kazançlı çıkmasın. Bir karşılaşma, çoğu zaman, bütün kinleri, nefretleri silip atabilir.»

Kara çalma en çok, kendi başına düşünmesini bilmiyen, bir takım inançlara körü körüne bağlı yobazlar üzerinde etkisini gösterir. Bir düşüncenin softası, kendisi gibi düşünmiyen insanları çekinmeden asıp kesebilir. Böylesi tutumların derininde Diderot'nun sözünü ettiği *uzaklık* kavramını aramak gerek. Bir düşünce, bir inanç softasına, her hangi bir insanı *uzak* göstermek ve uzak tutmakta, namussuzların oynadığı rolü küçümsememek gerek.

İnsanları birbirine yaklaştırmanın başlıca yolunu Alain kültürde buluyor. İnsanı her şeyin ölçüsü sayan geniş bir humanizma eğitimi *uzaklığı* ortadan kaldırabilir ve bu yoldan kara çalmayı etkisiz bırakabilir ancak. Çünkü, kültür insana çeşitliliği sevdirir. Ne var ki, kültür dün olduğu gibi bugün de az raslanır şeylerdendir ve galiba, gerçekten kültürlü insanı Diyojen'in feneri ile aramak gerekiyor.

Eylûl 1952

KARA ÇALMAK

Aliciğim,

Mektubunda, «Nasıl, karşılıklı konuşmanın erdemine inanır mısın? *İstanbul* dergisinin verdiği, o görünüşte efendice ama aslında sinsi ve hesaplı karşılık sana ders olsun.» diyorsun. Doğru. Ama, bir noktayı unutmuşsun. Ben karşılıklı konuşmanın *dürüstlüğünde* erdem aramıştım. Bu türlüsünde değil. Dürüst derken de, karşılıklı konuşmanın hiç bir önyargıya sapmadan, salt aklın ışığında, iyi niyet ve sayduyunun buyruğunda, *sezintisiz,* kuşkusuz, sırtını hiç bir güce dayamadan yapılanını düşünmüştüm. Karşımdakinden bu ölçüde bir dürüstlük beklemenin insafsızca bir şey olduğunu, ne yalan söyliyeyim, düşünmemiş değildim. Ama, yine de saflığı elden bırakmamıştım. Bilir miydim ki, içinde en yüksek bilim kurumunun üyeleri de bulunan bir derginin (1) başyazarı (2) -adını bile vermeden- tarafçılıkla karşıma çıkıverecek. Bilir miydim ki, bu ad-

---

(1) Türk Düşüncesi adlı dergi

(2) Peyami Safa

sız yazar, doğru bellediği basma kalıp düşüncelere aykırı her düşüncede yabancı esinler arayıp karşısındakine kara çalacak.

Karşısındakini kara çalarak susturmayı ummakta, kara çalıcılar yararına büyük faydalar olabilir. Kara çalanın kahraman sayıldığı bir dönemde yaşadığımızı unutmayalım. Sana Beaumarchais'nin *Figaro'nun Düğünü* adlı oyunundaki Basile'in formülünü hatırlatayım: «Çal karayı, çal karayı, muhakkak izi kalır.» Bu psikolojik gerçek, bugün düşünceye düşünceyle karşılık verme gücünden yoksun bir takım zavallı aydın taslaklarının elinde yaman bir silâh olmuştur. Bu zavallılar, düşünceyle yere seremedikleri kimselere günün en aşağılık iftirasını etmekten çekinmiyorlar. Bu aşağılık iftiranın tutması için de, onu üç beş kez tekrarlamak elveriyor. Hele her sözün doğrusunu eğrisini araştırmaya alışmamış, hele çoğunluğu okuma yazma bilmiyen, hele okumuşlarının okulla birlikte kitaplara sırt çevirmiş olduğu toplumlarda bu iftiraların ne büyük bir gücü olduğunu bir düşün.

Özgür düşüncenin tadını tatmamış, kafa işletmeden bir takım hazır düşüncelere körü körüne inanmış yobazların, her özgür düşünce sahibine en aşağılık bir silâhla saldırmalarında yurt hesabına ettikleri kötülükler büyüktür.

Geri kalmış toplumlarda, bütün değerlerin, hiç bir önyargıya kapılmaksızın, kafalarının ardında hainee niyetler saklamaksızın, dürüstçe, namusluca, yeniden ele alınması gerekirken, buna -günlük çıkarı ya da kişisel kini yüzünden - engel olmaya çalışmak, memleketi

bin yıl önceki formüller içinde «mutlu bir durgunluk» ta uyutmak demektir.

Bu zavallılar bilmezler ki, hiçbir partinin sözcüsü, hiç bir yabancı ideolojinin uşağı olmayan, yargılarını bu toprağın gerçeklerinden, coşkusunu bu toprağın insanlarına olan sevgisinden, düşüncelerini aklın ışığından alan, karınca kaderince kendi halinde bir hayat süren, hiç bir kimseden çıkar beklemeyen özgür düşünceli aydınları kötülemeye kalkışmakla her türlü gelişmeye, kafaların ışığa kavuşmasına, aldatılmadan, sömürülmeden yaşamaya set çekiyorlar. Bunu bilmiyorlarsa onlara, en azından acırım. Biliyorlarsa, o zaman da aldattıkları temiz yürekli, iyi niyetli insanların bütün lânetleri yağsın başlarına.

Eylûl 1954

DEVLET DEMEK HALK DEMEKTİR

Atatürk Devriminin en ileri yanı, halkla devleti, milleti hükümeti birbirine bağlaması olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu büyük iş olarak ne başarmışsa, hep halkla hükümetin elbirliği ile başarmıştır. Hükümet halkı kendinden ayrı, sömürülür bir varlık olarak görmeye başlayınca, imparatorluk da çökmeye yüztutmuş. Padişah asker saflarından çekilip, sarayında keyfine düşer düşmez, halk resmi olan ve olmayan soyguncuların elinde kalmış. Dili küçümsenmiş, canı, malı küçümsenmiş. Ne halkın hükümdara, ne hükümdarın halka güveni kalmış. İmparatorluğun çöküşünü, dış etkenlerden çok, bu iç düzensizlikte, halk-hükümet ayrılığında görmek gerek.

Kurtuluş Savaşı halkın kükümetle, kendi içinden çıkan hükümetle tek beden oluşudur. Savaş da, Devrim de başarıyı hep bu beraberliğe, elbirliğine borçludur. Atatürk bu çeşit birliğin gücüne inanan, milletin

gerçek yararını bu yönde gören *birlik* sembolüdür. Savaşta olduğu kadar, savaş sonunda da, memlekete düzen verirken, devrim yaparken hep «halkla hükümet arasında, birliğe, beraber çalışma gayretine» önem vermiştir Açış söylevlerinden birinde, yıllardır koruyucusuz kalmış Türk milletinin beraberlik ihtiyacını şu güzel sözlerle belirtmişti: «Devlet ve hükümeti kendi malı ve koruyucusu tanımak, bir millet için büyük nimet ve mazhariyettir.» İşte, Atatürk'ten bize kalan hükümet düşüncesi budur. Devrim ölçüsünde hükümetin varlığının anlamı, nedeni, halkın çıkarlarını koruyan, ihtiyaçlarını sağlayan bir iş örgeni olmaktan öteye gitmez. Hükümeti halkın malı sayan bu görüş, milletin yönetim makinesi üzerindeki denetini kaçınılmaz bir zorunluluk haline sokar. Mal kavramının gerektirdiği ikinci hak da, halkın yasalar çerçevesinde, kötü hükümetleri görevlerinden uzaklaştırabilmesi olmalıdır. Koruyuculuk görevinden uzaklaşan hükümet, yetersiz bir hükümettir. Çünkü: «ileri hükümetçiliğin ilkesi, halkı gücüne olduğu kadar şefkatine de içten inandırabilmesindedir.» Bu ilkeden uzaklaşan yönetim, yerini halkın güvenini kazanana bırakması gerekir. Atatürk bize, iyi ve kötü hükümetlerin ölçüsünü vermiş bulunuyor. Bu ölçüye göre, bir hükümet ki, halkın oy'unu çalar, istemini hiçe sayar, o hükümet kötü bir hükümettir. Bir hükümet ki, vergi biçiminde halkın parasını alır, onu yol, hastahane, okul, genel yarar işleri biçiminde geri vermez, o hükümet kötü bir hükümettir. Bir hükümet ki, halkı kendinden saymaz, memurların haksız işlemlerine göz yumar halk-memur ayrılığı ya-

par, o hükümet lânetleme bir hükümettir. Bir hükümet ki devletçiliği halkın zararına, hazinenin yararına kullanır, bezirgânca davranır, o hükümet kötü bir hükümettir. Bütün bu kötülüklerin tersi düşünülünce, iyi hükümetin nitelikleri kendiliğinden ortaya çıkar. Devrimin ruhuna uygun bir yönetim, bu niteliklerin üzerinde titreyen bir yönetimdir.

Biz, Atatürk Devriminin bu ruhla yaşayacağına inanıyoruz.

Ocak 1950

HALK EĞİTİMİ DEVRİMİN TEMELİDİR

Atatürk milletimizin kalkınmasında, eğitim işini ön plâna almıştır. Kurumlarında ve düşüncelerinde temelli bir devrim yapan Türk milletinin yükselmesini bu yolda görmüş. En uygar, en refahlı millet olmanın koşulunu okuyup yazmada, önce yurdunu, sonra dünyasını anlamada bulmuş. Devrimi tâ başından beri «okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak» gibi kaçınılmaz bir amaca bağlamış. Atatürk bu işe köyden, köylüden başlamanın zorunluğunu kavramıştır. İşe köylüden başlamak gerektir. Çünkü, yurdun asıl sahibi ve toplumumuzun temeli köylüdür. Bu köylü ise, bugüne kadar öğrenim eğitim ışığından yoksun bırakılmıştı. Atatürk bunun suçunu Cumhuriyetten önceki hükümetlere yüklüyor.

Atatürk'ün ilk ağızda düşündüğü şey, önce «mevcut bilgisizliği ortadan kaldırmak», sonra da «memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek»ti.

Bütün işlerinde «düşünceyle eylemi beraber yürütme» yi öngören Atatürk, öğrenim eğitim dâvasında da *beraberliğe* dayanmış. İşin düşünce yanını şöyle saptamış: Bütün köylüye okuma yazma öğretmek; vatanını, dünyasını tanıtacak kadar bilgi vermek. Eylem işini de pratik bir *ustalığa* bağlamış: Memleket evlâdını toplumsal ve ekonomik hayatında etkili ve verimli kılabilmek için gerekli olan ilkel bilgiyi *pratik* bir biçime sokmak.

Bütün bu öğretim eğitim dâvası, yüksek bilim kurumları yanında, hattâ onlardan önce, bir köy-köylü eğitimi dâvası olmuş. 1940'da gerçekleşen bu dâva *Köy Enstitüleri* adını alıyor. Köy Enstitüleri köye bilgi ile bezeli, rahatını tepmeye gönüllü, fedakâr ve vefalı bir öğretmen kuşağı yetiştirmeye başlıyor. Köye, köyün içinden çıkan, yirminci yüzyıl biliminin, Türk devriminin ışıklarıyla aydınlanmış öğretmenler salıyor.

Biz memleket dâvalarının ideolojisini anlayacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak» bireylerin ve öğretmenlerin, liselerden çok, hattâ üniversitelerden çok, bu genç kurumlardan çıkacağına inanıyoruz.

Bugün bu kurumları yaşatıp, Atatürk'ün düşüncesine uygun biçimde geliştirecek kafa, düşünceyle işi bağdaştıran bir kafa olmalıdır. Öyle bir kafa ki, hem düşünceye hakkını verecek, hem ele kola verimli bir *ustalık* kazandıracak. Düşünceye hakkını verme işi, güç ve nazik bir iştir. Her sistemin başaracağı bir iş değildir. Bir sistem ki düşünceye özgürlük tanımaz, eleştiri ruhunu körleştirir, o sistem kafanın hakkını

veremez. Bir öğretim sistemi ki, bilgiyi bögeselleştirir, düşünceleri sınırlar, genç kafaları hazırlop, basmakalıp yargılarla besler, o sistem devrim dışı bir sistemdir. Bir eğitim yolu ki, sahici bilgiyi, günün geçici politikasına kurban edip, genç kafaları «memleketi ve yöneticileri üstüne şekerlemeli yalanlarla besler» o yol kötü bir yoldur, kafanın hakkını veremez. Bir eğitim görüşü ki, düşünce özgürlüğüne, eleştiri ruhuna çelme takar, özgür düşüncelere, üniversite kürsülerini kaldırmakla, yüksek Köy enstitüsünü kapamakla karşılık verir, o görüş sakat, zavallı, güçsüz bir görüştür. Bir düşünüş ki, her türlü ilerlemenin olumlu bilgiye dayandığı bir çağda, din tüccarlarına âlet olur, mızraklı ilmühallerin dirilmesine, okullara sızmasına göz yumar, o düşünüş devrim eğitimine aykırı bir düşünüştür.

Ancak bu türlü sakat düşünüşten sıyrılmış olumlu bir eğitim sistemidir ki, Atatürk devimlerinin bu en aziz ilkesini gerçekleştirebilir.

Subat 1950

BİR AÇIKLAMA

Bu kitapçığı, 1955 yılında Yeni Ufuklar*'da yayınladığım ve, başta Ataç olmak üzere, bir çok kimsenin saldırısına uğrıyan bir yazımın adına kapılarak* Bölmeli Kafalar *adını koyacaktım. Bence, bugüne kadar, bir ulus olarak, Avrupa'nın ileri uygarlığına bir türlü erişememizin nedenlerinden, hem de en önemli nedenlerinden biri, Türkiye'mizin kaderini ellerinde tutan politikacılarla, düşüncesine yön veren aydınların batı ile doğu arasında kesin bir seçim yapamadan bocalayıp durmaları, sistemli bir düşünce yöntemine varamamalarıydı. Durum, bugün de, aşağı yukarı değişmemiş olmakla birlikte, küçük çapta da olsa, sistemli bir düşünce ortamı filizlenmektedir. Bu bakımdan, düpe düz* Bölmeli Kafalar *deyimi, S. Eyuboğlu'nun da uyarması üzerine, yersiz, biraz da hoyratça göründü bana. Sonunda, bir başka yazımın başlığına uyarak,* Yeni Türkiye Ardında *adı üstünde karar kıldık. Bu ad da, başlangıçta bana biraz iddialı geldi. Ama, sonradan, yurt sorunları üzerinde şöyle böyle kafa yoran, iyi kötü bir şeyler yazan her aydının* yeni bir Türkiye *özlemi içinde olduğunu düşündüm, ve böyle bir kaygıya düşmenin pek de yerinde olmadığı kanısına vardım. Bu kanımda ne ölçüde haklıyım, bilemiyorum. Son yargıyı siz okuyucularıma bırakırken, iyi niyet ve hoşgörünüze sığınıyorum.*

V. G.

İÇİNDEKİLER

Ateş Yakmak	5
Donan Ve Donmayan Düşünce	10
İleri Yaşamak, Geri Düşünmek Ve Ötesi	15
Halka Güvensizliğin Nedenleri Üstüne	20
Hep Birlikte	26
İlerlemeyi Durduramazsınız	31
Kalkınmanın Yolu	35
Humanizmadan Ötesi	40
Solculuk Üstüne	45
Burjuvalık Özentisi Üstüne	50
Türkün Mutluluğu: Atatürk	54
Bölmeli Kafalar	57
Aka Ak, Karaya Kara	62
Özel Amaçlı Yorumlar	71
Bilimsel Düşünce Çilesi	75
Avrupa Tekniği Mi, Avrupa Kafası Mı	80
Yeni Türkiye Ardında	87
Iki Çeşit Eğitim	93
Tarih Eğitimi	95
Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Ve Klâsikler	100
Kölelik Ve Ötesi	104
Softalık Ve Ötesi	108
Yurtseverlik Belgesi	111
Yurtseverlik Deyince	114
Kahramanlar	117

Satılmışlık Üstüne 126
İftira Konusunda 130
Kara Çalmak 133
Devlet Demek, Halk Demektir 136
Halk Eğitimi Devrimin Temelidir 139

Çan Yayınları 41
Gün Basımevi
1966

ÇAN YAYINLARI

YENİ UFUKLAR
dergisinin ek yayınıdır.
İsteme adresi :
P. K. 1034, Galata
İstanbul

Kitapcılara, Yeni Ufuklar'ın abonelerine, öğretmen ve öğrencilere % 25 indirim yapılır.

4 Lira